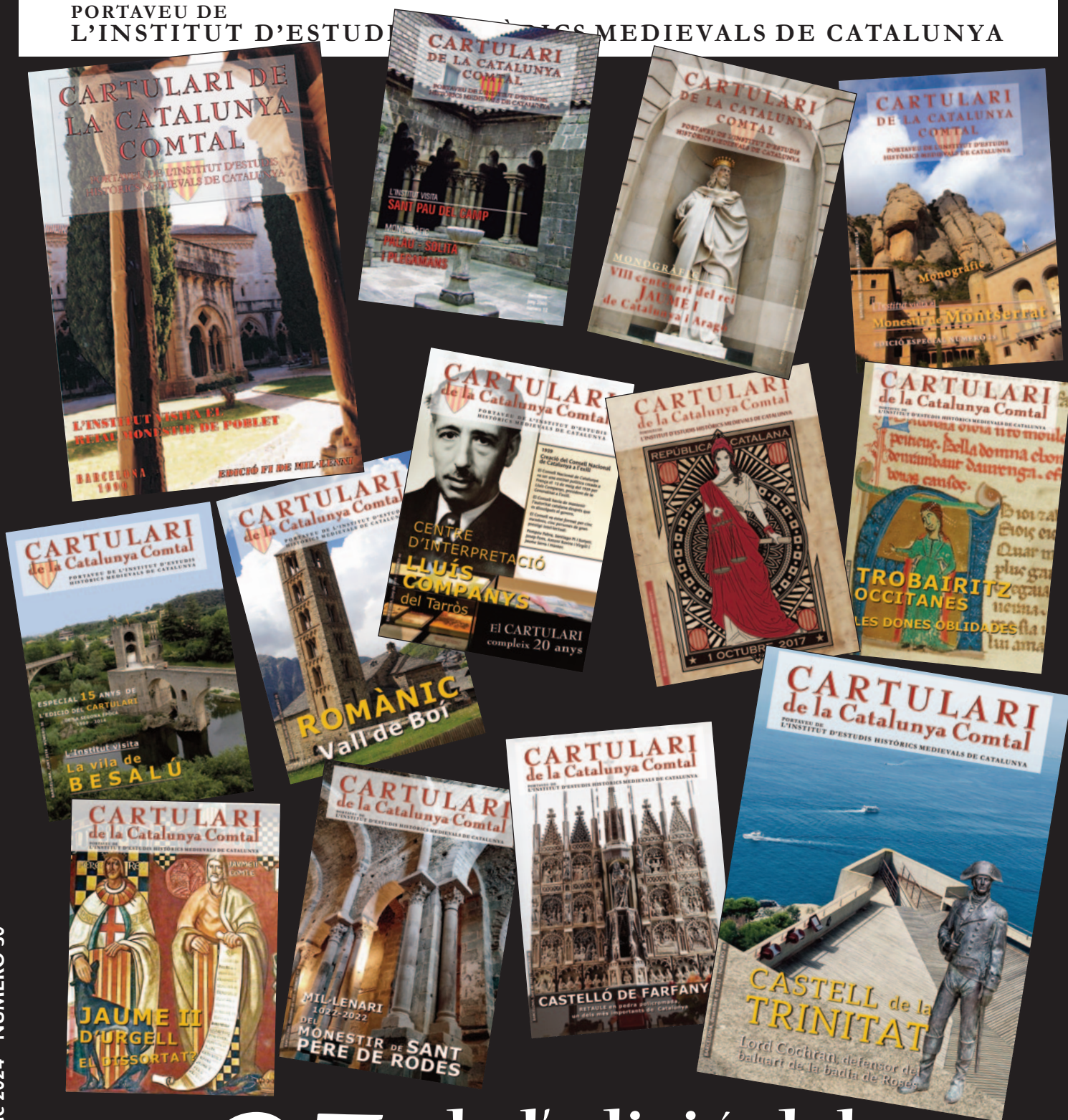

CARTULARI de la Catalunya Comtal

PORTAVEU DE
L'INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS MEDIEVALS DE CATALUNYA

25 de l'edició del
CARTULARI
Anys 1999 - 2024

AQUESTA PUBLICACIÓ ES DISTRIBUEIX ALS CENTRES OFICIALS I CULTURALS DEL NOSTRE PAÍS I A L'ESTRANGER

RELACIÓ DELS CASALS CATALANS QUE REBEN EL CARTULARI DE L'INSTITUT

ESPANYA:

- Associació Espai Catalunya Topalekua- Sant Sebastià - Donostia.
- Cercle Català d'Araba. - Gazteiz-Vitoria.
- Cercle Català de Madrid - Madrid.
- Casa Catalana de Saragossa - Saragossa.
- Casa de Catalunya de Sevilla - Sevilla.
- Casal Català de Tenerife - Adeje (Tenerife).
- Fundació Carles Salvador - Benassal - Castelló

EUROPA:

ALEMANYA:

- Centre Català de Munic.- München.
- Associació Catalana d'Hamburg "El Pont Blau".

AUSTRIA:

- Casal Català de Viena - Viena.

BELGICA:

- Casal Català de Brussel·les - Etteerbeek - Tevueren.

FRANÇA:

- Cercle Català de Marsella - Marseille.
- Casal Català de Tolosa de Llenguadoc - Toulouse.
- Casal de Catalunya de París - París.
- Centre Cultural Català de Perpinyà - Casal Jaume I - Perpinyà.
- Casal Català de Grenoble - Grenoble.
- Centre Català d'Occitània - Samazan.
- Casal Català de Nantes "Tirant lo Blanc" - Nantes.

ITÀLIA:

- Associació Catalans a Roma - Roma.

LUXEMBURG:

- Centre Català de Luxemburg - Luxemburg.

SUÈCIA:

- Les Quatre Barres d'Estocolm - Stockhom.

SUÏSSA:

- Centre Català de Lausana - Lausanne.
- Casal Català de Zurich - Zurich.
- Centre Català de Basilea - Birsfelden.

RESTO DEL MÓN:

ARGENTINA:

- Associació Catalana de Socors Mutus "Montepio de Montserrat" - Buenos Aires.
- Casal Català de Bahía Blanca - Bahía Blanca.
- Casal de Catalunya de Buenos Aires - Buenos Aires.
- Les Quatre Barres Castelar - Castelar - Buenos Aires.
- Centre Català de Mendoza - Mendoza.
- Centre Català de Rosario - Rosario.
- Centre Català de Venado Tuerto - Venado Tuerto, Santa Fe.
- Casal Català de Mar del Plata.
- Casal de Catalunya de Santa Fe.
- Casal Català de Córdoba - Córdoba.
- Casal dels Països Catalans de La Plata - La Plata.
- Casal de Catalunya de Paraná - Paraná, Entre Ríos.
- Centre Català de Capitán Sarmiento - Capitán Sarmiento.

BRASIL:

- Associação Cultural Catalonia - São Paulo-SP.

CANADÀ:

- Casal Català de Vancouver - Burnaby, BC
- Casal dels Països Catalans de Toronto - Toronto, ON

COLÒMBIA:

- Comunitat Catalana de Colòmbia - Santa Fe de Bogotà, DC.

COSTA RICA:

- Casal Català de Costa Rica - San José.

CUBA:

- Societat de Beneficència de Naturals i Descendents de Catalunya - La Habana.

EL SALVADOR:

- Casal Català d'El Salvador - El Salvador.

EQUADOR:

- Casal Català de Quito - Quito
- Casal Català de Guayaquil
- Casal Català "Jorge Butinà" - Cuenca.

JAPÓ:

- Centre Català de Kansai - Osaka.
- Casal Català Tokyo - Tòquio

MÈXIC:

- Orfeó Català de Mèxic, A.C. México D.F.
- Casal Català de la Península del Yucatán - Mèrida, YU.

PARAGUAI:

- Centre Català d'Asunción - Asunción.

URUGUAI:

- Casal Català de Montevideo - Montevideo.

VENEÇUELA:

- Centre Català de Caracas - Caracas.

XILE:

- Centre Català de Santiago de Xile - Santiago de Xile.

Aquest CARTULARI és el portaveu de l'Institut, de publicació semestral. És una entitat convenientment legalitzada i domiciliada al Cap i Casal de Catalunya, i que té per finalitat aplegar als afeccionats a la història medieval de Catalunya i altres activitats del nostre País.

Jaume Bertomeu
Editor

Lluïsa Goberna
Directora

Carles Aparicio
Consell de Redacció

Manel Esteban
Coordinador de
visites culturals

Redactors i Col·laboradors:

Joan Andrés
Carles Aparicio
Joan Bosch
Bartomeu Bioque
Ramon Canyelles
Elia Carrascal
Armand Esteso
Toni Font
Maribel Gallèn
Àngel Gordon
Glòria Jara
Jaume Martell
Eliseu Massana
Eric Mir
Robert Porta
Manel Punsola
Nati Regàs
Lluís Roldán
Manel Tosca

Maquetació i Disseny

Lluïsa Goberna

Corrector:

Joan Anton Font

Webmaster:

David Ballesteros

Redacció i

Administració:

Casanova, 43,
Esc. Dret. Entl. 3r.
08011 BARCELONA
Tel. 667 760 309

E-mail:

institut@cartulari.cat
estament@cartulari.cat
www.cartulari.cat

Capçalera:

Copy-Art-Institut.

Impressió:

Copyluz

Dipòsit Legal:

B-51863-01

Els articles signats són de la sola responsabilitat de l'autor i l'equip del Cartulari no necessàriament ha d'estar d'acord amb el contingut dels mateixos.

EDITORIAL

Amb aquest Cartulari número 50 es compleixen 25 anys de la seva edició. Per tant, hem cregut que es mereixia una celebració.

Durant aquests anys s'han fet diverses celebracions dins de l'Institut i, fent una breu repassada, ens agafa una certa nostàlgia. Però, ara estem aquí, en aquest tram del camí, potser diferent, amb altres circumstàncies, però igualment d'enriquidor.

Des del 1999 ha plogut molt i alhora ens fa la sensació que ha passat massa ràpid. S'han fet moltes activitats en aquest temps i un cop arribats aquí ens podem donar per satisfets, encara que algunes propostes s'han quedat en el calaix potser per falta de fons o d'una coordinació suficient per poder portar-les a bon fi. Però això no ens ha de fer pensar que no hem acomplert més o menys la fita que ens havíem proposat.

Entre les més significatives ha estat la de recordar o donar a conèixer el patrimoni artístic, arquitectònic, històric i cultural del nostre país; la de preservar la nostra llengua, ja que tots els actes i les visites culturals que fem sempre són en català. I no deixar d'editar mai la nostra revista Cartulari sempre, sempre, en català.

Avui en dia amb els mitjans que hi ha, sobretot digitals, hi ha molta més informació que quan la nostra revista es va començar a editar. Però malauradament quan veiem el que està passant amb la nostra llengua, la discriminació que està patint, pensem que continua sent molt important, parlar, fer visites culturals i editar el Cartulari en català i aquesta és i serà la nostra tasca fins que puguem. Encara que sigui petita és la nostra contribució.

I continuant amb el tema de la llengua, tenim unes circumstàncies que no ens són gens favorables de cara a un futur, ja que malgrat que ens pesi, una part significativa de la joventut no està prou motivada, sigui per modes, per falta de coneixement i sobretot per falta d'interès, en parlar i defensar el català. I quan nosaltres, les persones més grans, ja no hi siguem, qui defensarà la nostra llengua?

Dins del context de la nostra associació, donem les gràcies a totes les persones que ens han acompanyat durant aquest llarg període i a les que ens acompanyen actualment per fer possible la nostra tasca. Com hem dit en altres ocasions, malauradament, hem perdut molts bons amics i col·laboradors pel camí, però gràcies a tots ells, i al seu suport, avui en dia encara hi som.

Durant aquest temps hem passat, i dissortadament estem passant, etapes complexes i difícils en el nostre país. Portem una rêmora que no ens deixa acabar d'aixecar el cap i tots sabem el perquè. A les nostres mans està canviar l'estratègia i es diu UNITAT.

Lluïsa Goberna

SUMARI

Portada. Recull de Cartularis (25 anys, de 1999 fins 2024) **Pàg. 1**

Casals Catalans. D'arreu del món **Pàg. 2**

Editorial. Redacció i administració **Pàg. 3**

Ressenya d'activitats **Pàg. 5**

Hostalric i Breda **Pàg. 26**

Torre de les Aigües del Besòs i Museu Vila Casas **Pàg. 58**

Article d'opinió **Pàg. 71**

Castell de Requesens **Pàg. 86**

Dinar Nadalenc **Pàg. 94**

Els Regiments de Sanitat **Pàg. 6**

Els Regiments de Sanitat (*Regimina Sanitatis o Salutis*) són uns textos on s'exposen unes recomanacions principalment de caràcter higiènic -preventives que, d'acord amb els principis del galenisme, ...

Roger de Flor, templer, corsari, almogàver **Pàg. 12**

El català d'origen italogermànic Rutger Blume (*Brindisi, Regne de Sicília -Corona catalanoaragonesa-, 1267 - †Adrianòpolis, Imperi Romà d'Orient -Bizanci-, 30/4/1305), més conegut com a Roger de Flor, ...

Altres animalons des del segle X **Pàg. 18**

Era l'any 1238. Lo rei en Jaume estava lluitant contra els sarraïns de València, acampat l'exèrcit català fora muralles a l'espera de l'assalt definitiu, però a les nits dormien tots, moros i cristians. Tots? Tots no!...

Pau Claris i Casademunt (1586-1641) **Pàg. 38**

Va néixer a Barcelona. De família de juristes procedents de Berga. El seu pare, Joan Claris, doctor en Dret, la seva mare Peronella Casademunt. El besavi Pau, mercader, ja consta la seva presència a Barcelona...

La nostra música medieval **Pàg. 46**

Una de les parcel·les més interessants de tota la música de tradició oral, quan aquesta s'examina des d'un paràmetre racial i etnomusicològic, és la que ens ofereixen els seus documents instrumentals.

Mercè Plantada, l'exquisida cantatriu de la faç bruna **Pàg. 52**

Mercè Plantada i Vicente; de tres, la filla més petita d'una família benestant barcelonesa d'origen rubinenc. Nascuda el 4 de febrer de 1892 a Sant Gervasi de Casoles, (futura barriada de Sant Gervasi) ...

Violant Carnera, de pagesa solitària, a penjada per bruixa. **Pàg. 72**

Violant Carnera, (1559 a 1620) neix a Castellar del Vallès. Es va casar amb Antic Carner, i van gaudir de moltes terres. El mas Carner estava situat sobre la confluència del torrent del Carner i el riu Ripoll...

Els molins fariners de la Vall d'Aro **Pàg. 78**

Fins que el turisme no va penetrar fort, a partir de 1960, a la costa del Baix Empordà, la Vall d'Aro era rural. Molts dels pagesos d'aquest sector en el segle XV tenien uns patrimonis d'entre les 45 i 90 vessanes, ...

RESSENYA D'ACTIVITATS

16 de desembre de 2023

Es va celebrar el **Dinar Nadalenc** i presentació del **CARTULARI** número 49. L'esdeveniment va tenir lloc al **Restaurant 9 Nine** de Barcelona.

27 de gener de 2024

Sortida cultural guiada a **Hostalric i Breda**. Dinar al Restaurant **l'Esplèndid** de Hostalric.

2 de març de 2024

Visita a la **Torre de les Aigües** i al **Museu Vila Casas (Can Framis)**. Dinar al Restaurant **l'Aliança del Poble Nou**.

6 de abril de 2024

Sortida cultural guiada al **Castell de Requesens** i el **Monestir de Sant Quirze de Colera**. Dinar al Restaurant **"Can Tomàs"** de Cantallops.

25 de maig de 2024

Pujada en telefèric i visita al **Castell de Montjuïc**. Entrada al **Poble Espanyol**. Dinar al Restaurant **La Llabor del Isi's**, dins del mateix recinte.

Els reportatges de les visites del Monestir de Sant Quirze de Colera i del Castell de Montjuïc sortiran en el pròxim Cartulari número 51 de desembre.

Tot l'equip del **CARTULARI** us desitgem un
BON ESTIU!

Feu una Subscripció a la revista Cartulari i per només rebéreu els dos exemplars que s'editen semestralment

**15€
l'any**

Si esteu interessats a posar publicitat a la nostra revista, truqueu al telèfon que surt més baix i us informarem en tot el que necessiteu.

Si truqueu i dieu que heu vist aquesta informació, tindreu un preu especial

Tant per la subscripció com per la publicitat el telèfon i e-mail de contacte:
667 760 309 - institut@cartulari.cat

ELS REGIMENTS DE SANITAT

“Si tibi deficiant medici, medici tibi fiant haec tria: mens laeta, requies, moderata dieta”: si els metges et fallen, confia en aquests tres metges: ment alegre, repòs i dieta moderada (Aforisme recollit a *“Flos Medicinae Scholae Salerni”*)

Joan Bosch
Biòleg

UN GÈNERE LITERARI MEDIEVAL SOBRE MEDICINA

Els **Regiments de Sanitat** (*Regimina Sanitatis o Salutis*) són uns textos on s'exposen unes recomanacions principalment de caràcter higiènic -preventives que, d'acord amb els principis del galenisme, calia seguir per mantenir una vida sana. **Aquest gènere es comença a desenvolupar al segle XIII, es consolida a la primera meitat del XIV (coincidint amb l'esplendor de la Universitat Escolàstica, que promou aquest gènere mèdic) i té una forta difusió a la segona meitat del XIV i al llarg del XV.**

Els **Regimina Sanitatis** es desenvolupen especialment a l'Occident cristià (l'Europa llatina). Es fonamenten en l'herència de la medicina grecoromana (la doctrina mèdica hipocràtica galènica) i les aportacions dels àrabs, l'anomenat Galenisme Medieval.

Els primers es formulen en un llenguatge sense tecnicismes per a un particular (*ad personam*), que pertany a un dels estaments privilegiats (reis, nobles, burgesos), i generalment presenten recomanacions per a certes malalties concretes que pateix l'únic destinatari. Els posteriors s'adrecen a col·lectius diversos (metges, exèrcit, ciutats, pelegrins, etc.) i ja tenen un caràcter més universitari.

La majoria estan estructurats al voltant de les “Sis Coses No Naturals” (*Sex Res Non Naturales*), que és un concepte fonamental del galenisme. Aquesta noció fou utilitzada a la medicina occidental i del món àrab fins al segle XIX.

El Regiment de Salut estructurat al voltant de les “Sis Coses No Naturals” més influent fou *“El Regimen Sanitatis Ad Regem Aragonum”* escrit per Arnau de Vilanova i destinat al rei Jaume II d'Aragó.

Aquest manual de consells per conservar la salut *ad personam* va tenir un gran èxit i serví de model per a regiments més tardans.

També cal destacar un poema didàctic escrit en vers d'hexàmetre, “El Regimen Sanitatis Salernitanum” (conegut com a “Flos Medicinae” o “Lilium Medicinae”), perquè és un dels precursors d'aquesta literatura mèdica medieval i va aconseguir una popularitat enorme. Es creu que va ser escrit al segle XII i encara que el llibre porta el nom de la famosa Escola Mèdica Medieval Salernitana, no és segur que es gestés allà

“Flos Medicinae” (traducció del 1835)

Jaume II presidint les corts de Lleida de 1302, en un manuscrit de les "Constitucions de Catalunya" (París, BnF, ms. Lat. 4670A, f. 219r, s. XIV-XV).

ni qui és l'autor. El poema tracta de la pràctica mèdica domèstica, com procediments higiènics diaris i dieta (p. ex. Il·lustra els usos terapèutics del vi).

"Cur moriatur homo, cui salvia crescit in horto?"

(Per què ha de morir un home que té sàlvia al seu jardí?)

EL REGIMENT DE SANITAT PER AL REI D'ARAGÓ

Arnau de Vilanova va escriure un regiment de sanitat per al rei Jaume II d'Aragó, el Just, amb el títol "Regimen Sanitatis Ad Inctitum Dominum Regem Aragonum". El va redactar en llatí entre els anys 1305 i 1308. Arnau era el metge de confiança d'aquest rei i li va adaptar les normes galèniques de salut a la seva situació personal. Jaume II patia afeccions com hemorroides, dolors articulars i restrenyiment. Fins i tot va dedicar un capítol del manual a orientar al seu rei en relació a les hemorroides que el turmentaven. L'obra

insisteix en el fet que l'abús de carn, aliment que els estaments socials més privilegiats consumien en quantitats exagerades, no era saludable.

Ja hem esmentat que aquest tractat mèdic, estructurat al voltant de les "Sis Coses No Naturals" del galeanisme, servirà de model per a regiments més tardans, tot i que era *ad personam*. Entre altres raons, va tenir tant d'èxit perquè organitza i fixa unes normes pràctiques de medicina preventiva redactades de manera que són fàcils de comprendre.

La reina Blanca d'Anjou, esposa de Jaume II, va demanar al cirurgià major del rei, Berenguer Sarriera, que traduís aquest regiment al català, cosa que va fer en vida d'Arnau. Hem d'assenyalar que la cort catalana d'aquesta època era un important centre promotor de traduccions de textos al català i de foment de la medicina escolàstica.

És el regiment del qual s'han conservat més còpies manuscrites llatines: 78 manuscrits dels segles XIV i XV. Això posa de manifest que la demanda d'aquests manuals era considerable a tot L'Occident llatí.

A més, es van fer 12 edicions impreses en poc més d'un segle i, també hi ha traduccions a altres llengües a part del català (a l'hebreu-4-, francès -2-, alemany, italià -només el capítol sobre les hemorroides- i al castellà).

ARNAU DE VILANOVA

D'origen ignot (nascut probablement a València), Arnau de Vilanova (c 1240 – 1311) va ser un reconegut metge, un rellevant escriptor, un reformista espiritual i un polític. Com Ramon Llull (1232-1316) o Dante Alighieri (1265-1321), fou un laic que accedí al món del saber fins aleshores a l'abast només dels clergues.

Arnau va estudiar a la prestigiosa Universitat de Montpeller (aquesta ciutat pertanyia a la Corona Catalanoaragonesa) i s'hi va graduar de mestre en medicina. Del 1290 al 1300 va exercir de professor en aquesta universitat on va contribuir a reformar el currículum dels estudis de medicina amb la introducció de l'anomenat "Nou Galè". També a Montpeller es va casar amb Agnès Blasi, filla d'una família de mercaders montpellerins.

Se'l coneixia com "el metge de reis i papes" perquè ho va ser de set reis (Pere el Gran, Alfons II, Jaume II d'Aragó, Frederic II de Sicília, Felip IV de França, Carles II i Robert I de Nàpols) i de tres papes (Bonifaci VIII, Benet XI i Climent V).

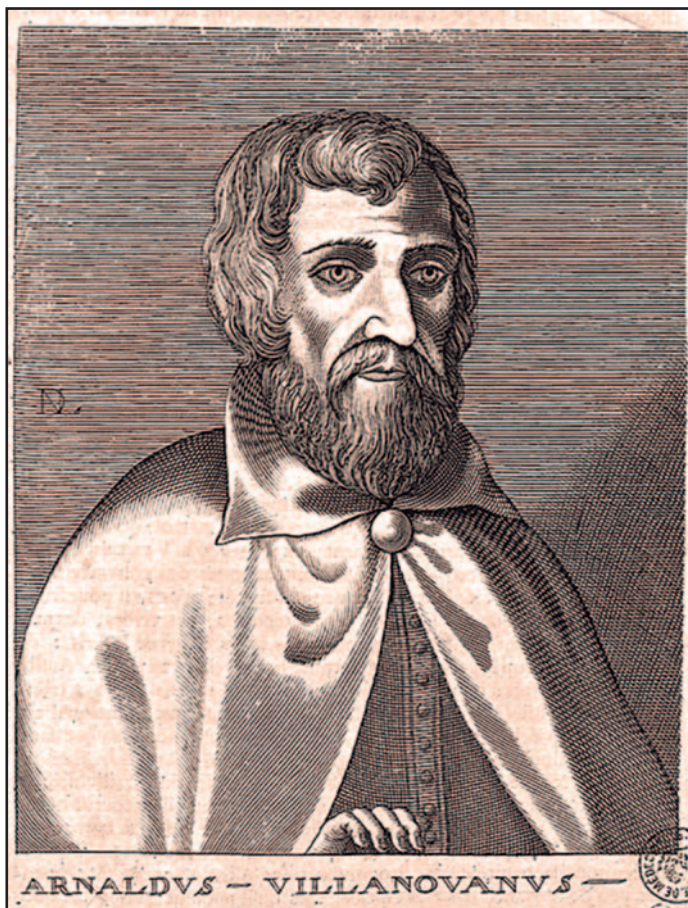
Dominava l'àrab, el llatí i el català, i aquestes dues darreres llengües són les que emprà per escriure les seues obres de contingut teològic, didàctic i mèdic.

Quant a les seues obres espirituals, foren polèmiques perquè proposa una reforma de l'Església Catòlica i del papat, cerca la salvació del món en les seues elucubracions escatològiques i defensa el corrent espiritual dels franciscans, que estava sent atacat i del qual se'n demanava la dissolució.

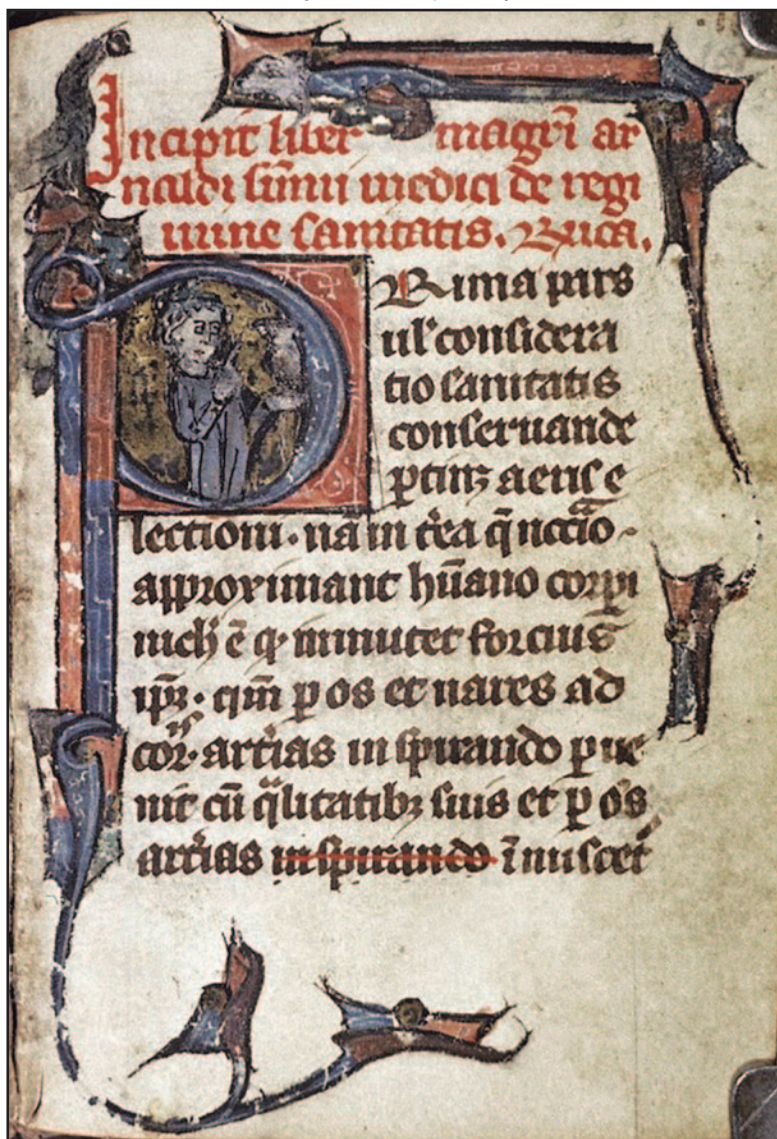
Pel que fa als tractats didàctics, foren útils per a la docència impartida a les Escoles de Medicina. Va elaborar, per exemple, una col·lecció d'aforismes d'intenció mnemotècnica entre els quals destaquen les popularíssimes Paràboles de la Medicació.

La seua obra mèdica, molt difosa i apreciada al llarg de tres segles per tota la cristiandat, consta de 27 títols autèntics i 51 d'atribuïbles. Tracta sobre medicina pràctica i teòrica, estudis monogràfics, farmàcia i traduccions (d'Avicena, Galè, etc.).

Tenen una especial importància els pràctics i divulgats regiments breus, com el tan conegut Regiment Sanitatis per tutelar la salut del rei Jaume II.

Manuscrit llatí del 'Regimen sanitatis ad regem Aragonum' d'Arnau de Vilanova (Oxford, Bodleian Library, ms. Douce 2, f. 108r, França, 2n quart del s. XIV).

Facultat de Medicina de Montpeller, on va estudiar i exerci de professor en Arnau de Vilanova

Finalment, s'ha d'assenyalar que tenia fama de ser un dels grans alquimistes de tots els temps, encara que en realitat no s'hi va dedicar i totes les obres que se li atribueixen en aquest camp són apòcrifes.

EL CONTROL DE LES SIS COSES NO NATURALS

Les *Sis Res Non Naturales* són els factors externs al cos humà que incideixen en la salut o la malaltia i que, per tant, cal controlar correctament. Ja hem apuntat que és una noció central del galenisme, vigent en la medicina occidental i del món àrab fins al segle XIX.

Tot seguit enumerem les "Sis Coses No Naturals" que fixa "El Regiment de Sanitat per al Rei d' Aragó" i comentem breument el contingut de cadascuna.

LO PRIMER: DE TRIAR BON AIRE

Tracta de la importància per a la salut de respirar aire net, necessari per al cos i l'estat d'ànim, i d'evitar els ambients reumàtics.

Proposa un lloc ventilat per jeure i dormir: "s'ha de guardar que no sigui l'aire tancat ni enclús, i que hi hagi francs espiraments".

Si a l'hivern s'encén el foc, s'ha d'evitar el fum: "que sigui fet de serments seques, o de romaní o de boix o de semblant llenya, la qual no faci fum, mes flama clara".

També aconsella al rei l'ús de vestits lleugers perquè no s'acalori i que conservin la calor natural del cos.

LO SEGON: DE QUIN EXERCICI ÉS MILLOR

Insisteix que l'exercici físic es faci abans de menjar per dues raons: la primera perquè "és menester que quan el menjar serà rebut trobi el cos exercitat i no adormit"; la segona perquè "fa resoldre totes les sobrefluitats del cos i les treu fora" i així afavoreix el trànsit dels aliments.

Aconsella que si es menja molt s'ha de fer molt exercici i, si es menja poc, n'hi ha prou amb poc exercici. També, fixa quin tipus d'exercici és bo pel rei i quin ha d'esquivar.

L'exercici. Imatge del capítol "De astiludio, es assaber, juego de bofordar" (el joc de tirar a taulat), practicat per la noblesa, al ms. dels Furs d'Aragó conegut com 'Vidal Mayor' (Los Angeles, J. P. Getty Museum, ms. Ludwig XIV-6, f. 229r, c. 1290-1310).

Bany de l'hoste, al 'Gran cançoner de Heidelberg' o 'Codex Manesse' (Universitat de Heidelberg, Cod. Pal. germ. 848, f. 46v, Zurich, vers 1305-1340).

LO TERCER : DEL BANY I DEL RENTAR EL CAP I ELS PEUS

Considera el bany de tot el cos com quelcom que no s'ha de generalitzar. Recomana aquesta neteja, feta amb aigua tèbia i afegint-li roses, específicament a qui fa molt exercici, sua molt o té moltes sobrefluitats.

Si diu que es rentin sovint les cames i els peus "al vespre, ans hom entri al llit, aquells dies que hom no soparà".

El rentat de cap no s'ha de fer més d'un cop a la setmana i "no sigui tardat més de vint dies" i sempre amb el ventre buit.

LO QUART: DEL MENJAR I DEL BEURE EN GENERAL

Suggereix no menjar fins que es tingui fam: "deu ser pres lo menjar quan la natura ho co-beja, i no deu ésser tardat llarg temps després de la fam"; amb moderació: "que el ventre no en sigui agreujat per inflamament" i mastegar bé.

No és partidari que hi hagi un temps d'espera entre plats ni de mesclar molts aliments en un àpat "car que aquell que menja divers, ha de beure sovint, i el beure sovint embarga la digestió, així com metre aigua freda en olla bullint embarga la sua bullida".

Adverteix sobre l'abús en el menjar: "els que s'alimenten de poques viandes arriben a una vellesa avançada i neta, mentre que els qui s'afanyen a engotir multitud de viandes, o bé finiran abans de la vellesa, o bé llur ve-

Del menjar i el beure. Banquet medieval

llesa serà prematura i molt im-munda, com esdevé tot sovint als habitants dels nord.”

S’han de prendre els aliments que convenen al cos en quantitat i qualitat segons l’exigència de la seva natura i de l’època de l’any. Els que són perjudicials per a una afecció s’han d’evitar: “aquell predisposat a patir hemorroides fluents o pulsants, deu evitar les coses agudes o salades, i les massa dolces, i les que restrenyen”.

Quant al beure, un cos ho ha de fer “quan pateix vera set i sobriament”.

Dona un bon nombre d’instruccions respecte al vi, com per exemple: “s’ha d’evitar que el vi sigui agut, o ardent, o gros i dolç, ans a l’estiu blanc o rosat, a l’hivern lleugerament vermell”.

En situacions de boca o de gola seca, “no és menester que hom begui, mes basta que hom deneig i mulli les dites parts fen gàrgares de vi ben enaiguat, o d’aigua”.

LO CINQUÈ: DE REPOSAR, DE DORMIR i DE VETLLAR

Raona la conveniència de reposar i dormir després del menjar “majorment si llurs cossos no abunden en calor natural” i que el vespre és “la millor hora per menjar magor per conservar sanitat”.

Aconsella dormir amb els peus descalçats però coberts i el cap ben guardat.

Parla de les millors postures per dormir perquè afavoreixen la digestió: “dormir en lo primer son sobre el costat dret”, “no és cosa profitosa dormir sobre el ventre” i “deu hom tenir lo cap alt quan hom dorm”. També fa comentaris sobre les robes adequades per dormir i sobre l’insomni o vigília, voluntària o no.

LO SISÈ: DE NETEJAR LES SOBREFLUITATS i DE L’AJUSTAMENT CARNAL

Instrueix sobre l’evacuació dels residus produïts per les tres digestions, “la gàstrica, l’hepàtica i la sanguínia”. Després de dormir “deu hom netejar son cos de les sobrefluitats en ell multiplicades urinant, tossint, escopint, mocant”.

Considera les relacions sexuals profitoses per al manteniment de la salut. S’han de mantenir després de dormir quan el cos està temperat i “sempre ha hom d’esperar requeriment de la natura i que entre el pri-

De les relacions carnals. Miniatura del segle XIV

mer ajustament carnal i un altre, hi hagi temps convenient, de manera que la natura pugui escampar la sement sense destrüiment i sense turment del cos”. **També avisa que les relacions carnals amb violència no són bones ni per a la salut ni per a l’ànim.**

CONTROL AFEGIT: DELS ACCIDENTS DE L’ÀNIM, QUE DESTRUEIXEN FORT EL COS, COM L’IRA i LA TRISTOR

Els accidents de l’ànim (les emocions i passions), sobretot la ira i la tristor, s’han d’esquivar perquè “muden el cos fortament i fan manifesta impressió i mudament en les obres del pensament”.

La ira es destructiva atès que “sobrescalfa tots els membres” i la tristor també ja que “refreda i afebleix el cos i el fa tornar magre i sec”. ©

RECURSOS WEB

Enciclopèdia Catalana. “Arnau de Vilanova”. - Enciclopèdia.cat.-

Masgrau.net. “Regiment de Sanitat”. Gabinet de Dr Miquel Masgrau.-

Sciencia.cat. “El Regiment de Sanitat per al rei d’Aragó d’Arnau de Vilanova”. Antònia Carré. 2017.-

Wikipèdia: diferents entrades.-

Imatges Google.-

ROGER

DE FLOR

TEMPLER, CÒRSARI, I ALMÒGÀVER

Carles Aparicio
Comanador de la Domus
Templi Barcinonensis

DESPERTA FERRO!!

El català d'origen italogermànic **Rutger Blume** (*Bríndisi, Regne de Sicília -Corona catalanoaragonesa-, 1267 -†Adrianòpolis, Imperi Romà d'Orient -Bizanci-, 30/4/1305), més conegut com a Roger de Flor, va ser el segon fill d'un noble alemany anomenat Richard von Blume (*1220 - †23/8/1268) i de la dama italiana d'una bona família, Beatrice Novoli (*Brindisi, Regne de Sicília, -Corona d'Aragó-1230).

El seu pare, que va ser falconer del rei Manfred I de Sicília (*Venosa, 1232 - †Benevent, 26/2/1266) va morir a la batalla de Tagliacozzo, combatent contra Carles I d'Anjou (*París, 21/3/1226 - †Foggia, 7/1/1285) poc després del naixement del seu fill.

Roger de Flor es va criar, al costat del seu germà, en el port de Bríndisi, prop del qual la seva mare tenia una taverna. En aquest port arribaven amb assiduitat naus templeres procedents de Messina i Apulia.

Quan Roger de Flor tenia vuit anys, un dia va arribar al port una nau templera al comandament del sergent major templer fra Vassall, d'origen marsellès, el qual, després de parlar amb la mare del nen se'l va emportar, perquè sota la seva protecció li ensenyés el necessari i més tard ingressés en l'Orde del Temple.

Diverses vegades va entrar en acció, on va demostrar gran fermesa i valor en combat. Als quinze anys ja realitzava funcions de segon oficial en una nau templera, i aviat va ascendir a sergent i després a cavaller.

Utilitzava la "navegació de cabotatge", és a dir, navegava sense perdre de vista la costa, la qual cosa li permetia traslladar-se amb una certa seguretat. En un primer moment va fer servir les naus anomenades "galeres" i "coques", que van anar sofrint modificacions per a millorar la seva funcionalitat i rendiment.

Pels seus coneixements, destresa i valentia, l'Orde va comprar una galera als genovesos perquè fra Roger de Flor la capitanejés. La nau va ser batejada amb el nom del Falcó, en honor a la professió del seu pare. A partir d'aleshores la fama del monjo/guerrer no va deixar de créixer a tot el llarg de la Mediterrània oriental, i era temut pels musulmans.

Escut de Roger de Flor

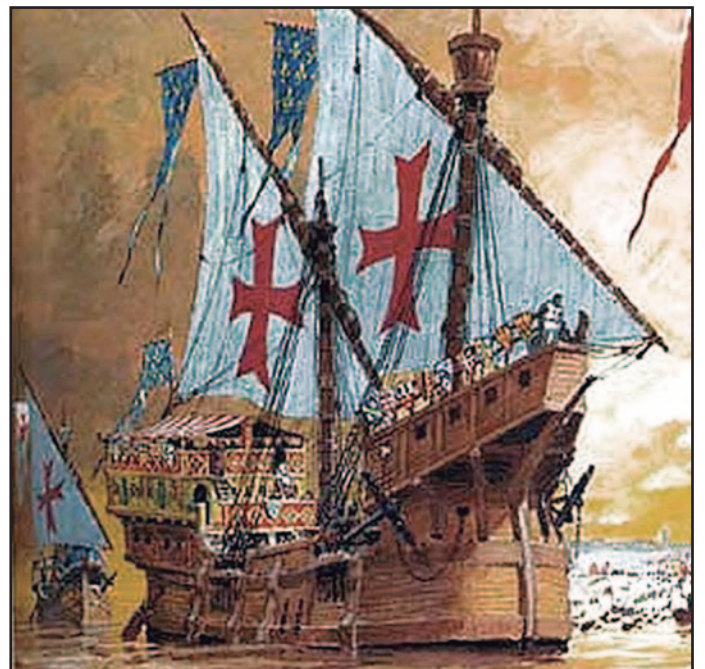
Il·lustració representant els cavallers de l'Orde del Temple

Segell templer

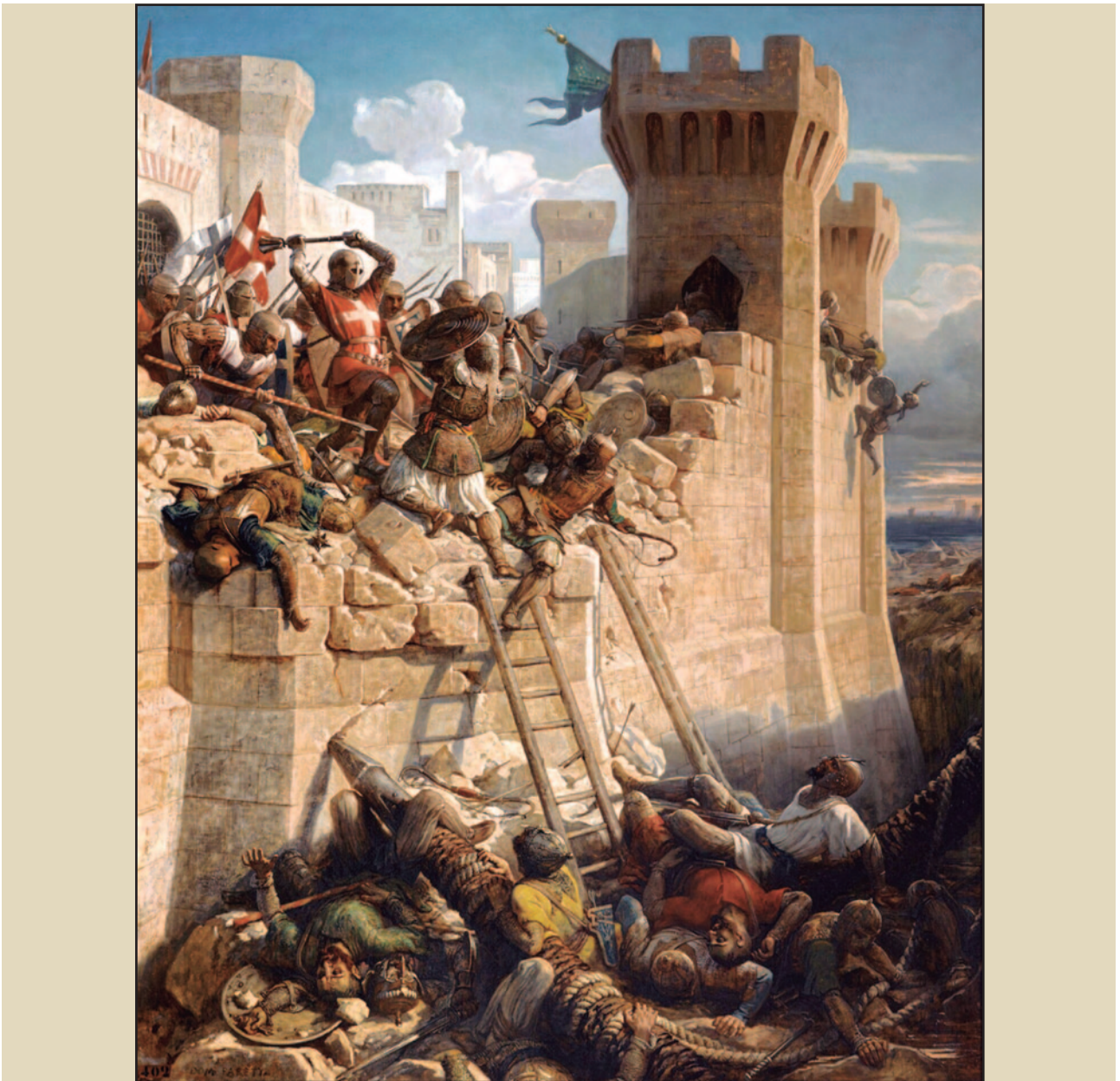
El dia 14 d'agost de 1291, fra Roger de Flor, al comandament del Falcó del Temple, la millor nau de l'Orde, va participar molt activament en l'evacuació forçosa de l'imponent **castell d'Athlit o de Château-Pèlerin** (Castellum Peregrinorum), al sud de Haifa, a Sant Joan d'Acre. Els templers i els seus estris, però també nombrosos rics comerciants, principalment florentins, i diverses dames, van ser evacuats i salvats dels mamelucs.

Nau templera

Restes de l'antic castell d'Athlit

Setge de Sant Joan d'Acre (1291)

Malgrat tot, els seus dies com templer estaven a punt de finalitzar, perquè fra Roger de Flor va intentar treure rèdit personal de tot això, per la qual cosa va ser acusat de lladre. El Capítol va acordar desposseir-lo del seu hàbit i el condemnà a mort en la forca com a càstig per haver-se apropiat d'una gran suma de diners obtinguda durant l'evacuació forçosa de l'última plaça de Terra Santa.

En tenir coneixement de l'acusació que pesava sobre ell, Roger de Flor, que llavors comptava 25 anys d'edat, es va refugiar a Gènova, on després d'armar una galera que li deien l'Oliveta, es va fer a la mar i es va convertir en corsari i mercenari que venia els seus serveis al millor postor.

Primer va oferir els seus serveis d'armes al rei Robert I de Nàpols (*Santa Maria Capua Vetere, 1276 - †Nàpols, 16/1/1343) contra Frederic II de Sicília (*Barcelona, Principat de Catalunya, 1272 - †Paternò, Regne

Escut de Frederic II de Sicília

Galera corsària "Oliveta" (1302). Nau de construcció genovesa, capitanejada per Roger de Flor. Amb una patent de cors que li va atorgar Frederic II de Sicília

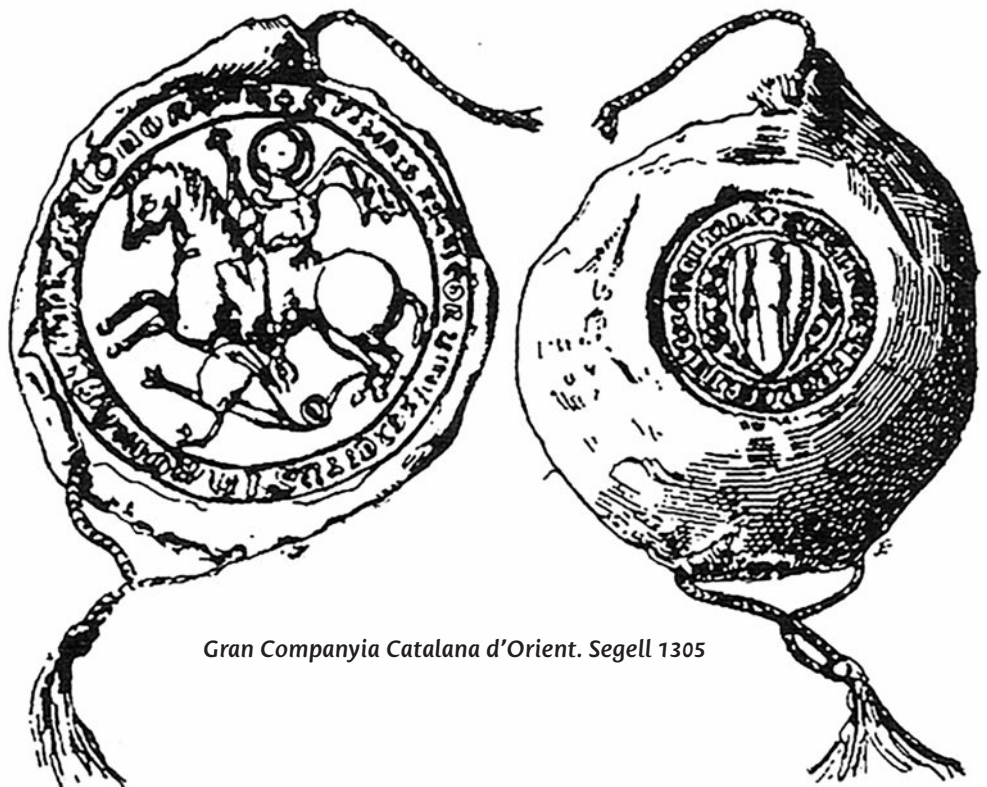
de Sicília, 25/6/1337), però en ser rebutjat el seu oferiment, es va oferir a l'enemic, és a dir, al rei de Sicília, i entrà al seu servei en 1299.

El seu preu va ser el de quatre unces d'or al mes per a cada cavaller, dues unces per a cada genet i una unça per a cada peó. Tot això pagat quatre mesos per endavant i cada quatre mesos. A més, la mà de la seva neboda Maria, i que se'l nomenés megaduc, és a dir, cap suprem de la flota del Regne de Sicília.

En 1303, Roger de Flor va fundar la Gran Companyia Catalana d'Orient, formada per uns 6.500 almogàvers, majoritàriament aragonesos i catalans veterans de la Guerra de Sicília.

Ascendit a comandant, entre altres va comptar amb el senescal navarrès Corberan d'Alet (†Tira, Anàtolia, 1304), el noble valencià Ferrando Eximénez d'Arenós, l'aragonès Ferran Aunés (†Constantinoble, 1305), i el militar català Ramon Muntaner (*Peralada, 1265 - †Eivissa, 1336). Altres cavallers

van prometre la seva incorporació, com el valencià Bernat de Rocafort (*Morella, 1271 - Aversa, 1309) o el català Berenguer d'Entença i de Montcada (*Móra d'Ebre - †Gal·lípoli, 1307).

Gran Companyia Catalana d'Orient. Segell 1305

La Gran Companyia Catalana d'Orient, coneguda per la seva habilitat i agressivitat en la batalla, va ser ràpidament contractada per l'emperador romà d'Orient, Andrònic II Paleòleg (*Nícea de Bitínia, 25/3/1259 - †Constantinoble, Bizanci, 13/2/1332), que es trobava en serioses dificultats.

Aquest any, es va casar amb Maria Assèn de Bulgària (*1287 - †1303), filla del tsar Ivan Assèn III de Bulgària (*1259 - †1303) i de la princesa romana d'Orient Irene Paleòleg (†1305), germana de l'emperador romà d'Orient.

Però les victòries, els honors i els profits d'aquells almogàvers, respecte a l'amenaça turca que planejava sobre la capital de l'Imperi Romà d'Orient, Constantinoble, feren néixer al pit de molts grecs l'enveja i la rancúnia. No exempt d'aquest sentiment va estar l'escriptor i sacerdot ortodox Geòrgios Paquimeres (*Nícea, 1242 - †Constantinoble, Bizanci, 1310) i el príncep Miquel IX Paleòleg (*Constantinoble, Bizanci, 17/4/1277 - †Tessalònica, Grècia, 12/10/1320).

Representació d'almogàvers en lluita

Restes de l'antic palau d'Adrinòpolis (avui Edirne), on van assassinar a Roger de Flor i els seus homes

Aquest últim li va preparar un parany a Roger de Flor i als seus principals homes, convidant-los a un dinar en el palau d'Adrinòpolis (avui Edirne) el dia 30 d'abril de 1305, sense que aquest s'adonés de la traïció que el fill de l'emperador estava tramant.

En mig de l'àpat, de sobte, va entrar per la porta Geórgios Girgon, cap dels alans. El príncep Miquel IX Paleòleg, es va apartar d'una revolada tirant de la seva dona Marí. Davant la sorpresa dels convidats almogàvers, van irrompre soldats perses del nord i mercenaris turcs, els quals van assassinar amb acarnissament a Roger de Flor i els seus homes.

A Roger de Flor el va reemplaçar al capdavant de la Gran Companyia Catalana, el noble català Berenguer d'Entença i de Montcada, que des de Gal·lípoli va llançar diverses campanyes de brutal devastació i saqueig sistemàtic contra l'Imperi Bizantí, uns fets coneguts com a «Venjança Catalana», en represàlia per l'assassinat de Roger de Flor. Sabent la crueltat almogàver, molts alans, responsables materials de la mort de Roger de Flor, van preferir matar ells mateixos les seves dones i fills abans que deixar-los en mans catalanes. ©

Princep Miquel IX Paleòleg

ALTRES ANIMALONS

DES DEL SEGLE X

Manel Tosca
Clavari dels Homes
de Paratge

Reportaré uns pocs animalons que tenen poders màgics i els seus potencials reals

RATAPINYADA

*Esparracada,
negra i nocturna
ratapinyada*

*Errant espurna
tost apagada
d'un braserar
on manta bruixa
rosteix la cuixa
d'un ermità*

Pere IV (Joan Oliver)

Conte:

Era l'any 1238. Lo rei en Jaume estava lluitant contra els sarraïns de València, acampat l'exèrcit català fora muralles a l'espera de l'assalt definitiu, però a les nits dormien tots, moros i cristians... Tots?

Tots *no!* La Ratapinyada volava i caçava mosquits que havien xuclat la sang dels dos bàndols i que era ben bé igual de vermella, tant la cristiana com la musulmana. Però...vet-ho aquí que una nit entrà voleiant a la tenda del nostre rei i reposà al bell mig del sostre. Plegadeta d'ales i feta tota com una pinya, d'ací li vingué el seu nom de "pinyada". La guàrdia personal intentà de fer-la fora. Malgrat estar diligents la bestiola s'escapòia de totes les escomeses de la soldadesca, com diria el locutor Puyal. I el nostre Rei, El Conqueridor, igualant el seu noble gest de respecte, com el que va rendir a l'oreneta i el niu, que ella va fer amb saliva i fang al cimbell de la tenda, la qual va ordenar que no desmuntessin per preservar el niu, els pollets i la parella de pares oreneta diligents que els alimentava constantment. Així n'era de magnànim el nostre bon Rei

Escut del País Valencià,
amb la Cimera Reial i
el Dracpenat o víbria

El Conqueridor.

Aquella ratapinyada la nit següent a la seva arribada es va deixar caure al damunt del timbal que tenia el rei dins la seva tenda. I ho va fer manta vegades fins a despertar a sa majestat de tant tamborinar i tamborinar.

Un cop dret, el rei cridà la guàrdia tot traient el cap

pel tall d'entrada de la seva tenda i va veure llavors que els sarraïns volien atacar per sorpresa el campament. Avisats els seus soldats i comandaments, a l'ordre del seu monarca van malbaratar l'atac moresc i així l'endemà guanyaren per sempre la ciutat de València per a la Corona Catalana i engrandiren els Països Catalans.

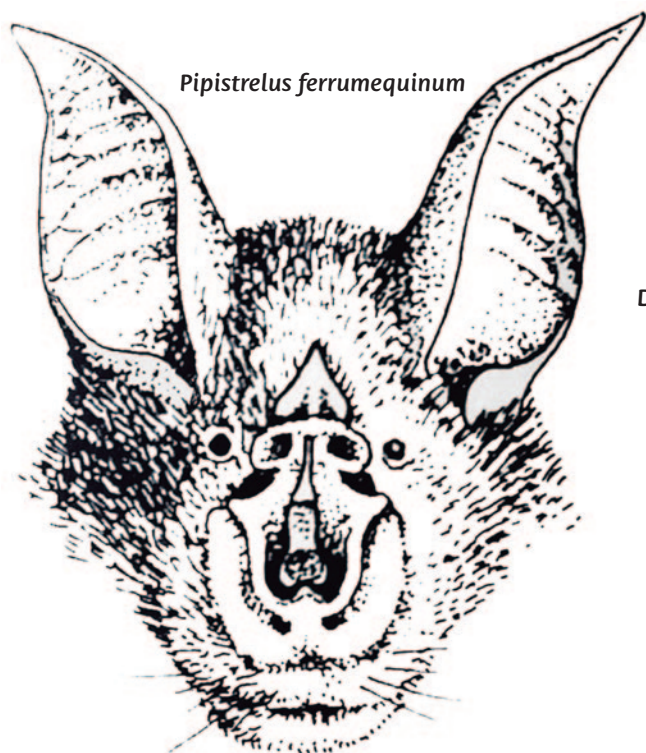
I així avui es parla el català al regne de València i així hi ha un ratpenat al seu escut sobre les quatre barres com agraïment del rei català a aquest modest animallet que de nit treballa, mai fent soroll, sols quan convé per a la defensa de la Pàtria i que àdhuc és capaç de tocar el timbal.

Adaptació d'un conte popular d'en Manel Tosca per explicar als menuts les Glòries Catalanes.

Ratpenat

És un mamífer volador equipat amb un geolocalitzador de preses vives i de cartografia molt detallada per on volar. Són minúsculs de cos i gairebé tot és pèl, dentadura, membranes a les ales i orelles i narius, vitals per a l'operativa de les seves telecomunicacions per mitjà d'ultrasons. Sons que de vegades són audibles per nosaltres quan li convé de fer-los amb la llengua. **Ara, recents descobertes -vegeu foto del National Geographic- determinen la facultat d'interpretar cançons d'amor.** Segur, segur que ens queda molt per descobrir del llenguatge dels animals. Que poden ser senyals visuals, boca-orella, corporal, olfatiu, tàctil i especulo, que podria ser utilitzant algun altre sentit, per a mi desconegut, com podria ser la intuïció o un ignot sisè sentit de la responsabilitat vers l'espècie. Exemple n'és el lideratge en les migracions, les normes i jerarquies socials, etc.

Rinolofus Ferrumequinum, pipistrelus. Un d'aquests exemplars capturat a l'Abric Romaní va

Pipistrelus ferrumequinum

Bats can sing—and this species might be crooning love songs

Just in time for Valentine's Day, scientists discover only the second North American bat species known to sing.

Informació del Nacional Geographic del fet, que els científics descobreixen que els ratpenats poden cantar

Dentadura ratpenat, més aguda dels mamífers

Tentació del monjo escrivà

estar hostatjat al meu armari. De dia al penja-robes i caçava les mosques al vespre quan ja havien entrat per la finestra durant el dia atretes per dolces olors d'aiguamel com esquer per a elles. «A un pastís de rica mel deu mil mosques acudir...»

Era la seva petita cara del Rinolofus la viva represen-

tació del dimoni; ulls petits com un cap d'agulla negra, nariu horrorosa amb plecs que formen una ferradura en tres dimensions i una dentadura prodigiosa molt més aguda que la de qualsevulla animal. Tot el seu aspecte és repulsiu a primera vista i esborronador quan se'l mira amb temor. I per què? En resum,

per desconeixement. Ideal per a llegendes i bruixeria pels seus hàbits nocturns i les seves maneres de comportament únic entre els mamífers. En la foto del monjo escrivà veiem en Titivillus amb ales de ratapinyada atent per fer-li cometre un error cal·ligràfic a la menor badada del frare. Tot perquè no s'assembla a nosaltres ens fa basarda i li suposem un vampirisme que ha estat explotat per la cinematografia. Transmissor de malalties com qualsevulla animal salvatge infectat que pot fer de reservori de bacteris i virus.

Aquestes ales desprenen calor i humitat, per tant, ha de reposar escalfant-se dins coves humides i despertar-se de la le-

Placa amb l'escut de Barcelona, coronat pel ratpenat, a la Plaça de Sant Jaume

targia quan ve el temps de la calor, mentre reposa plegadet com una pinya.

La carn, encara que sigui de mosca, dona set. El meu adoptat bevia delicadament aigua d'una cullereta de cafè com ho faria un "finolis" colibrí. Per atrapar un mosquit es pot valdre de la membrana menor entre les potes del darrere fent-la servir de cullebot i menjar d'ell en ple vol. Per acabar la jornada es penjava sempre del mateix petit granet de pintura a la part alta de la paret i quan quedava plegadet l'agafava i a penjar-lo dins l'armari a esperar la tarda del dia següent. Va durar tota la primavera i estiu fins que va morir a l'hivern, potser per una mosca enverinada amb DDT.

Era tan poqueta cosa que va quedar dessecat. Durant alguns anys restà amb les ales obertes com un element heràldic al cim de l'escriptori.

Aquest animaló beneficiós que converteix els insectes en guano fertilitzant, deu la seva mala reputació als seus hàbits nocturns i inconeguts, que el converteixen en un substitut dels dracs o dracs híbrids mitològicament amb les seves ales membranoses.

Rituals perversos el claven a una porta o taulell de fusta i estant de tal manera crucificat li fan babarotes. Algunes bestioles el feien fumar una cigarreta i l'infeliç xuclava. Els homes exerceixen els principis de la Santa Inquisició : difamar, jutjar amb la condemna preestablerta, martiritzar, matar o exiliar i humiliar després la seva memòria. Em sona a certes pràctiques actuals, sempre a l'empara de la llei. Benaventurat el perseguit de la justícia...

Diàleg d'un colom vers una ratapinyada:

El Colom: Sóc fidel a la família i m'oriento bé de dia. Faig servir la vista i l'olfacte a més d'un sistema perceptor del camp magnètic. Soc de blanc el símbol de la pau...Decoro les ciutats amb la meua companyia. Diuen de mi que menjo or i cago plom. Passa que també sóc un transmissor de paràsits i grip aviària que es transmet d'ocell a home, però per ara, no d'home a home. I més, al remenar en abocadors molts estem carregats de radioactivitat i malalts. Realment sóc un "xuleta" pesat en festejar a la coloma parrupejar tota l'estona fins a la còpula desenfrenada al bell mig de la plaça Catalunya com un obsés. De tota manera faig goig.

El Rat penat respon: Tu no ets capaç de volar amb el pollet a coll. Jo sí que porto el cadell arrapat als pits i anem volant i mamant; això és amor. Nano! M'oriento àdhuc de nit amb una precisió tal que puc sortejar un fil de 0,25 mm de diàmetre. I tu hi deixaries el pit. El sistema de control de vol el tinc

Bombers de Barcelona amb l'escut amb ratpenat

*Llibre de les Constitucions de 1603.
Detall de ratpenat coronant l'escut*

per ultrafreqüències. Caço minúsculs mosquits fent l'ambient menys molest i més misteriosa la nit. Ets el símbol de la pau malgrat que siguis depredador de cuquets i caníbal d'altres ocells ferits. Arrebesses els monuments d'excrements i a alguns personatges execrables que ja s'ho mereixen, però els pobrissons ciutadans que esperen el bus els bombardeges amb

certesa camisa nova i cabells. Jo faig el valuós guano quan dormo cul enlaire. Sóc un mamífer capaç de transmetre a altre mamífer greus malalties: ràbia, virus...I així faig evolucionar el sistema immunològic de l'home o me'l carrego directament, sort per a ell que no em demana petons com ho fa amb tu quan un nen es posava una besa a la boca per què li agafessis. Mentre la mare cridava «Alerta als ulls ! » En soc un símbol heràldic de protecció i vigília tothora. Faig por. Sóc el costat obscur de la força. En canvi, tu dissimules que vas amb els bons amb la difícil d'entendre trinitat. Jo no dissimulo quan faré d'ales a dimonis i dracs. En l'amor els ratpenats som més discrets. En la intimitat ens aparellem en l'alcova penumbrosa de la caverna i, per contra els coloms traieu pit fent el "pelma" lligant descaradament pels carrers. Sou tan pesats que els ajuntaments us controlen la natalitat contràriament a nosaltres que ens posen vivendes de protecció oficial, apa!

Rosegadors

Ratolí. Ambivalència emocional. Ens desperta simpatia i ho aprofita Walt Disney o contràriament repugnant animadversió quan de veritat belluga i mostra la llargua cua quan recorre vist i no vist espais que ens creiem eren de la nostra privacitat. I noi resulta que no. De sempre la nostra població i la seva han estat lligades i sols en el decurs de la història hem pogut mantenir-

Figura de dracpenat feta amb lava del volcà Etna

la estable i a ratlla, sense mai haver-la pogut erradicar. I quan no guanyava ella, com a vector de la pesta negra, per exemple, i arruïnant els magatzems de blat

Rata negra llurs puces salten al gat i d'aquest a l'home o per trafegar en sacs de blat

i delmant poblacions. Quan un individu causa baixa un altre ocupa el seu lloc. Sols se'ls pot mantenir a ratlla amb les desratitzacions actuals. Abans era el gat. Gat que arribà a ser sagrat a l'antic Egipte. Cos de dona i cap de gata.

Tant diem gateta meva com ratolinet quan festegem els humans. Què en deuen opinar ells de nosaltres d'aquest comportament bipolar? Sols sé que ells també fugen de nosaltres i si en som amics és pel menjar. El musell encara fa gràcia fins i tot a dones i nens, però la cua... Aquella cua... Ens fa fugir i xisclar de paor i pell de gallina i ens salvem dalt d'una cadira. Mentre ell ja ha passat com una exhalació. Sinònim de misèria, la seva vida ha sigut sempre vinculada amb la bruixeria com en Mickey, que interpreta la melodia de l'Aprenent de Bruixot obra de Paul Dukas que en la pel·lícula del 1954 Fantasia, on fa un relat de la nostra relació amb el rosegador i la màgia amb encertada coreografia. El rosegador no hi pot fer més que rosegat i rosegat per mantenir a mida el creixement constant de les seves dents.

El déu Apol·lo gaudia de jugar amb ratolins que els creia savis pel fet de sortir del terra i en especial els blancs pel seu singular i suau pelatge. Li deuriem ratar el fons d'armari perquè sempre el representen semi nu. Escolà rataplà menja rates per sopar...

Evidentment, les rates en viure en ambients insalubres són els principals vectors de transport de la pesta entre altres malures. **Pesta bubònica per les butllofes o bubons que apareixen. Es difon pel sistema limfàtic provocant els bonys en els ganglis que al rebentar supuren de color negre; d'aquí el nom de pesta negra i per al seu emissari la rata negra també, però això ho desconeixien a l'edat mitjana i la pesta delmà entre 1346-1353 (a Catalunya 1333 "lo mal any primer" per concurrència de plaga de pesta i fam per les males collites.)**

El microbi causant : Yersina pestis, bacteri que infecta animals de pèl, però el qui millor la transporta és la rata per bellugar-se per arreu i amb les seves emissàries, les puces, que saltironant inoculen el bacteri a altri. Si l'animal de pèl s'oblida de llepar-se, emmalalteix. El fet d'eliminar paràsits del pèl enviant-los els àcids de l'estómac per mitjà de la saliva és la seva profilaxi. Eviten també la tinya summament contagiosa en l'actualitat. Ben dit : Cabra, conill o gat que no es llepa no el toquis.

Ratolins: Ratolí espiguer (*Micromis minutus*)
Ratolí de bosc (*Apodemus sylvaticus*)
Ratolí domèstic (*Mus musculus*)
Ratolí mediterrani (*Mus spretus*)

Rates: Rata negra (*Rattus rattus*)
Rata comuna (*Rattus norvegicus*)

Després vindrien els seus parents políticament correctes: Llebres, conills, marmotes, talpons, musaranyes i eriçons. Que ja no ens representen tant trasbals.

Serps

De sempre vinculades als dimonis i als cabells de les dones, que quan es pentinen els que cauen a terra es transformen en serps. En la mitologia representa fertilitat. Tota ella és un fal·lus i actualment es fan números eròtics amb serps serpentejant cossos seminus. També té antagòniques representacions: diables recargolats i majestuosos deïtats van cenyides al cap dels faraons egipcis. Quan canvia la pell suposadament queda renovat l'animal com renaixent de nou. Encara tenim Higia la serp que puja al calze, símbol de farmàcia actual.

Una llegenda que ha arribat fins a principis del segle XX explica que la criatura xuclava la cua de la serp a manera de xumet o biberó mentre ella mamava de la llet de la mare provocant-li un son benestant i la dona s'adormia plàcidament mentre la criatura s'adormia plàcidament i la serp s'engreixava també plàcidament i tots contents. Molts ho havien vist a Gavà. *I no li feien fer el rotet?* En altres moments s'ha vinculat amb la llet i encara hi ha llegendes al respecte pel nord d'Espanya. Els rèptils sense potes han estat sempre objectiu de les ires humanes. Rèptils

Pluja de granotetes

amb potes també han estat rostits vius penjats d'un cordill a l'extrem d'una canya mentre els posaven a les puntes de les flames per expiar les seves culpes. Retorçats de dolor ballaven fent contorsions diabòliques, deien dels pobres animalons, que eren sacrificats per calmar dimonis i fantasmes. (històries rescabalades de la Masia l'Horta de Gavà i Santa Coloma de Gramanet les sargantanes.)

Granotes i Gripaus

Aquests amfibis viuen amb brànquies a l'aigua quan són nadons vegetarians i acabada la metamorfosi perden la cua i guanyen quatre potes i pulmons. Poden respirar també per la pell i la seva vida oculta ha portat a tota mena de llegendes petoneres de

transformació en prínceps i a fórmules de pocions misterioses. Fama que s'han guanyat per la seva singular aparença i etologia. No hi ha Grimori que no inclogui parts d'aquests extraordinaris animalons que fins i tot creien que no menjaven per la seva resistència al dejuni i al poder de parilitzar el seu cor a un nivell mínim de supervivència durant la seva hibernació. La seva alimentació es basa en insectes, àdhuc vespes que li aporten toxines per alliberar llur pell de paràsits i en les del tròpic per generar un dels verins més tòxics de la natura. Poden ser caníbals per necessitat o per equivocació. La seva aparició resultava tan aparentment espontània i màgica que realment sembla "sobrenatural". El seu salt resulta de direcció imprevisible amb generalment destí el fons del toll sota les algues i pedres. **Elles ens fan jocs de mans d'aparicions, quan no n'hi ha cap i de sobte transportades**

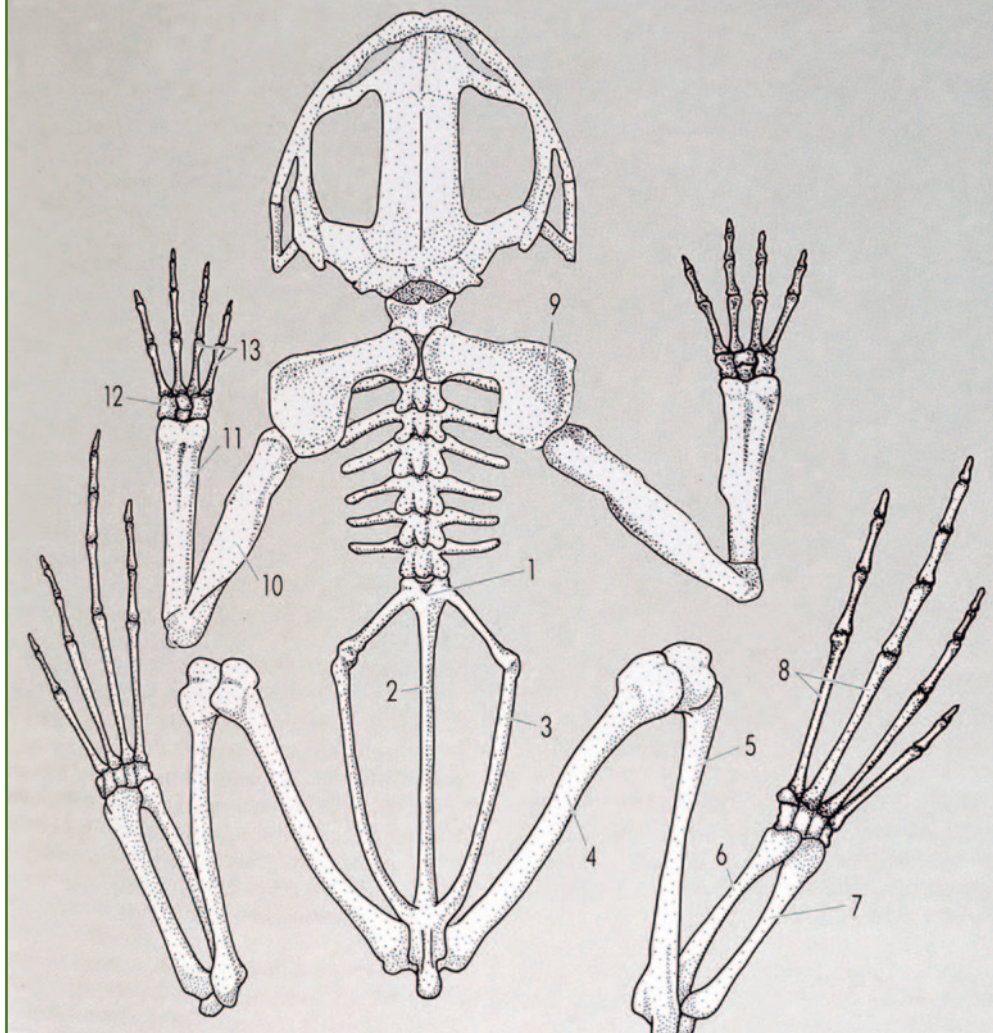
per un núvol poden caure vives i congelades i també dins la calamarsada, cobreixen els prats amb centenars d'individus aerotransportats i congelats. Essent aquests paracaigudistes ja petits-adults com mostra la foto. El toll d'aigua els és imprescindible per criar i desovar i fer de "nursèria" però la seva demarcació són les herbes i prats on el seu gran poder de detecció de l'aigua, sempre protectora, fan llargues expedicions fins a retrobar el bassal. Irrompen raucant de sobte melodies que si hi prestem atenció tenen tot un escalat cromàtic. Amb aquesta personalitat pregona sota fullam o dins el toll tot afavoreix el misteri sumat a la facultat de canvis de color que arriba del verd al quasi negre segons el període de convivència amb el color del teló de fons. **Les tres potes de granota i algun ull de gripau seran ingredients recurrents en les millors receptes medievals per a malefícis.**

Aquests éssers misteriosos es creia en l'edat mitjana que s'estaven dins les dones entrant i sortint de la vagina i en alguns casos es creia haver-los vist saltar durant el part de la criatura, raó per la qual granotes i gripaus estan sempre humits.

Vegeu en el Codex Gigas la representació del dimoni en posició de granota "amb dodotis" i amb 4 dits a les mans com tenen les granotes i gripaus. En alguns tenen 5 dits

Granota verda, darrer l'ull la membrana del timpà

Esquelet de granota amb 4 dits

Codex Gigas, representació del dimoni en posició de granota i amb 4 dits a les mans

als peus, que en el dimoni no són representats. Una prova de l'embaràs és injectar orina de la dona a una granota verda mascle. Si aquesta granota mascle ejacula per la seva claveguera o anus és positiu i la senyora està prenyada. Aquesta prova de la granota la feien encara a les farmàcies fins al segle XX a Barcelona. La relació amb el sexe femení també la delata quan fent un petó a la boca d'una granota es transforma en príncep, generalment blau. Recentment en aquests dies tenim un cas judicial per la mort d'una persona induïda a fumar verí assecat de gripau. De Felip V deien que es creia una granota de vegades i nosaltres vam haver d'empassar-nos més d'un gripau i encara dura. Aconsello millor les potes arrebossades de granota a qui li vingui de gust menjar-se un batraci anur verd.

Podríem seguir en l'assaig de relacions d'animals en la història i segur que ens sorprendria veure les creences primitives, que actualitzades, encara podrien existir. ©

Bibliografia:
 Los auxiliares de J.H. Fabre editorial Espasa.-
 Història Natural dels Països Catalans.
 Enciclopèdia Catalana.-
 National Geographic.-
 Codex Gigas.-
 Grimori.-

HOSTALRIC I BREDÀ

Dues viles, amb un passat medieval important, de la comarca de la Selva

Lluïsa Goberna

Vam començar la nostra visita a l'antic castell-fortalesa d'Hostalric, guiats per l'Eulàlia Martínez, una guia molt professional que ens va fer una visita molt completa i alhora força divertida i didàctica. Vam poder veure també un audiovisual en què s'explica la història de la vila.

CASTELL-FORTALESA

El castell medieval estava ubicat en un turó, a la riba esquerra del riu Tordera i mantenia el control sobre el camí Ral, que comunicava Girona amb Barcelona. Posteriorment, al segle XVII, es va anar transformant fins a convertir-se en una moderna fortalesa militar amb noves estratègies defensives de l'època i per tal d'adaptar-se als nous temps.

El castell d'Hostalric (Castro Ostalrico), a la comarca de la Selva, va ser fundat pels vescomtes de Cabrera al segle XII, ja que Hostalric a l'edat mitjana era un

lloc privilegiat pel fet que al tenir el domini sobre un tram del camí Ral el convertia en un indret estratègic.

Des de 1145 consta en documentació com a lloc fortificat sota el senyoriu dels Cabrera. Als voltants del 1242 el Rei Jaume I va atorgar Carta de Població al vescomte Guerau V de Cabrera, amb una sèrie de privilegis per als vilatans i es va anar ampliant la vila amb cases i hortes. Van tenir també privilegis de mercat on s'hi feien tota classe de transaccions. D'aquest privilegi de mercats es conserva el document original escrit a València, amb data 18 d'octubre de 1242.

En els seus inicis el poble no estava emmurallat i el vescomtat dels Cabrera foren els artífexs de construir les primeres muralles. El segle XIV, el vescomte Bernat IV, per tal de potenciar Hostalric com a capital de govern del vescomtat de Cabrera, va ordenar reforçar i reformar les defenses de la vila amb les muralles i torres que, en part, actualment encara es poden veure.

El recinte emmurallat tenia quatre portes. El Portal de Barcelona, el Portal de Girona, el Portal de les Hor-

Panoràmica del Castell i la vila d'Hostalric

tes i el Portal de les Vinyes. En aquella època el castell i la vila amb les seves muralles eren un sistema defensiu i de protecció. Hi havia un “Camí de Vila” fortificat que unia l'antic castell amb la vila emmurallada. Actualment, aquest camí encara s'utilitza per accedir a la fortalesa.

Al segle XVII el castell fou abandonat. Al segle XVIII es va començar a transformar en fortalesa militar. Es va iniciar un llarg període experimental de noves tècniques militars de defensa i ofensives que van donar pas a les fortificacions militars amb baluards.

El disseny de la fortalesa va ser obra de Francisco de Santa Cruz, enginyer militar al servei de l'arxiduc Carles al 1712-1713, però les principals obres es van fer entre 1794-95. A l'entorn de la fortalesa no es podia construir cap casa a menys de 500 metres. A aquest espai se li deia la “zona polèmica”. Durant les primeres obres de campanya es van fer terraplens de terra que servien de protecció i per a la defensa.

L'aigua va tenir una gran importància militar. El sub-

ministrament i conservació de l'aigua, potable per veure i per a la neteja i refredament dels canons, era imprescindible sobretot en els períodes de setge. El castell tenia el sistema d'emmagatzemar l'aigua consistent en quatre cisternes. Una d'elles emmagatzemava les aigües de la pluja procedents del fossat.

En el Cos de guàrdia, els baluards són les característiques principals de les fortaleses. No hi havia angles morts. Es poden veure també les poternes, portes petites secundàries protegides per un doble mur en paral·lel que es deia tambor. Estaven molt amagades, dissimulades o situades en lloc de difícil accés. Es feien servir com a porta falsa per poder entrar o sortir del recinte sense ser vistos, en cas de setge. La construcció de la fortalesa està feta amb pedra basal, ja que és molt resistent. A la part de dalt, on hi havien els soldats, es rematava amb maó vermell. A l'antic Cos de guàrdia actualment s'ubica el Centre d'Interpretació, amb un audiovisual i una maqueta del castell.

A la fortalesa hi havia 450 persones, però quan la

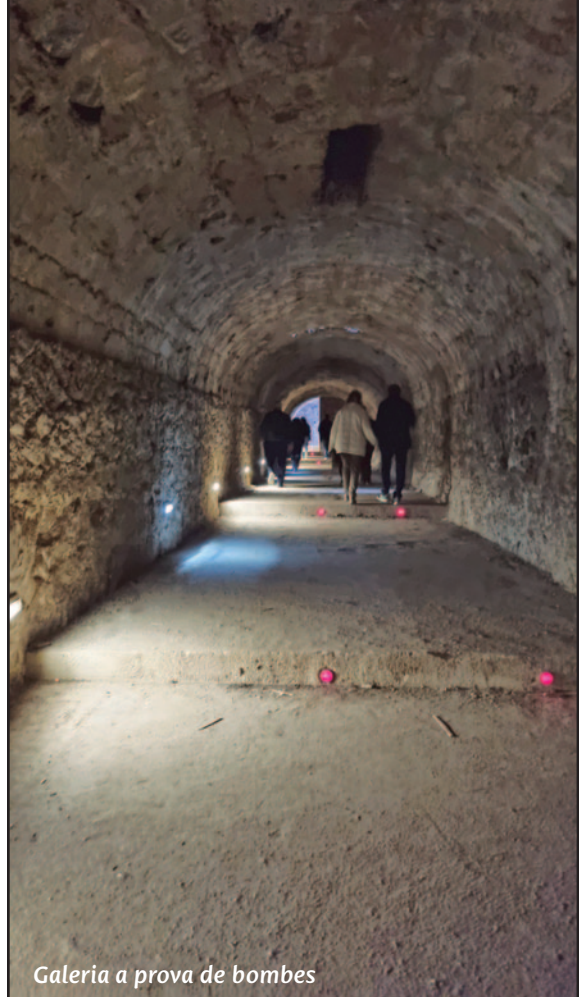
Antic Cos de guàrdia, on actualment s'ubica el Centre d'Interpretació

Pati d'Armes amb l'entrada al recinte del Cavaller

Espai del Cavaller

Galeria a prova de bombes

El Pati d'Armes era l'ampli espai exterior, des del qual es distribuïen les diverses dependències de la fortalesa i servia d'esbarjo als soldats. **Aquí es troba l'edifici anomenat del Cavaller, que fou la construcció principal de la fortalesa i que es troba a la part més alta i ocupà l'espai de l'antic castell dels vescomtes de Cabrera.** A sota es troba una de les antigues cisternes. Té dues plantes i en el seu interior es trobaven les casernes per als oficials, l'habitatge del governador, hospital, capella, magatzems, etc.

La fortalesa fou una de les últimes places de l'estat espanyol en ser abandonada pels francesos el 1814.

Guerra del Francès s'hi van refugiar a part de la guarnició 1.500 vilatans que vivien en condicions molt dures durant els setges. La denominada Galeria a prova de bombes, d'uns tres-cents metres de longitud, els garantia una circulació totalment a cobert.

Es necessitaven unes 50 persones per tal de fer funcionar la pólvora. Per carregar i disparar eren necessàries dues persones. Un soldat carregava i l'altre disparava, i com a curiositat, si un d'ells no es trobava en la seva posició i deixava penjat l'altre, es deia "ha quedat en l'estacada", una dita que precisament ve de l'època medieval. El polvorí de mixtos és on es feia la tasca de preparació dels projectils explosius. Fou construït entre el 1793-95, durant la Guerra Gran.

A partir del 1929 es va anar degradant a causa del seu abandonament. A la Guerra Civil va servir de magatzem de municions i posteriorment de refugi de gent que passava de pas per l'entorn.

El 1949 l'estat espanyol el va vendre a l'Ajuntament per 18.500 pts. Hostalric emmurallat i el castell foren declarats Bé Cultural d'interès Nacional el 1963, atès el seu valor patrimonial i històric.

El 1967 es va signar la concessió per fer-hi un restaurant a l'edifici anomenat del Cavaller, que ja havíem esmentat anteriorment, que ocupà l'espai de l'antic castell dels Cabrera. El 2016, finalitzada la concessió

RECORREGUT MEDIEVAL

que durà 50 anys, es va tancar el restaurant.

El 2018 es va redactar el Pla Estratègic del Castell d'Hostalric, per convertir-lo en un referent en temes d'interpretació del patrimoni d'època moderna.

Després de la visita del castell, la nostra guia ens va portar a fer un recorregut pels espais més emblemàtics i importants de la vila medieval. **Es poden veure encara deu torres medievals i restes de les muralles, de les quals es conserven uns 600 metres.** La muralla fou construïda amb pedra basàltica extreta del turó del castell. En alguns dels trams de les muralles s'hi troben diverses edificacions de propietat privada que estan habitades. Té també un camí de ronda pel qual es pot passejar.

El nom d'Hostalric segons sembla prové d'un hostel documentat des del segle XII al peu del camí Ral. L'hostal fou conegut amb el nom de les "Tres senyores o de les tres germanes". Aquest era un dels nombrosos hostals que es trobaven en l'únic camí que anava de Girona a Barcelona, on feien parada els pelegrins, comerciants, etc. El 1359 al cens de Catalunya apareix com "Hostalrich". El 1979 es va fer el darrer canvi i es va denominar oficialment Hostalric.

A la població es troba la Cova de Relliguer, que és probable que servís d'amagatall i refugi en temps de

Plafons d'informació històrica de la vila

perill. És una galeria subterrània excavada a la falda de l'antic castell i l'entrada es troba dins les muralles i molt a prop de la Porta de Barcelona. La cova té uns 26 metres descendents que condueixen fins a una sala petita de sis metres de profunditat. També hi ha la hipòtesi que podia ser el lloc de reunió de famílies jueves de la vila, el segle XIV.

Camí de ronda

Tram de muralles de la vila

El Portal de Barcelona és l'entrada principal de la vila, una de les quatre entrades al recinte emmurallat, i com indica el seu nom era l'entrada i sortida del camí de Barcelona. El 1969 es va refer el portal i es va emplaçar una mica enretirat d'on estava l'original.

La plaça de la Vila, del segle XIII, és la més antiga i l'espai neuràlgic de la població, amb una font denominada la Font dels Gegants, amb figures representatives dels gegants de Ramon Berenguer II, Mafalda de Pulla i Mossèn Pere Xifré, de la Colla Gegantera d'Hostalric.

La Torre d'Ararà o de la Presó, ja que a la part alta hi va haver una presó, és la 2a més alta, amb 22 metres d'alçada i es pot accedir al seu mirador per una escala

Plaça de la Vila, amb la Font dels Gegants

Portal de Barcelona

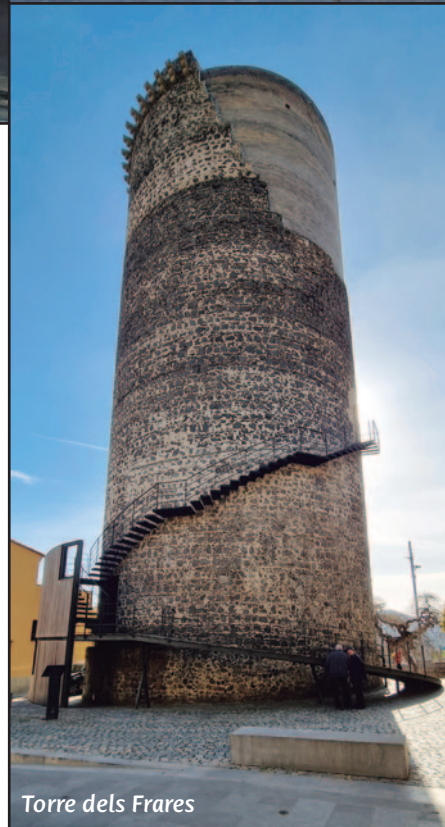
Portal de les Hortes

interior de caragol. Una vegada a dalt es pot gaudir d'una vista esplèndida de l'entorn.

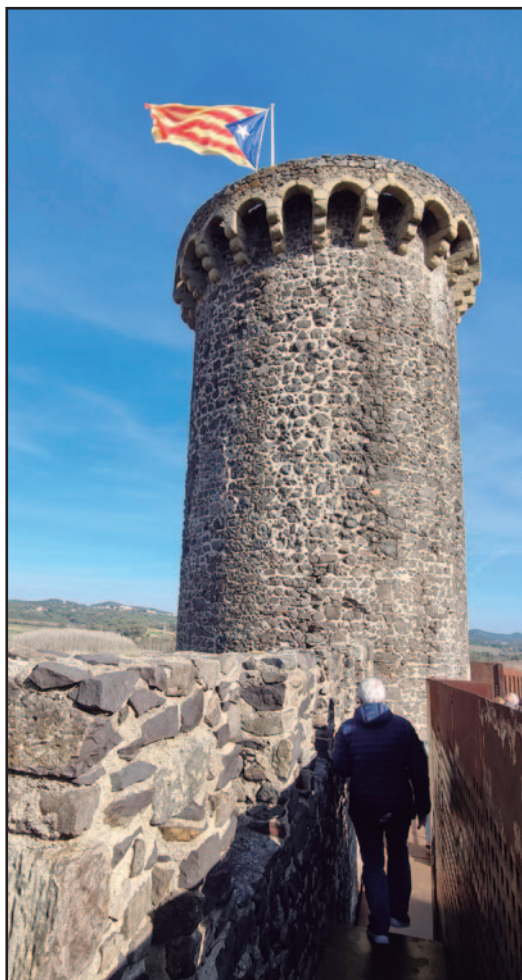
La Torre dels Frares, considerada la més important de la vila, amb 33 metres d'alçada i tres plantes. Data del segle XIII. Té aquest nom perquè antigament al davant hi havia el convent dels frares de l'orde de Sant Francesc de Paula. Aquí també es pot pujar fins al mirador, per les escales o amb un ascensor.

El Portal de les Vinyes era l'entrada i sortida dels camperols cap a les vinyes situades extramurs.

El Portal de les Hortes es troba en la part més antiga de la vila i està conservat en el seu estat original.

Torre dels Frares

Torre d'Ararà

Part del grup dalt de la Torre d'Ararà, amb el castell al fons

Un cop acabat aquest interessant recorregut medieval per Hostalric i després de dinar al Restaurant L'Esplèndid amb un bon àpat, ens vam dirigir cap a Breda per visitar el **Monestir de Sant Salvador**.

BREDA

MONESTIR DE SANT SALVADOR

Tot punt arribats a Breda ens estava esperant el nostre guia en Xavier Terrades, ecònom del Monestir que ens va fer una visita per totes les estances, molt il·lustrativa.

El Monestir benedictí fou fundat l'any 1038 pels vescomtes de Cabrera, Guerau I de Cabrera i Ermessenda de Montsoriu. L'any 1098 el papa Urbà II confirmà que el monestir depenia del Monestir de Sant Cugat. El primer abat va ser Sunyer i l'església romànica es va

consagrar el 1068. Al voltant del monestir va anar creixent la vila de Breda.

S'han trobat escrits documentats entre el governador i el vescomte que daten entre el 1260-1270, on es diu "que s'hauria de fer alguna cosa per al poble, ja que estan molt apretats i mancats de moltes coses".

El monestir constava d'església, claustre, cambres i habitatges per als monjos i el Palau de l'Abat. Hi viuen 14 o 15 monjos.

El Pati de l'Abadia és un dels patis medievals en més bon estat. A la porta d'entrada al pati es troba un escut de pedra, original, de l'abat Miquel Samsó (1461-1507) que construí la Casa Abacial gòtica i que també fou president de la Generalitat durant el període de 1470-1473. És l'espai que distribuïa l'accés al Palau abacial. Es conserva l'escala que pujava a la residència de l'abat i un pou que abastia d'aigua el monestir.

Claustre romànic

Escut de l'abat Miquel Samsó

Pati i Palau abacial

El claustre romànic, en el seu origen tenia dos pisos. Actualment, encara es pot veure l'ala nord del claustre amb columnes i capitells decorats. Totes les peces que a hores d'ara hi falten estan disseminades potser en museus o col·leccions particulars. L'aspecte actual del claustre és degut a la reconstrucció del 1932.

Va estar habitat pels monjos fins al 1835, quan la desamortització de Mendizábal. El van comprar dues famílies benestants, excepte l'església, que el 1843 va esdevenir parròquia. En aquell any de 1835 es va cremar la valuosa biblioteca.

Durant 500 anys va ser molt dur per al monestir, ja que va sofrir diferents incendis.

El 1930 es podia veure un retaule de 12 metres d'alçada que després es va cremar. El 1939 hi va haver un gran incendi per culpa d'uns bidons de benzina emmagatzemats en el seu interior i va quedar tot molt malmès. L'església fou reconstruïda el 1943.

Església gòtica

En unes obres es va trobar una tomba medieval. Els vescomtes de Cabrera van demanar ser enterrats alguns dels seus membres en el monestir. Hi ha enterrats també abats, frares i pares.

Fa 26 anys van estar a punt d'enderrocar-lo sencer per tal de poder-hi fer pisos. Però benauradament es va poder parar aquest disbarat contra el patrimoni. Actualment és de domini municipal.

És el segon any que han aconseguit que grups de nens vinguin a visitar el monestir i així puguin aprendre part de la seva història.

S'hi fa també una gran labor social i caritativa atenent persones amb addiccions greus i persones grans.

L'església gòtica, d'una sola nau, fou construïda entre els segles XIV i XVI. Es troba una llosa sepulcral que representa el governador general, Ferran de Joara i la seva esposa Timbor de Cabrera, segle XVI, però no

Llosa sepulcral de Ferran de Joara i Timbor de Cabrera

està enterrat aquí. S'han trobat peces del 1500 que han estat catalogades en l'àmbit europeu.

En el 1400, segons documentació, s'hi trobava una capella dedicada a Sant Hipòlit, patró dels terrissers. I d'aquí la vinculació de Breda amb la tradició terrissaire, ja que evidencia que en aquella època ja era important en la fabricació de ceràmica.

Panoràmica des del campanar

Tothom que entra a l'església pot pujar al presbiteri, per fer que tothom trobi aquest lloc molt més proper; fet que no passa en totes les esglésies.

El segle XIII van arribar al monestir les relíquies dels màrtirs, els germans cordovesos Sant Iscle i Santa Victòria. Les relíquies van desaparèixer durant la Guerra Civil. Actualment, es poden veure dues imatges dels sants que són els copatrons de Breda.

A l'esplèndida rosassa hi posaven una reixa per protegir-la i així es van poder salvar parts dels vitralls durant els aldarulls.

La magnífica torre del campanar, d'estil llobard, té 32 metres d'alçada i sis nivells de finestres. En l'actualitat resten dues campanes; n'havia disset. El 1800 van espoliar el monestir i se'n van emportar algunes i les altres les van trencar. Durant la dècada dels 90 es va restaurar el campanar a càrrec de la Generalitat de Catalunya, Diputació i Bisbat de Girona i l'Ajuntament de Breda.

Un dels al·licients de la visita és poder pujar dalt del campanar i poder observar les dues campanes de prop, a part d'albirar la panoràmica des d'aquella alçada.

Vam poder veure on estava ubicada la cripta del 1200-1300. Només es pot veure una petita part de les restes, que es troben sota el subsol, ja que no s'hi pot accedir.

I per últim el nostre guia ens va ensenyar una pica barroca de fa 500 anys. On està actualment no és el seu lloc original. Probablement estava en un lloc privilegiat de l'altar.

Tant per l'església com pel campanar, que formen un magnífic conjunt, se la coneix com "La Catedral de la Selva".

El monestir, junt amb el nucli antic de Breda, va ser declarat Monument Històric Artístic el 1974.

Pica barroca

CENTRE CULTURAL ELS FORNS

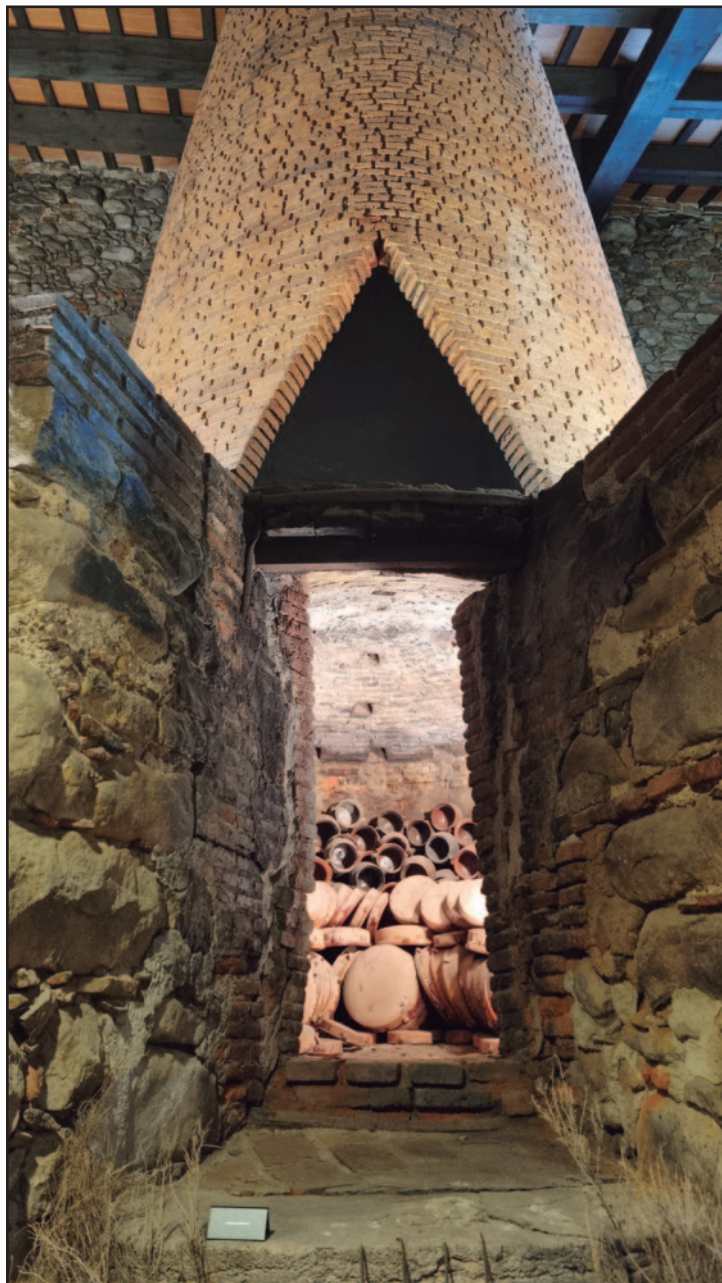
I per donar per finalitzat aquest recorregut vam fer una breu visita al Centre Cultural Els Forns, que està situat en un antic obrador del segle XIX. En el seu interior es poden veure dos forns moruns, que formen part del patrimoni arquitectònic i que antigament foren utilitzats per coure la terrissa. Ens van explicar com funcionaven els forns i l'evolució de la tradició terrissaire al llarg dels anys. Amb la nova tecnologia

del segle XX els forns van ser substituïts per maquinària més moderna i innovadora.

La tradició terrissaire està molt arrelada a Breda, com hem dit abans amb la presència d'una capella dedicada a sant Hipòlit, Patró dels terrissaires, més enllà del segle XV.

Es pot veure una exposició permanent amb les eines emprades pels terrissers i diverses peces que s'han produït als obradors en diferents èpoques i actualment. El visitant també pot visualitzar un documental titulat "Ollaires de Breda", de l'any 1937, i dues sales dedicades a exposicions temporals.

Forn morú

Figura de terrissa de l'exposició

Exposició permanent

Actualment, es troben obradors i comerços dedicats a aquesta tradició i que exporten a tot el món. L'espai també funciona com a Centre d'Informació Turística de la vila.

I no ens podem deixar un personatge força important vinculat a la vila, el pintor i ceramista, noucentista Josep Aragay, que l'any 1925, per incompatibilitat amb la dictadura va deixar la càtedra i va fundar un obrador de ceràmica a Breda, ja que la seva mare era originària d'aquí.

Va fer un treball intens de recerca i diverses exposicions de ceràmica decorativa i la creació de peces úniques i signades amb gran èxit. Va restar a la vila de Breda fins a la seva mort el 1973.

La seva obra important també va ser pintar uns frescos al baptisteri de l'església el 1927. Malauradament van ser destruïts per un incendi.

Pintura de Josep Aragay del monestir de Breda (1922) (MNAC)

Avui en dia es poden veure les seves obres de pintura, ceràmica, dibuix i aiguafort en el Museu Municipal Josep Aragay, ubicat a l'antiga església romànica (segle XII), inaugurat el 1974.

Aquesta sortida cultural es va fer el dissabte 27 de gener de 2024. ©

Referències bibliogràfiques :

Turisme Hostalric.-
Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.-
Enciclopedia.cat.-
Monestirs.cat.-
Catalunya Medieval.-
Museu Municipal Josep Aragay .-

Part del grup
a dalt de la
Torre dels
Freres.
Al fons el
castell
d'Hostalric

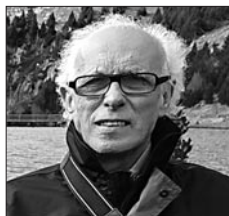

PAU CLARIS

94È PRESIDENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

DE 22 DE JULIOL DEL 1638
AL 26 DE GENER DEL 1641

*Lo Canonge
Pau Claris,*

Manuel Punsola
Curiós de la història
de Catalunya

Va néixer a Barcelona. De família de juristes procedents de Berga. El seu pare, Joan Claris, doctor en Dret, la seva mare Peronella Casademunt. El besavi Pau, mercader, del qual ja consta la seva presència a Barcelona des del 1545. La casa era al carrer del Forn de la Palma (*ara, Palma de Sant Just*) on sembla que hi tenien la notaria. Pau fou el petit de quatre germans.

Va estudiar a la Universitat de Lleida, on es va doctorar en dret civil i segurament també el van ordenar. El 28 de setembre del 1612, tenia aleshores 26 anys, obtingué la condició de Canonge de la Seu d'Urgell. Esbrinada, breument, la seva infantesa i joventut, farem un posicionament de les dates i fets més importants de la seva vida, professional i política, que ens servirà de guió i orientació per explicar la seva vida i misteriosa mort.

No ens ha d'estranyar el número 94 de President. Recordeu que aquest càrrec va ser creat el 1359, que la durada en el càrrec era de 3 anys i que n'hi hagueren 48 al segle XVI i 35 al XVII, que és el que ens ocupa. Era un càrrec més administratiu que pròpiament polític i precisament fou Pau Claris qui va elevar el llistó. **El convuls i transcendent període històric per a Catalunya que li toca viure, sumat a la seva personalitat, van potenciar, sens dubte, el càrrec de President de la Generalitat.**

Escultura de Pau Claris a l'Avinguda
de Lluís Companys a Barcelona

I CASADEMUNT

- 1626. Corts de Barcelona. Assisteix com a Síndic dels Canonges d'Urgell.
- 1632. Corts de Barcelona (Continuació).
- 1638. Comença el Trienni de govern de Pau Claris.
- 1640. Comença la guerra dels Segadors. (Durarà fins a octubre de 1652).
- Gener de 1641, comencen contactes per una República catalana.
- 26 de Gener del 1641 – La batalla de Montjuïc (Derrota de les tropes espanyoles).
- Entre 20 i 27 de febrer del 1641. Malaltia i mort de Pau Claris.

LES CORTS DE BARCELONA DE 1626

Passem a la seva vida política. Pau Claris tenia 40 anys quan Felip III de Catalunya i Aragó (Felip IV de Castella) va presidir les Corts a Barcelona, en companyia del comte-duc d'Olivares. La qüestió, econòmica, com no podia ser d'altre manera, era la principal causa. L'anomenada del "Quints", o sia la cinquena part dels impostos que les ciutats del Principat pagaven a la corona. I la sempre present voluntat de voler frenar els privilegis de la Inquisició en terres catalanes.

Pau Claris hi va assistir com a representant del Braç Eclesiàstic. Procurà no adoptar una posició servil a la corona, escanyats com estaven, per la contínua opressió pels impostos reials i la castellanofòbia, provocada pels nomenaments fora de seny dels bisbes castellans. El 3 de maig, en la negació de concedir tres milions de ducats al rei, va provocar el seu abandonament de les Corts i la immediata partença cap a Madrid. Les Corts, doncs, quedaven suspeses.

LES CORTS DE BARCELONA DEL 1632

Sis anys més tard, es reprenien, més que no pas es convocaven de nou, les Corts a Barcelona.

Convocades pel rei Felip IV de Castella, foren presidides pel cardenal-infant Ferran d'Àustria, sent President de la Generalitat, Pere Antoni Serra. S'obriren el 18 de maig i foren paralizades el 8 de juny i prorrogades a l'octubre del mateix any. No varen ser mai conscientment clausurades. Els desencontres entre

Pau Claris a la Il·lustració Catalana n. 9 (30-09-1880). Autor Antoni Castelucio

ambdues parts, varen ser massa profunds per trobar qualsevol solució.

Pau Claris fou nomenat de nou pel Braç Eclesiàstic que, format per 18 persones, exercia com a Consell Executiu. El tema de la "insaculació", que facultava al rei per crear una llista de persones idònies per exercir càrrecs i elegits posteriorment a sort, fou rebutjat enèrgicament.

1638 – COMENÇAMENT DEL TRIENNI DE GOVERN DE PAU CLARIS

El 22 de Juliol del 1638 s'iniciava el nou mandat a la Presidència de la Generalitat, posteriorment al que correspongué entre 1635 i 1638 a Miquel d'Alentorn i de Salbà, abat d'Amer i de Roses.

Foren escollits: Pau Claris, com a Diputat eclesiàstic, Jaume Ferran i Rafael Antic i Rafael Cerdà, com a oïdors del braç eclesiàstic. Francesc Tamarit i Josep Miquel Quintana com a Diputats dels braços militar i

PROPOSICIO FETA

PER LOS MOLT ILLVSTRES

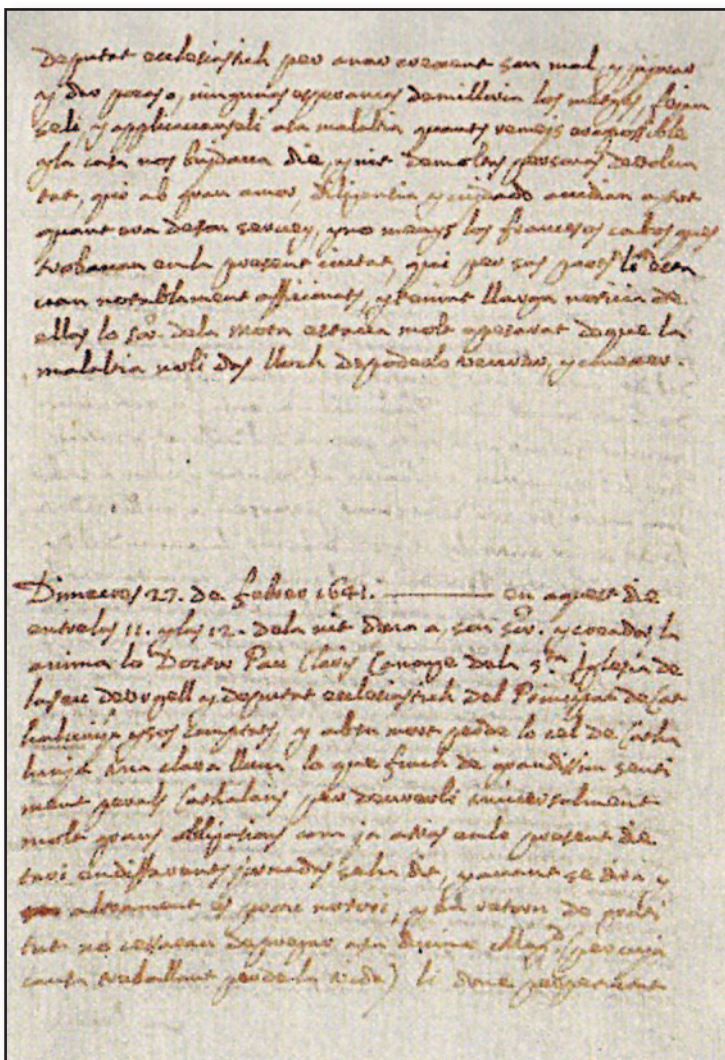
SENYORS DEPVTS DEL GENERAL DE
Cathalunya, a la junta de Braços tinguda
a 10. de Setembre 1640.

MOLT ILLVSTRE SENYOR.

Rendida la fortalesa de Salsas, q̄ lo enemich
Frances tenia ocupada, q̄ fonch a 6. de Ianer
1640. los Cabos, Capitans, soldats, y
demes ministres de guerra del exercit de
sa Magestat (que Deu guarde) se alojare
en las Vilas, y Llochs del present Princi-
pat, y Comtats, en molt major numero del que las Vilas, o
Llochs podia suportar, fent los alojaments de sa propia au-
toritat, compeling ab violencias als Prouincials los donassen
los aliments de menjar, y beurer, tant per las personas, com
per los caualls ab gran abundancia, y exces, sens pagar, tenint
molt mals tractes a dits Prouincials, extortquant gras quanti-
tats de diners de aquells, y dels comuns de las ditas Vilas, y
Llochs, executant contra dells grans, y atroces delictes, de-
sonrant, matant, y robant los, no perdonant a las cosas sagra-
das de las Iglesias, y perdent lo respecte a las santas Images,
de Christo crucificat, y dels demes Sants, y finalment robat,
y cremant las Iglesias parroquials de Riu de Arenes, y Mon-
tirò del Bisbat de Gerona, y en ellas lo santissim Sagrament
(que sia alabat pera sempre) com de tot consta per las infor-
macions rebudas per orde nostre, y dels robos, y cremas de
ditas Iglesias, y del santissim Sagrament, per la rebuda tam-
be de orde del Reuerendissim Bisbe de Gerona: de las rebu-
das per nostre orde se ha fet lo sumari seguent.

A SUM.

Proposta de la Junta de Braços

Pàgina del dietari de la Junta de Braços

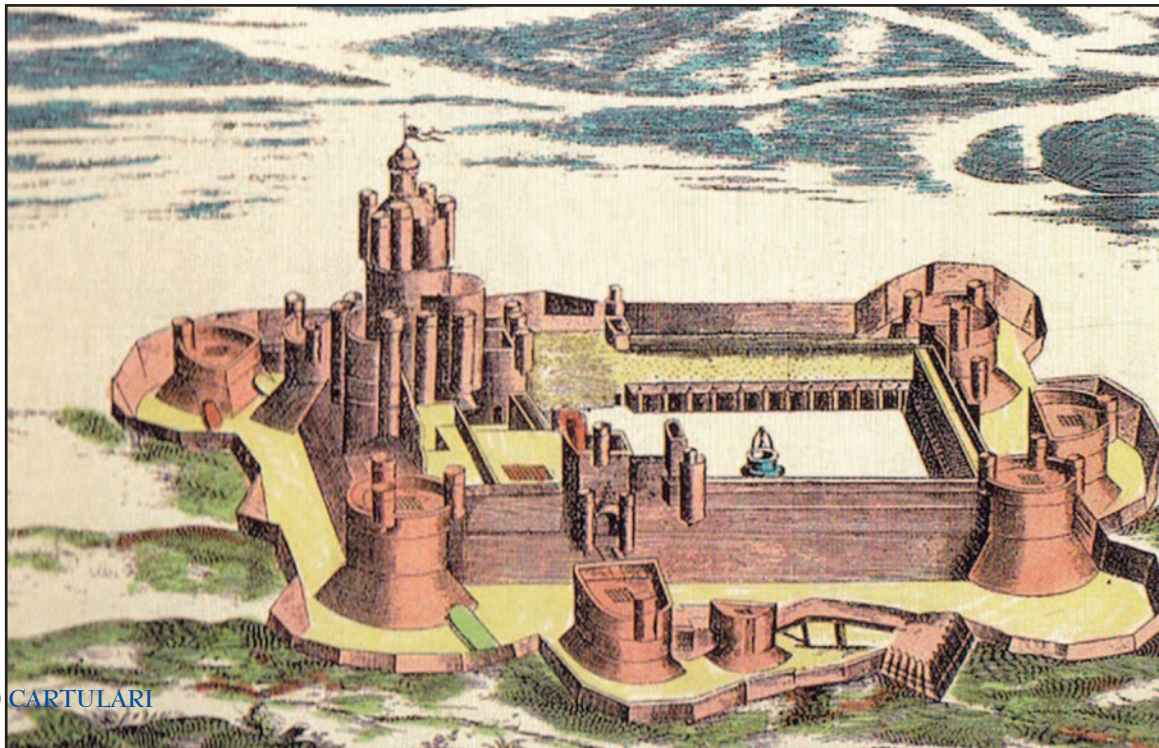
reial. Com ja sabem, fou Claris l'anomenat per presi-
dir la Institució.

Trobaren la Generalitat en gravíssim estat econòmic,
a causa dels problemes amb la corona espanyola i la
mala gestió. La prohibició del comerç amb França, per
la temença d'aliances a causa de l'existent Guerra dels
Trenta Anys, en què participaven França i la monar-

quia hispana. Aleshores era virrei de Catalunya el
comte de Santa Coloma, Dalmau de Queralt i de Co-
dina, un instigador. Qui ja des del començament de
la Legislatura, intentà subornar a Pau Claris i Tamarit,
personatge incòmode per la seva funció de virrei.

**Agreujava la gestió de la Generalitat, l'afany recapta-
tori del comte-duc d'Olivares, favorit de Felip IV, que**

Gravat del Castell de Salses, al Roselló

Vista aèria del Castell de Salses

a causa de la guerra i els afanys expansionistes espanyols, ja havien devastat l'economia de Castella. El 19 de juliol de 1639 els francesos prenen el castell de Salses, al Rosselló. S'inicia aleshores una dura pugna entre el comte-duc i la Generalitat per tal d'incrementar l'esforç en la guerra. Catalunya accedí a enviar a Francesc de Tamarit al front d'una lleva de soldats catalans, que aconseguiren recuperar el castell el dia de Reis del 1640, tanmateix amb un altíssim cost en vides humanes i diners, motiu pel qual la situació a Catalunya es feia insostenible.

1640 – COMENÇA LA GUERRA DELS SEGADORS (DURARÀ FINS A OCTUBRE DE 1652)

Tal vegada és aquest període, tan funest per la història de Catalunya, el que dona l'empenta decisiva a Pau Claris, per fonamentar l'indomable esforç i la capacitat de lideratge i organitzativa del nostre President. Era el mes de maig que convoca les corts gene-

Corpus de sang d'A.Estruch (1905)

Retrat de Josep Margarit, governador de Catalunya i un dels principals dirigents dels "miquelets" en la Guerra dels Segadors del 1640

Representació dels excessos dels "Tercios"

rals, per comunicar a les ciutats del Principat que havia començat els contactes amb el regne de França.

La data clau dels inicis de la guerra fou el 7 de juny, conegut com el Corpus de sang. Els aldarulls ja començaren de bon matí al carrer Ample de Barcelona propiciats per un grup de velluters. Un segador va caure ferit i precipità els fets. Expliquen que 300 segadors, temporers que esperaven ser contractats per la sega, falç en mà es dirigiren al pla de Sant Francesc, per protestar davant el palau del virrei Dalmau de Queralt. L'intent de treure'ls fora de la ciutat no va fer més que accentuar el malestar. Es van dirigir a cremar les cases de Gabriel Bernat i Rafael Puig, fiscal i jutge de la Audiència, i intents d'assalt a les presons, la casa del regent del consell d'Aragó i la seu de la taula de Canvi. El virrei va haver de refugiar-se al baluard de Santa Eulàlia, protegit per un contingent de soldats. Però hores més tard, va ser apunyalat i mort.

Així acabava el màxim representant de la monarquia espanyola a Catalunya.

Aquests fets i molts d'altres van ser la causa que el 7 de setembre del 1640, es signés amb el cardenal Richelieu, representant del rei Lluís XII de França, el document pel qual Catalunya havia de rebre suport militar per fer front a Castella. En aquesta signatura va estar-hi present com ambaixador de la Generalitat, en Josep Margarit, governador de Catalunya i cap de les milícies de la Generalitat. **La indiscriminada i violenta presència de les tropes castellanes als territoris catalans, provoca tantes injustícies i conflictes, que es fa impossible l'estança dels soldats, envalentits**

pels propis comandaments, entre la població. S'inicia doncs la revolta contra els castellans, que durarà els següents 12 anys. La secessió i el compromís amb França estan en marxa. El 20 d'octubre, el diplomàtic francès Bernat Du Plessis-Besançon, signava a Ceret el pacte de confraternitat i ajut militar de França al Principat.

1641 – COMENCEN CONTACTES PER UNA REPÚBLICA CATALANA

La segona setmana de gener del 1641, la Junta de Braços es debatia entre el crear una República sota la protecció de França, o el reconèixer a Lluís XIII com a Comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya. En la reunió, en la qual intervingué multitud de persones dels tres estaments, Pau Claris havia comunicat que el senyor Plessis-Besançon, tenia conformitat del rei, perquè transformés el seu Govern a forma de República, respectant els pactes i condicions que ambdues parts s'ajustaren. Es tractava d'una oferta de República independent, sota la protecció de França.

La fórmula i les condicions polítiques del pacte precisaven l'observació que el nou Rei havia de fer dels Capítols de corts del General. La resolució dels Braços accepta la proposta de Claris i es mantenen aplegats en espera de la resolució del Consell de Cent.

Segurament, un canvi de règim polític d'aquesta envergadura, exigia i obligaria encara en el futur, a mantenir moltes reunions, converses i a presentar propostes fins que no s'arribés a un consens majoritari. Però la pressió dels castellans que s'apropaven a Barcelona i les pretensions franceses obligaren a ajornar el projecte republicà i proclamar Lluís XIII comte de Barcelona el 23 de gener, tres dies abans de la Batalla de Montjuïc.

26 DE GENER DEL 1641 – LA BATALLA DE MONTJUÏC

Llegeixo en un escrit a la revista Sàpiens aquest paràgraf de l'historiador Agustí Alcoberro, per encapçalar la crònica de la batalla: *“Amb el suport dels experimentats oficials francesos, els barcelonins van fortificar a correuita la muntanya de Montjuïc i van defensar-la de l'escomesa filipista. Com a conseqüència d'aquella victòria, el conflicte entre francesos i espanyols, pel domini del Principat, es va allargar una dècada...”*. Es un bon epitafi per tancar les conseqüències de la gesta. És llarg desenvolupar tota la batalla en aquest article, com se sol dir: Mereix un capítol a part. Per la qual cosa mirarem de resumir els més im-

portant seguint l'escrit del professor Alcoberro.

Les tropes castellanes, sota el comandament del marquès de Los Vélez, es dividien en dos cossos. Un, amb els millors homes, per atacar Montjuïc, l'altre per bloquejar les portes de la ciutat i evitar la sortida de la ciutat. Ell i la reserva es quedarien a l'Hospitalet del Llobregat esperant l'informe de la victòria. Un home més prudent consideraria el bloqueig, però el militar murcià volia una opció ràpida i contundent.

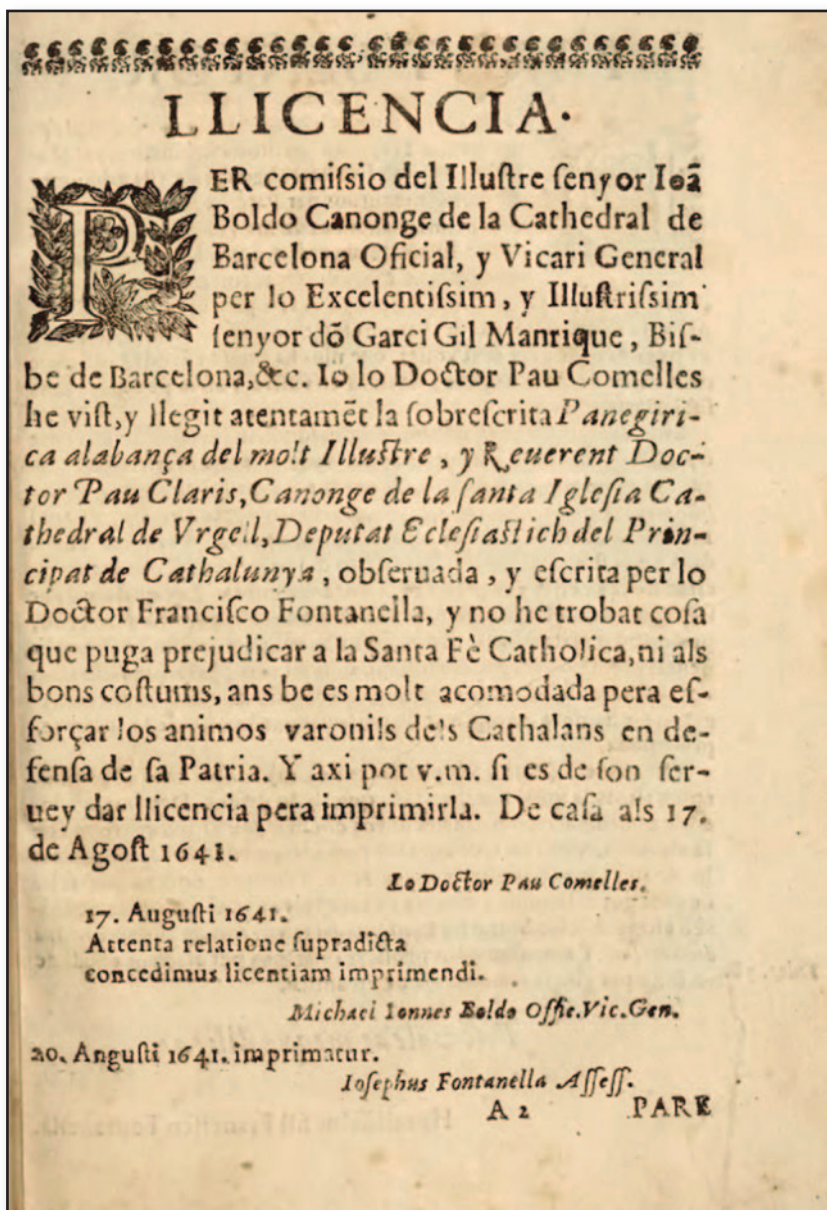
Les defenses catalano-franceses consistien en 16 companyies de gremis, 300 soldats francesos, 8 canons de

Queixa dels Diputats del General al rei pels excessos de les tropes

bronze i 200 membres de la companyia d'Almogàvers. S'explica com una hipòtesi que pel nom d'un dels líders, Miquelot de Prats, fossin coneguts més tard com a "miquelets".

La batalla comença pel portal de Sant Antoni. Era negra nit, quan la Coronela va començar a intercanviar trets des de la muralla. Tres columnes castellanes

Panegirica alabança del molt Illustre, y Reverent Doctor Pau Claris, Canonge de la Santa Iglesia Cathedral de Urgell, Deputat Ecclesiastic del Principat de Catalunya. Data 17 d'agost de 1641

Escultura de Pau Claris a Berga, població d'on procedia la seva família

van començar atacant la muntanya. Molta descoordinació entre els atacants. Mentre els comandants francesos, experts en organització militar van prioritzar la defensa de camí atrinxerat que comunicava el fort amb la ciutat. Desfeta al Portal, quan la cavalleria francesa, reforçada per infants catalans obrien portes i sortien a enfrontar-se a l'enemic. Ferit el de Los Vélez, van ordenar retirada. Un segon atac al castell, a les 3 de la tarda, una mica a la desesperada, va propiciar una bona resposta dels defensors i van empènyer els soldats del marquès muntanya avall. Los Vélez van ordenar la retirada cap a Martorell. Dues setmanes més tard, el que quedava del exèrcit castellà, arribava a Tarragona. Van perdre la vida uns 2000 i van resultar ferits 3.000 més del costat espanyol i una seixantena de morts i ferits del costat catalano-francès.

Sens cap mena de dubte, la victòria va reforçar el prestigi del Pau Claris i va donar-li la raó de la seva aliança amb els francesos. Però l'alegria al President, li va durar poc.

ENTRE EL 20 I EL 27 DE FEBRER DEL 1641 – L'ESTRANYA MORT DE PAU CLARIS

És molt evident que el President de la Generalitat era un home molest i perillós per a la monarquia espanyola. El 20 de febrer del 1641, tan sols 23 dies després de la batalla de Montjuïc i el dia que arribava a Barcelona Philip de Mothe, com a capità general dels exèrcits francesos i amb poders per negociar amb els catalans, queia greument malalt Pau Claris. Els símptomes apunten clarament a l'enverinament per aigua tofana, una mescla d'herbes i arsènic.

Ho confirma, encara més, la carta que va enviar Besançon a la cort francesa. "Vous apprendez la mauvaise nouvelle du Sr. Pol Claris, que on a empoisonné pau un lavament, on le tient pout mort".

Situació de la batalla de Montjuïc

Document trobat al Ministeri d'Afers Exteriors francès a París. L'historiador català Antoni Simón, estudiós del tema, parla de les evidències polítiques dels fets. **Clarís era considerat a Madrid un cap sediciós i les conseqüències són ben evidents.**

Pau Clarís moria a 3/4 de dotze de la nit del 27 de febrer del 1641, després de set dies d'agonia. El seu cos fou depositat a la capella del Sant Crist de Sant Joan de Jerusalem a Barcelona, però la capella fou derruïda el 1888 i les seves despulles es perderen per sempre. ©

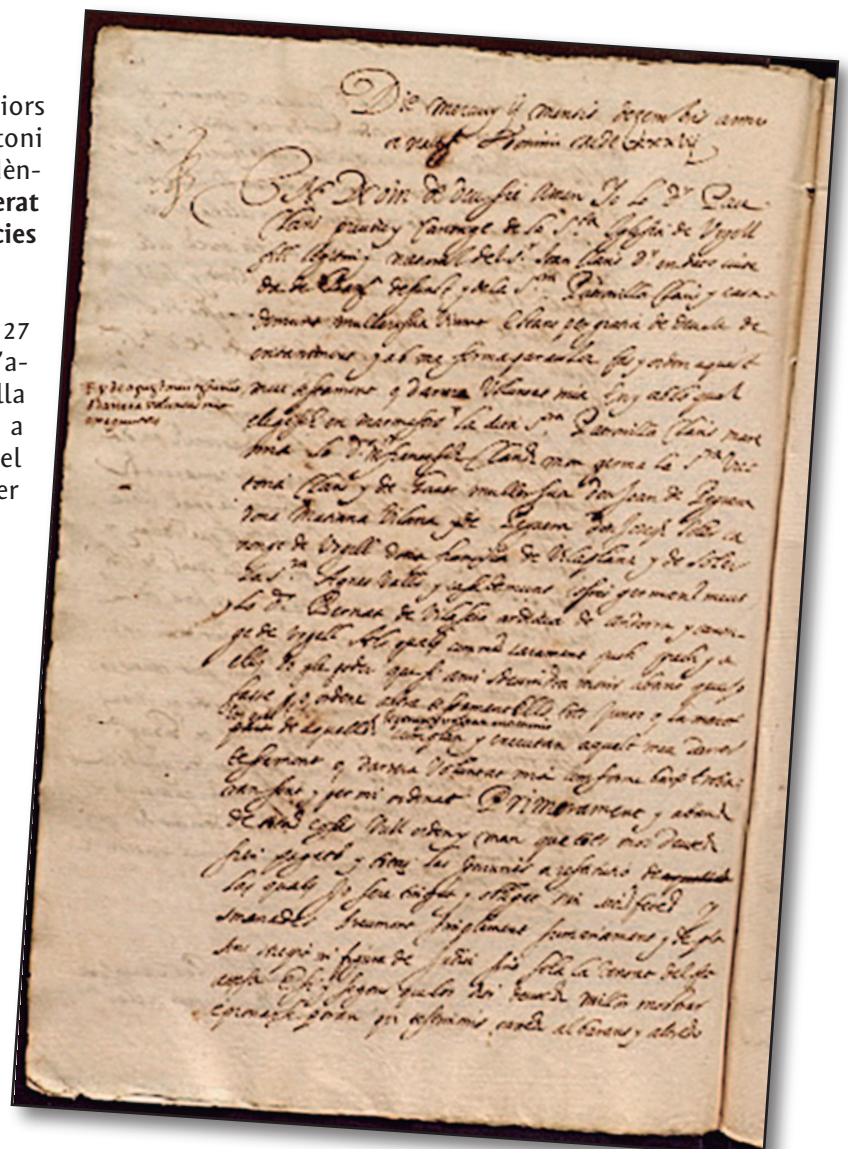
Bibliografia consultada:

"La guerra dels segadors" d'Eva Serra. Edit. Bruguera 1966.-

"Història de la Generalitat de Catalunya i els seus Presidents" Vol. II - 2004.-

Revista Sàpiens - Diversos números. -

Testament de Pau Clarís, publicat el 5 de març de 1641 i llegit pel notari Antoni Joan Fita. Font: "Colegio de Notarios de Cataluña"

LA NOSTRA MÚSICA MEDIEVAL

Carles Aparicio
Comanador de la Domus
Templi Barcinonensis

Guglielmo Ebreo da Pesaro (*Pesaro, Itàlia, 1420 - †Florència, Itàlia, 1484) va lloar el sublim i elevat art de la música, el qual no ha de considerar-se, segons el seu entendre, la menor de les set arts liberals.

Una de les parcel·les més interessants de tota la música de tradició oral, quan aquesta s'examina des d'un paràmetre racial i etnomusicològic, és la que ens ofereixen els seus documents instrumentals.

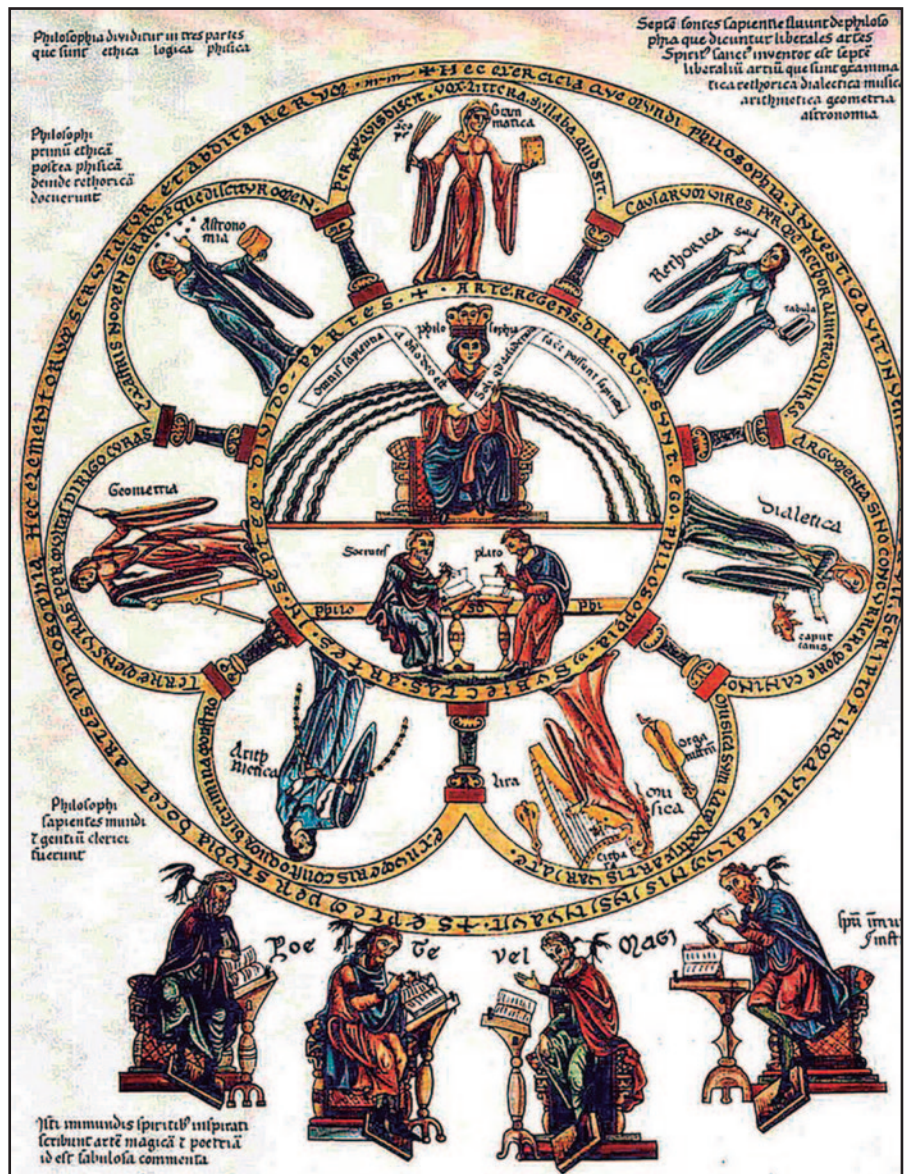
La música instrumental dels balls, danses (com ara el saltarello, l'estampida i el trotto), ballets, sardanes, corrandes, contrapassos, pastorelles, i tocatges vàries, formen un cos i un sector de repertori de valor molt concret i significació definida. L'esbarjo, l'entreteniment, la diversió, els rituals de la vida i la relació so-

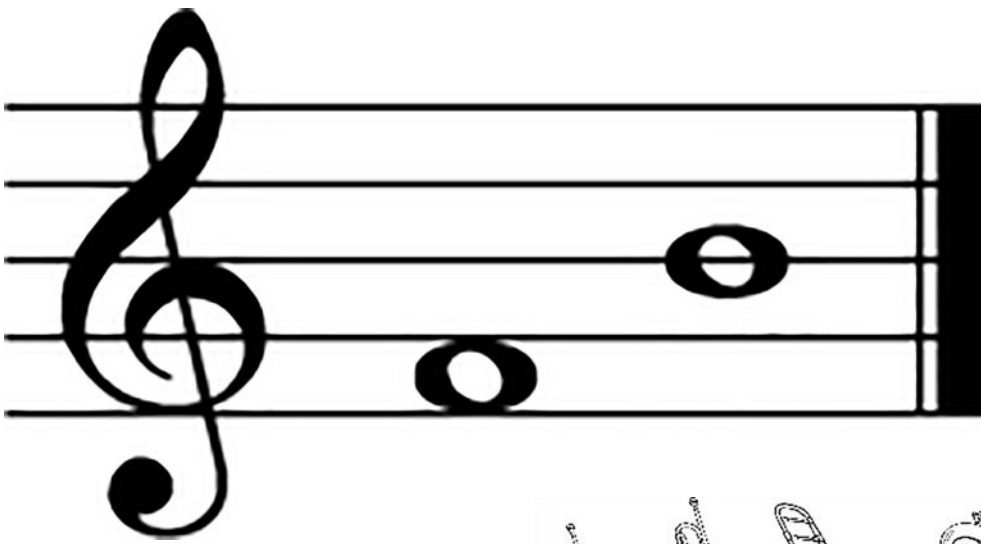
La música de tradició oral executada mitjançant els instruments de factura popular o bé d'altres de fisonomia culta, però usats en aquells estrats socioculturals, respon principalment a dues grans exigències que té l'home en la seva vida i tarannà: comunicar-se i divertir-se.

Altrament, les músiques instrumentals a l'Edat Mitjana, estaven absolutament prohibides a l'Església

Més en concret la transmissió d'unes certes ones sonores al·lusives al Trítion o partitura del Diable. El Trítion és un so metàl·lic, que només es forma entre les notes fa i si, en sentit ascendent, i es coneix com a Quarta augmentada (quarta de tres tons, en lloc de quarta justa, de dos tons i un semitò) o Cinquena disminuïda, que l'Església catòlica considerava "diabolus in musica" una crida al mateix Príncep de les Tenebres i que els que l'escoltaven quedaven atrapats per energies malèvols. Sigui com sigui, l'únic instrument permès fou l'orgue, però tot i que no acompanyava mai el cant gregorià, possiblement amb ell es van posar en marxa els primers balbujejos polifònics.

Septem artes liberales. Herrad von Landsberg Hortus deliciarum, 1180

El Tríton, so metàl·lic, format entre les notes fa i si

cial, ultra la utilitat i els valors arrelats en superestructures ideològiques, són motius suficients i vàlids per a aquests tipus de músiques de regust atàvic.

En tota disquisició sobre un determinat tipus de repertori musical de tradició oral solen aparèixer sovint trets que, en repetir-se i fer-se gairebé reiteratius dins del gènere estudiat, esdevenen llocs comuns, com a petites mostres d'una identitat cultural que donen la vida i esdevenen l'ànima i el sabor intern d'aquelles músiques.

Els instruments medievals són diversos (llaüt, saltiri, arpa, viola de mà, viola de braç, rabec, viola de roda (o organistrum), trompeta marina, flauta de bec, orgue portatiu i fix, xirimia, cornamusa (sac de gemecs), trompeta, cromorn, sonalls, campanes, pande-reta, timbal, i tamborí).

Però de la nostra música tradicional són la flauta i tambor, la gralla, la cornamusa, i la cobla, que esdevé l'agrupació del flabiol i tamborí, tiple, tenora, trompeta, trombó, fiscorn i contrabaix

I tampoc s'ha d'oblidar l'òrgan, ja que a Catalunya el panorama organològic es mostra veritablement ric

La musicologia ha convingut que les característiques del que avui és la nostra música occidental són fruit del concurs de dos esdeveniments excepcionals que impliquen respectivament processos tant d'ordre cognitiu com d'ordre paleogràfic-instrumental. Es tracta de la polifonia, és a dir, de diverses veus sonant alhora, i a la mensuralitat, propietat signífica que codifica estrictament la durada.

El fet musical més rellevant de l'Edat Mitjana és l'aparició de la polifonia, o sigui, d'ars antiqua o ars vetus, just a la meitat d'aquest llarg període que abraça deu segles (del V fins al final del XIV), seguit de la invenció de sistemes de notació musi-

cal, que fixaran la música en forma de partitura, tradició que distingirà la música occidental de l'oriental.

En el segle XIII, va aparèixer la composició vocal anomenada motet, l'origen del qual estava lligat a les composicions polifòniques denominades organum i, dins d'aquestes, a una de les seccions en les quals l'estil del cantus firmus era melismàtic.

Els exemples musicals més antics que es conserven de la música catalana són probablement del segle IX. Però això no vol dir que a Catalunya no es practiqués l'art musical des de l'antiguitat. En realitat, les danses que mostren les pintures rupestres de Cogull (Lleida), són potser la dada més antiga coneguda.

Per raons no només geogràfiques, l'Edat Mitjana fou un període ric per a la música catalana, tant en l'àmbit religiós com en l'àmbit profà

Tiple del motet *Quicumque voluerit*

Trobador tocant a la cort real. Segle XIII

No obstant això, pràcticament no hi ha registres de cançons del segle XII dels jueus a Catalunya, i desgraciadament tampoc hi ha cap partitura.

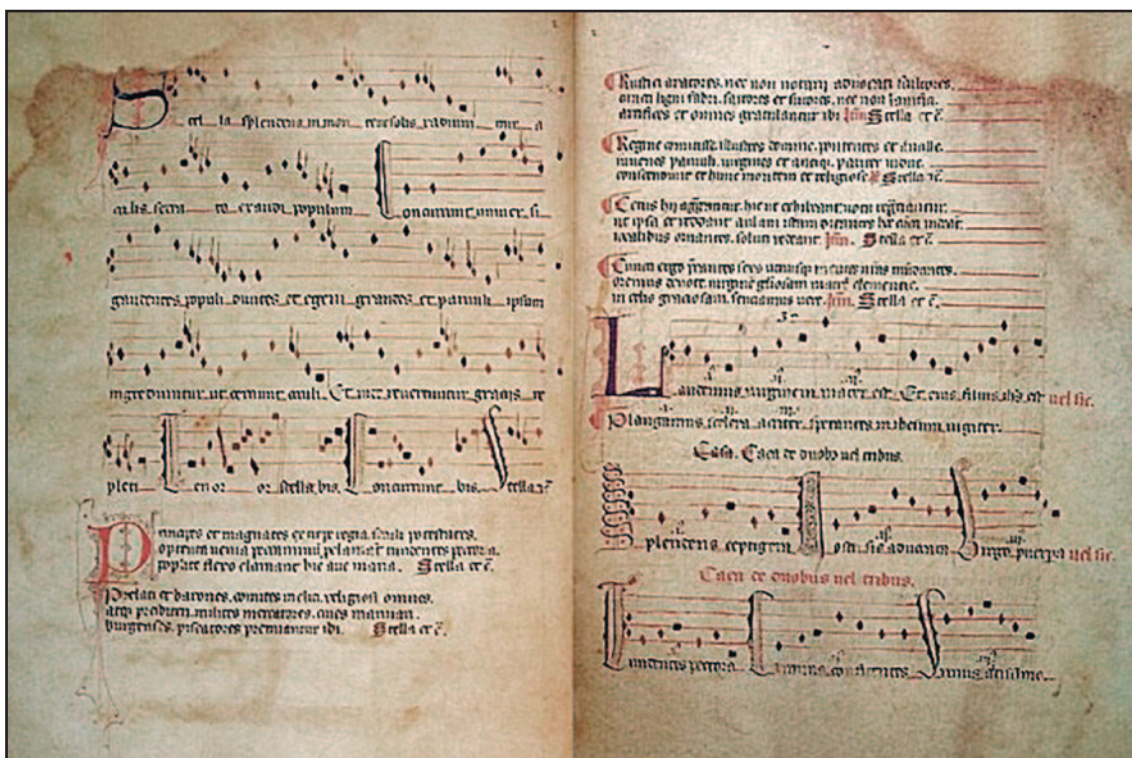
Però així i tot, sí que es conserven algunes melodies de trobadors, joglars i ministrers, vuit de les quals són de Berenguer de Palou, trobador de la cort de Jaume I

Altres trobadors foren: Cerverí de Girona (*Girona,

1259 - † 1285), Ponç d'Hortafà (* Hortafà, Rosselló, 1184 - † Hortafà, Rosselló, 1246), Guillem de Cabestany (*Cabestany, Rosselló, 1162 - † 1212) Peire Vidal (*Tolosa, Occitània, 1175 - † Tolosa, Occitània, 1205), Ramon Vidal de Besalú (*Besalú, 1196 - † 1252), Bernat de Ventadorn (*Ventadorn, Nova Aquitània, 1135 - † Sent Trián, Nova Aquitània, 1194) i Guillem de Berguedà (* 1130 - † 1195).

Catalunya, que va acollir amb gran èxit tot el que venia dels seus veïns ultrapirineus, hi trobem centres

Llibre Vermell de Montserrat

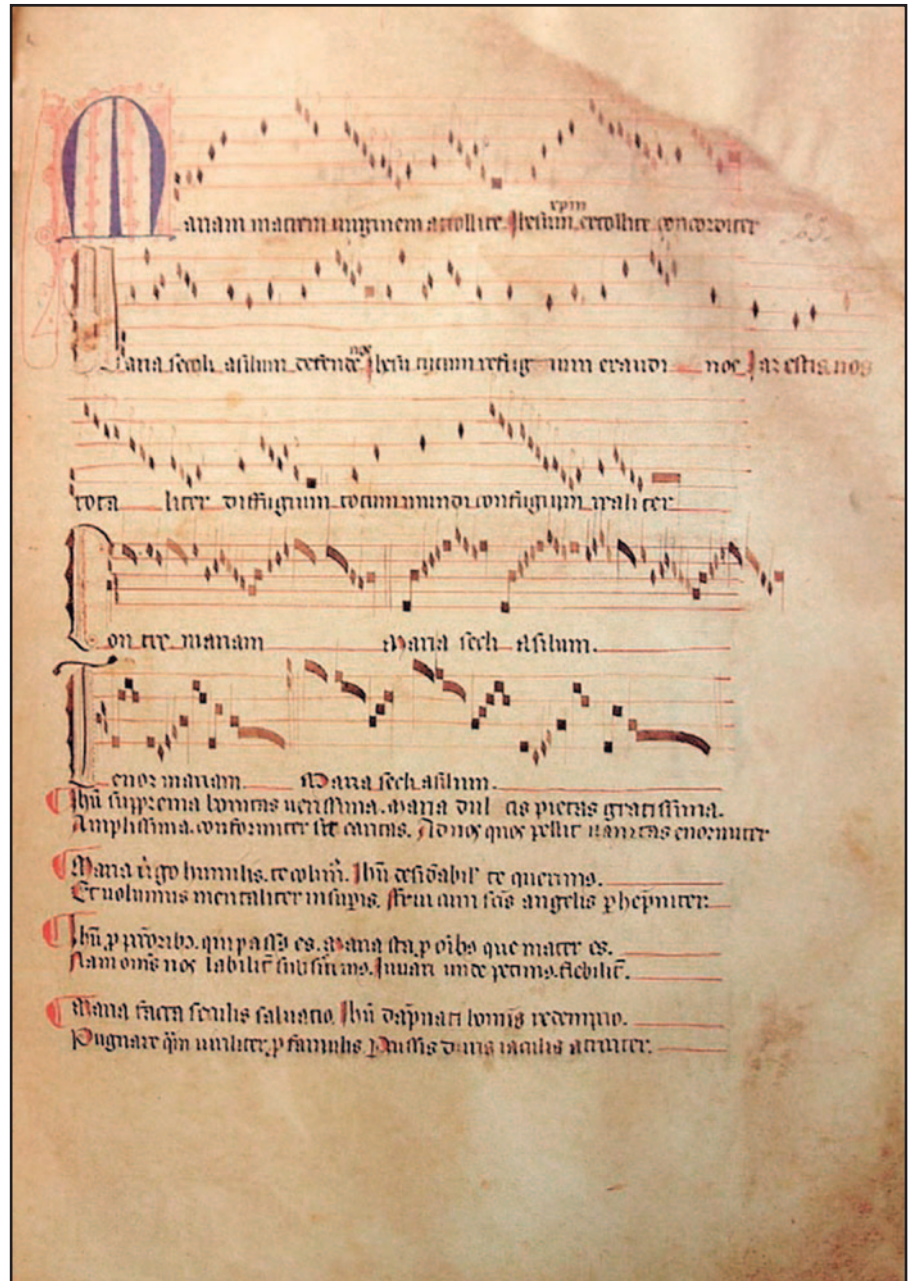

religiosos que estaven al corrent de totes les novetats (Ripoll, Montserrat, Vic, Sant Cugat, Tortosa) i corts de monarques que gaudien de l'art i de la música, alguns dels quals van ser veritables mecenes de la música. (Jaume I, Pere el Cerimoniós, Joan I "el Rei Músic", Martí I l'Humà).

El tema més popular de la Baixa Edat Mitjana, és el "Llibre Vermell". Aquest manuscrit, copiat a finals del segle XIV, era una col·lecció de cànctics, en català, occità i llatí, per entretenir els pelegrins que arribaven al Monestir de Montserrat (Barcelona). Malauradament, només han arribat fins als nostres dies tres cànons o caces: *O virgo splendens*, *Laudemus Virginem*, i *Splendens Ceptigera*; dos cants polifònics: *Mariam, matrem virginem, attolite*, i *Imperayritz de la ciutat joyosa / Verges ses par misericordiosa*; i cinc danses: *Stella splendens*, *Polorum Regina*, *Cuncti simus concanentes*, *Los set gotxs*, i *Ad Mortem Festinamus*.

En l'àmbit religiós cal destacar que en la biblioteca del monestir benedictí de Ripoll, que fou fundat cap a l'any 869 pel comte Guifre el Pilós, s'hi copiaven els còdexs més importants d'Europa.

Cant polifònic: *Mariam, matrem virginem, attolite*. Llibre Vermell

El registre més antic escrit de polifonia occidental primitiva

obstante triu soni inconsonantia. qui tetrardo est subsecundus. Quae ut lucidiora fiant exempli descriptione statuuntur pro ut possit fieri subaspectum.

Ad hanc descriptionem canendo facile sentitur quomodo indescriptis duobus membris sicut subtus tetrardum sonum organalis uox

Representació del Cant de la Sibila amb l'escolania dels "blauets" del Santuari de Lluc a Mallorca

Partitura del Cant de la Sibila

amb notació premensural i un tropari que conté una composició a 2 veus amb notació aquitana. També a Escala Dei (Tarragona) un repertori marià i 12 composicions polifòniques a 2 i 3 veus amb notació nomen-sural, i a Sant Jeroni de la Murtra (Badalona) un còdex que conté dues peces a 3 veus amb notació franco-niana.

Catalunya va comptar amb una notació musical pròpia (barreja de notació visigòtica i aquitana), un tipus de trop anomenat verbeta (que es cantava a les Matines

Concretament a Ripoll trobem tractats de polifonia de principis del segle XI que ens demostren que la polifonia arribà de seguida a les nostres terres, com testifica *Liber Enchiriadis* i *Scholica Enchiriadis*, que descriu entre altres la polifonia occidental primitiva bàsica, com la superposició de cinquenes, quartes i octaves paral·leles.

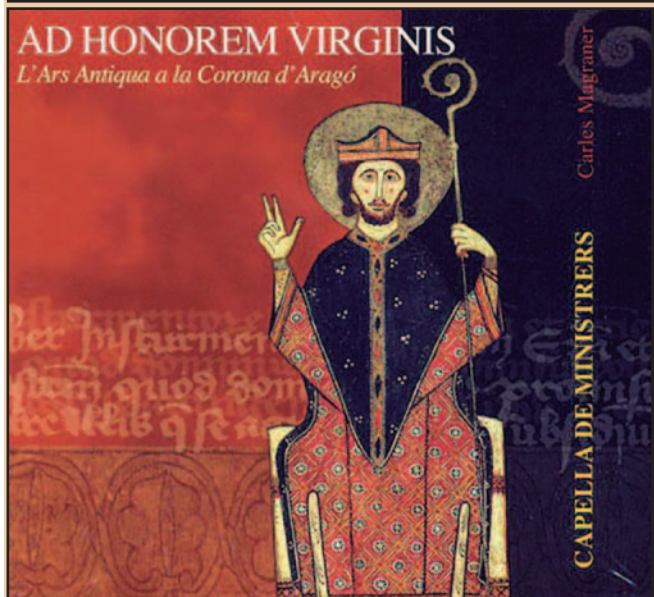
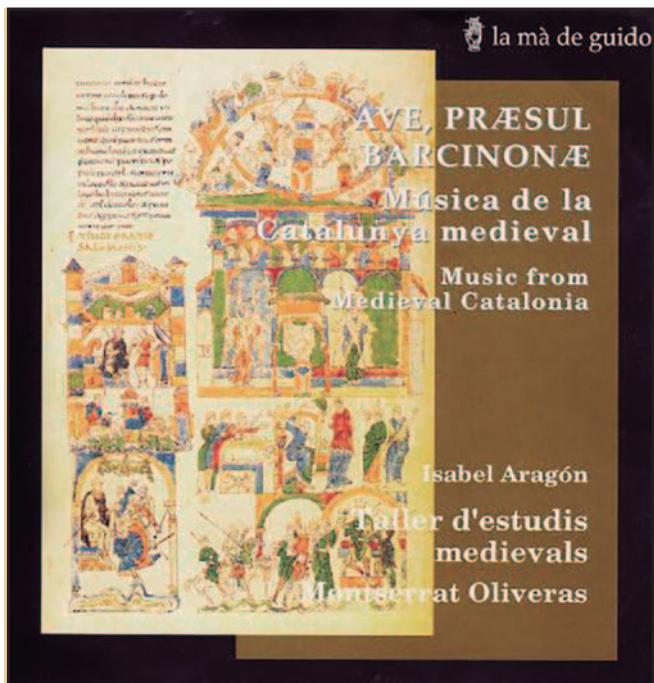
A Tortosa s'han trobat també cinc peces polifòniques

dels dies més solemnes), els planys (per a difunts) i les epístoles farcides (trops del Propi de la missa, on hi ha alternança de llengua vulgar i llatí).

El drama litúrgic està documentat des del segle XII, amb composicions com el Drama de les tres Maries (Pasqua), el Cant de la Sibila o Ordo prophetarum (Nadal) o els encara representats Misteri d'Elx i Misteri de la Selva (sobre l'assumpció de la verge Maria).

Sent l'expressió poètica del Cant de Sibil·la un dels llegats musicals més destacats del patrimoni medieval català, fins que al segle XVI el Concili de Trento (1545-1563) va anar fent-lo desaparèixer, per considerar-lo un ritu pagà

En termes generals podem dir que el segle XIX és, encara ara, un dels grans desconeguts del panorama musical i musicològic català. ©

AVE, PRÆSUL BARCHINONÆ
Música de la Catalunya medieval
 20 cançons, 1 h 12 min
 Cor mestre: Ferran Gimeno, Montserrat Oliveras
 Orquestra: Taller d'Estudis Medievals
 Referència: La mà de guido, LMG 2034
 Editat: 1/1/1999

AD HONOREM VIRGINIS
L'Ars Antiqua a la Corona d'Aragó
 15 cançons, 59 min 23 seg
 Intèrprets: Carles Magraner
 Referència: CDM 0822
 EAN 13: 8216116208229
 Editat: 17/06/2008
 Dipòsit legal: V-1023-2008

MERCÈ PLANTADA

L'EXQUISIDA CANTATRIU DE LA FAÇ BRUNA
denominada així pel poeta Ambrosi Carrión

Eric Mir

Animador sociocultural
i artista multidisciplinar

Elia Carrascal

Escriptora i
traductora

*Fou en el firmament musical barceloní
una estrella rutilant, la resplendor de
la qual sobrepassà les nostres fronteres*

Xavier Montsalvatge

Mercè Plantada i Vicente; de tres, la filla més petita d'una família benestant barcelonesa d'origen rubinenc. Nascuda el 4 de febrer de 1892 a Sant Gervasi de Cassoles (futura barriada de Sant Gervasi), des de petita eixerida, alegre i amb notable interès pel cant. Aquesta cantatriu va ser una de les més importants intèrprets de Lied, reconeguda per les autoritats del panorama musical, així com per figures de la història com Apel·les Mestres, qui va ser un gran amic de la Mercè.

La seva formació musical va començar ben aviat, de mà dels mestres de l'Acadèmia de Cultura Musical de Narcisa Freixas. Gràcies a la seva intel·ligència i gran talent, la jove Mercè no va trigar en cridar l'atenció, i la família va decidir contractar al respectat mestre de cant Antoni Colomer i Basomba, qui quedà encantat amb la bellesa de la seva veu, i l'ajudà a refinar el seu art.

La seva primera actuació en públic, més enllà de cantar per la família, va ser al juny de 1913, amb tot just 21 anys, i ni més ni menys que al Palau de la Música, en un concert de «l'Associació de música de Càmera». Va ser acompanyada a l'escenari pel pianista Joan Gibert i Camins, i junts van interpretar amb gran perfecció obres de Beethoven, Mozart, Bach i Schubert, entre d'altres, transformant-se així la Mercè en la primera cantatriu en un recital de Lied.

1933-Retrat de Mercè Plantada i Apel·les Mestres.

1915-Mercè Plantada -revista Feminal

**ELS POETES
I ELS MÚSICS**
sota els auspicis d'els
"AMICS DE LA POESIA"

Diumenge, 2 de gener de 1927
a les CINC de la TARDA

Palau de la Música Catalana

SEGONA SESSIÓ
JOSEP MARIA DE SAGARRA
amb la cooperació personal d'aquest eminent poeta
i dels artistes artistes

MERCÈ PLANTADA, soprán
Frederic Longàs, pianista
Sainz de la Maza, guitarrista

PROGRAMA

I

Vinyes verdes vora el mar.....	E. TOLDRA
Cançó de taverna.....	BUXÓ
Romanç de Santa Lúcia.....	E. TOLDRA
Cançó de pluja (Estrena).....	J. CATALÀ
Cançó de vela (Estrena).....	E. TOLDRA

Cançons amb lletres de Regino Sainz de la Maza, cantades per Mercè Plantada amb acompanyament de piano per Frederic Longàs.

II

L'Horeu Riera
La sena de la rotllana
Euphonia
Cançó de taverna
Cançó de passar cantant
Balada dels tres Indris
Balada de Maria Teresa

Poesies de Josep Maria de Sagarra recitades per Francesc

III

Cançons de correr (estrena)..... E. MORERA

a) Clavell del balcó	
b) Al Marguerita	
c) Anís	
d) L'oroneta	
e) La font	
f) L'estel del dematí	

Cançons amb lletres de Josep Maria de Sagarra, cantades per Mercè Plantada amb acompanyament de piano per Sainz de la Maza.

IV

Invocació de MARÇAL FERRER..... J. PAHISSA
(Estrena)

Les garbes dormen al camp..... J. ZAMACOIS
(Estrena)

A una nova amiga..... E. MORERA
(Estrena)

Cançó de traçiners..... F. LONGÀS
(Estrena)

Cançó de capvespre..... J. LLONGUERAS
(Estrena)

Cançó de la tempestat..... F. PUJOL
(Estrena)

Cançons amb lletres de Josep Maria de Sagarra, cantades per Mercè Plantada, amb acompanyament de piano per Frederic Longàs.

PIANO FLEYEL

TERCERA SERRA **ELS POETES I ELS MÚSICS**
JOSEP CARNER
AMB LA COL·LABORACIÓ D'AGUSTÍ EL LLORENS POETA, QUE RECITARÀ UNA SERRA DE LES SEVES OBRAS.
Nombres estrenes i poesies inédites
Mes de gener 1927

CONCERTS BLAUS

EDICIÓ—ARTS GRAFICAS, S. A., SUCESSORS D'HERNAN I CA

1927-Recital de cançons acompanyada pel pianista Frederic Longàs i el guitarrista Regino Sainz de la Maza-CEDOC

Recital de "lieder" el 1929

El Lied és un dels gèneres musicals cantats més complicat, donat que és molt més senzill trobar les imperfeccions de la veu cantada, exigint una rigorositat i bellesa perfectes en una veu nua.

No és difícil imaginar-se, doncs, perquè la Mercè Plantada va guanyar tants elogis i commemoracions per la seva delicadesa i domini de la veu.

Proba de l'èxit que va tenir el seu primer concert van ser tots els que el varen seguir, en especial el que es celebrà al Palau de les Belles Arts de la Ciutadella, on va

**MERCÈ PLANTADA I EL LIEDER
DE RICARD WAGNER**

El dimecres darrer, dia 5, aquesta notabilíssima artista donà un recital exquisit de "lieder" de Ricard Wagner, davant el nostre micròfon.

La figura rellevant de Mercè Plantada i el seu art merescué l'elogi unànim dels ràdioients dels quals hem rebut moltes felicitacions.

El conegut musicòleg Joaquim Pena, féu abans, una breu presentació del "lieder" wagneria.

LA CANTATRIU
SRTA. MERCÈ PLANTADA QUI ACABA DE DEBUTAR EN L'ORFEO CATALÀ.
(Arobas L.)

1913- Portada revista Feminal. Mercè Plantada acaba de debutar en l'Orfeó Català

cantar acompanyada per la Banda Municipal de Barcelona i dirigida per Joan Lamote de Grignon (de qui va acabar sent la cantant predilecta), convertint-se així, també, en la primera cantatriu en actuar com a solista amb acompanyament de banda.

Malgrat això, a la seva trajectòria professional no va ser tot cosir i cantar. Entremig es va trobar amb la Guerra Europea del 1914 quan tot just despuntava en una gira a Itàlia, ja que allí és on podien donar-se a conèixer les cantants del moment. Això la va fer retornar a Barcelona, però no es va deixar acovardir, va continuar treballant en la seva carrera i el 1915 va cantar a la Sala Mozart amb Gaspar Casadó i Frederic Longàs, al violoncel i el piano respectivament.

L'altra pausa que es va trobar a la seva vida va ser un cop casada amb el seu antic professor de cant, l'Antoni Colomer i Basomba, per tenir cura del fill, anomenat Antoni també. Malauradament, la parella no passa pel seu millor moment, i finalment, la Mercè i el seu fill tornen al poble d'origen de la família, a Rubí, a viure amb la mare i la germana a la plaça de Figueres nº1, edifici que encara existeix avui dia.

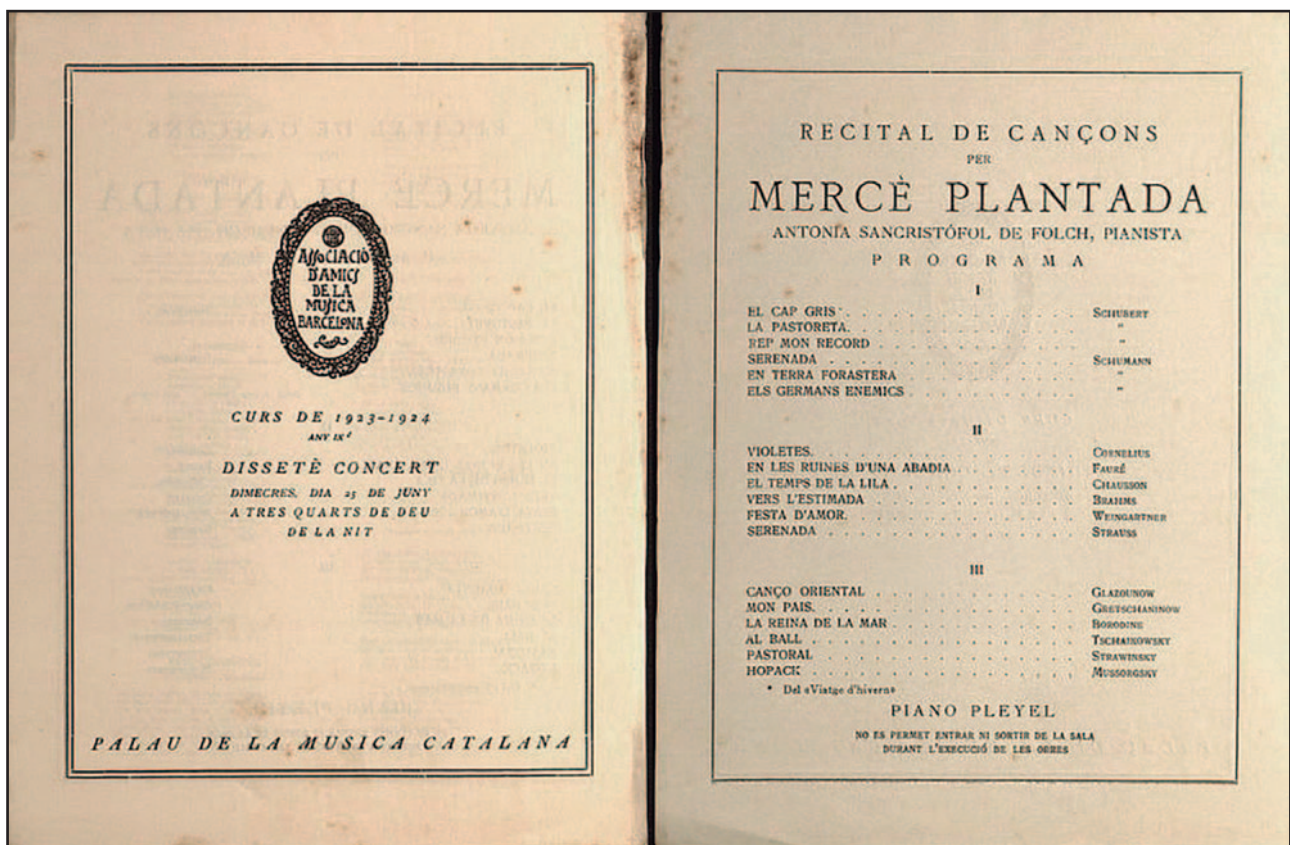
El seu vincle amb Rubí fou ben gran, sent la primera cantatriu en acompanyar al nou Esbart dansaire de Rubí al 1923, i al 1928 sorprèn interpretant a "Carmen" com a solista a la reforma del Casino Espanyol, del mateix poble.

Al retorn a Rubí el va seguir la reactivació de la seva carrera. Gràcies al seu talent i el seu caràcter social i amigable, no va trigar en recuperar la popularitat i tornar a freqüentar els esdeveniments socials i culturals de Barcelona. Decidida a no tornar a abandonar el seu art, va dedicar-se a actuar en composicions de Lied cultes, i participà activament en tot allò que implicés una elevació de la cultura.

Així, passà els següents anys realitzant concerts per tota Catalunya, en espais com el Palau de la Música (acompanyada per l'Orfeó Català), a la Manifestació Simfònica d'Autors espanyols, al Círcol del Liceu, i fins i tot als Jocs Florals de Girona. La seva popularitat va ser tan gran que els millors compositors catalans del moment li oferiren les seves obres, de manera que Mercè Plantada fou la veu que donà vida a composicions de Zamacois, Lambert, Longàs, Apel·les Mestres i Toldrà, entre d'altres.

Mercè Plantada. Foto dedicada del 1914

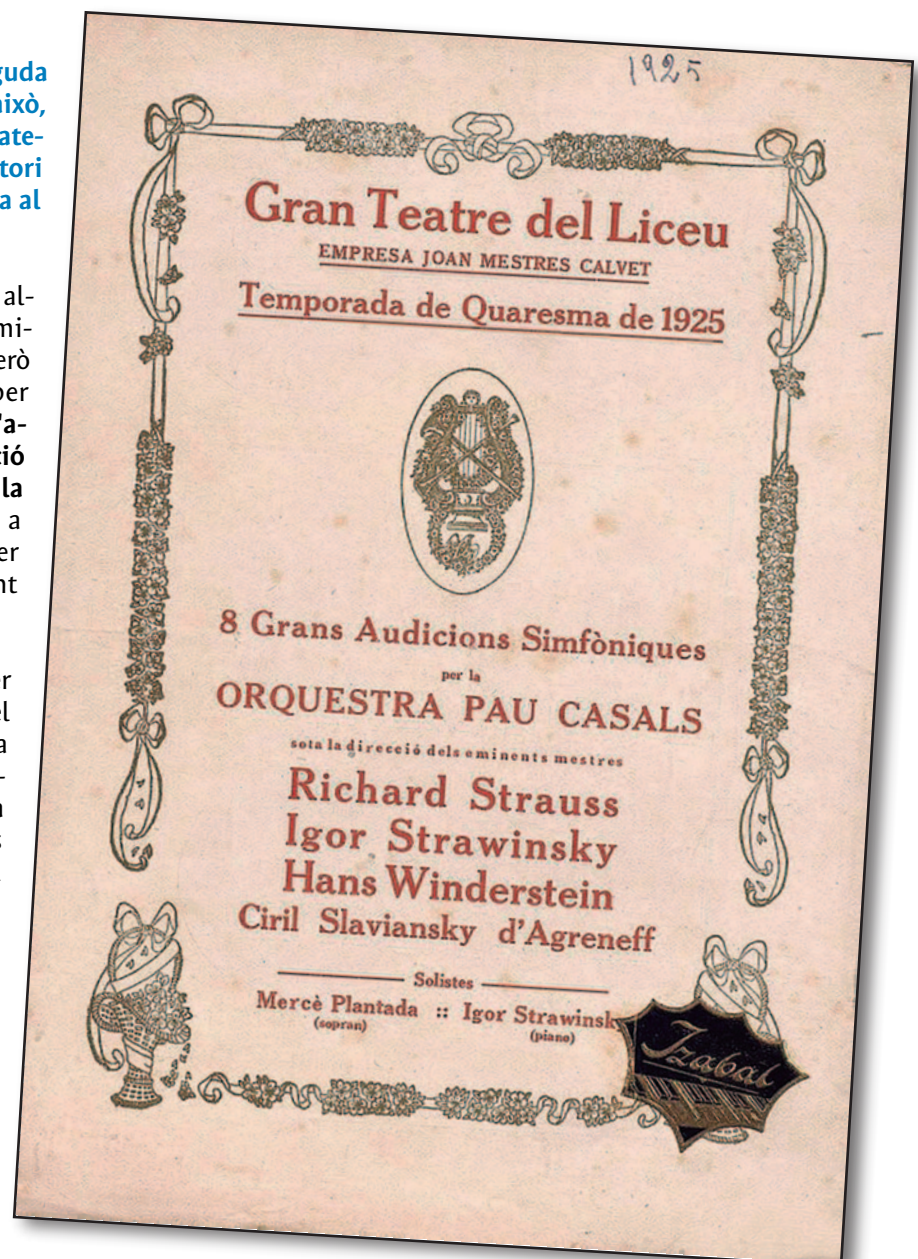
1924-Recital de cançons amb la pianista Antònia Sancristófol-CEDOC

Però Mercè Plantada no només és reconeguda pel seu paper com a intèrpret. A més d'això, també va ser mestra, nomenada com a catedràtica de Repertori de Lied del Conservatori Superior de Música del Liceu de Barcelona al 1936.

Un cop arribada la Guerra Civil, es donen alguns concerts per part de la cantatriu, mirant d'alleujar la brutalitat de la guerra, però finalment la destrucció i la mort acaben per apagar qualsevol cant. **Aquest silenci s'allarga amb la postguerra i la discriminació lingüística que busca acabar de matar la llengua catalana.** Això porta a la Mercè a adaptar-se a les circumstàncies per poder continuar exercint com a cantatriu durant els següents anys.

Com podem veure, la Mercè Plantada va ser tota una lluitadora i cal dir que, donat el seu carisma i el seu saber de llengües, la seva empremta no es va quedar a Barcelona, ni a Catalunya. La cantatriu es va donar a conèixer arreu del món, amb pas per Madrid, Mallorca, Itàlia, Àfrica del Nord, París... Molts cops sol·licitada expressament.

Durant la seva llarga trajectòria va cantar per a personatges de la talla d'Igor Stravinski, Manuel de Falla o Víctor Strauss.

1925-Audicions amb Strauss i Stravinsky

1926- "Discos Gramófono"

Mercè Plantada, cantatriu, surt cap a París des de l'Estació de França per tal de donar uns concerts. A l'andana, Lamote de Grignon director de la Banda Municipal de Barcelona i Mercè Plantada.
24 de febrer de 1934

1934-Foto dedicada

*Conferència del compositor Joseph Canteloube
sobre Folklore francès amb la cooperació de
Mercè Plantada, cantatriu.
L'acte es va celebrar a Hotel Ritz.
8 de març de 1935*

Finalment, quan ja és gran i retirada, acaba els últims anys de la seva vida entre el seu domicili del carrer Moles de Barcelona i Vilafranca del Penedès, on és atesa per les monges infermeres de la Residència de la Mare de Ràfols.

El dia dos de maig de 1976 mor a l'edat dels 84 anys. Dos dies després es produeix l'enterrament a Barcelona, amb homenatge a tots els anys dedicats a les arts i l'activitat musical de Barcelona.

Podem dir, doncs, que es tractava d'un personatge públic femení molt important, que com tantes altres dones ha estat oblidada i invisibilitzada amb el pas del temps. Una dona que representa part de la història més humana del poble rubinenc i de Catalunya, i que ens deixa amb el seu pas una herència única per recordar i immortalitzar gràcies al seu art, la seva presència i la seva dedicació. ©

Fonts:

Ponència presentada per Josep Rusiñol i Turu a la XXXII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Rubí, 18-19 d'octubre del 1986.-

Blog de la història i el patrimoni històric de Rubí.-

Intèrprets catalans històrics.-

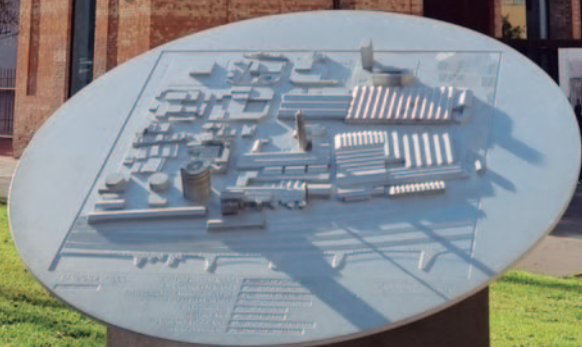
Placa dedicada a la cantatriu al carrer de Les Moles de Barcelona, a la façana de la casa on va viure els darrers anys

Durant la seva vida artística va rebre un gran nombre de reconeixements i homenatges

Testimoni
d'un passat
industrial,
actual mirador
de la ciutat i
un emblemàtic
referent del
Poble Nou

TORRE DE LES AIGÜES DEL BESÒS

La torre fou inaugurada
el 21 de juny de 1882.
Es va construir segons les
necessitats del moment
modernista amb maó
ceràmic vist i la
volta catalana

En aquella època l'aigua era un bé escàs i els habitants només disposaven d'uns 19 litres d'aigua per habitant i per dia. Es va voler fer un informe per veure si l'aigua era suficient per començar el projecte de recopilar aigua per a la ciutat aprofitant el cabal subterrani del riu Besòs i portar aigua potable a la ciutat, que estava en plena expansió. **I aquí va començar el dipòsit de la Torre de les Aigües. El febrer de 1881 un grup d'inversors van constituir la "Compañia General Anonima de Aguas de Barcelona", "Ladera Derecha del Besòs".** El Consell d'administració va ser format, entre d'altres: com a president el doctor Josep Canudas Salada, farmacèutic, responsable de les anàlisis químiques de l'aigua; per l'arquitecte Pere Falqués i Urpí, director facultatiu, que va fer el disseny de la torre i molts projectes per a Barcelona, fou arquitecte municipal i bomber; i per Francesc Xavier Camps Puigmartí, director gerent i un dels principals inversors. **Es van fer emissions d'accions per valor de 250 pts.**

Les anàlisis químiques de l'aigua realitzades van ser favorables; l'informe deia:

«El agua analizada por sus cualidades o caracteres físicos de limpieza, ligereza, gusto y frescura pertenece a las potables naturales... disuelve perfectamente el jabón y cuece bien las legumbres».

El projecte va durar només uns 10 anys a causa d'un informe en què es deia que l'aigua, que circulava les 24 hores del dia, no era de la qualitat que s'havia dit al principi, ja que s'havia salinitzat. Però es diu que va ser una conspiració d'altres empreses. El 12 de febrer de 1890 Xavier Camps, l'empresari i promotor del projecte, es creu, encara que no està provat, que es va suïcidar llançant-se de dalt de la Torre de les Aigües. El 13 de febrer es va fer el seu sepeli a l'església de Santa Anna.

Una de les 10.000 accions de 250 pesetes emeses per la companyia. Destaquen les imatges en planta i perspectiva de la fàbrica i la filigrana decorativa realitzada a partir de les canalitzacions.

Fotografia del 1908 on surt en Pere Falques, arquitecte que va dissenyar la Torre. Arxiu Fotogràfic de Barcelona (AFB)

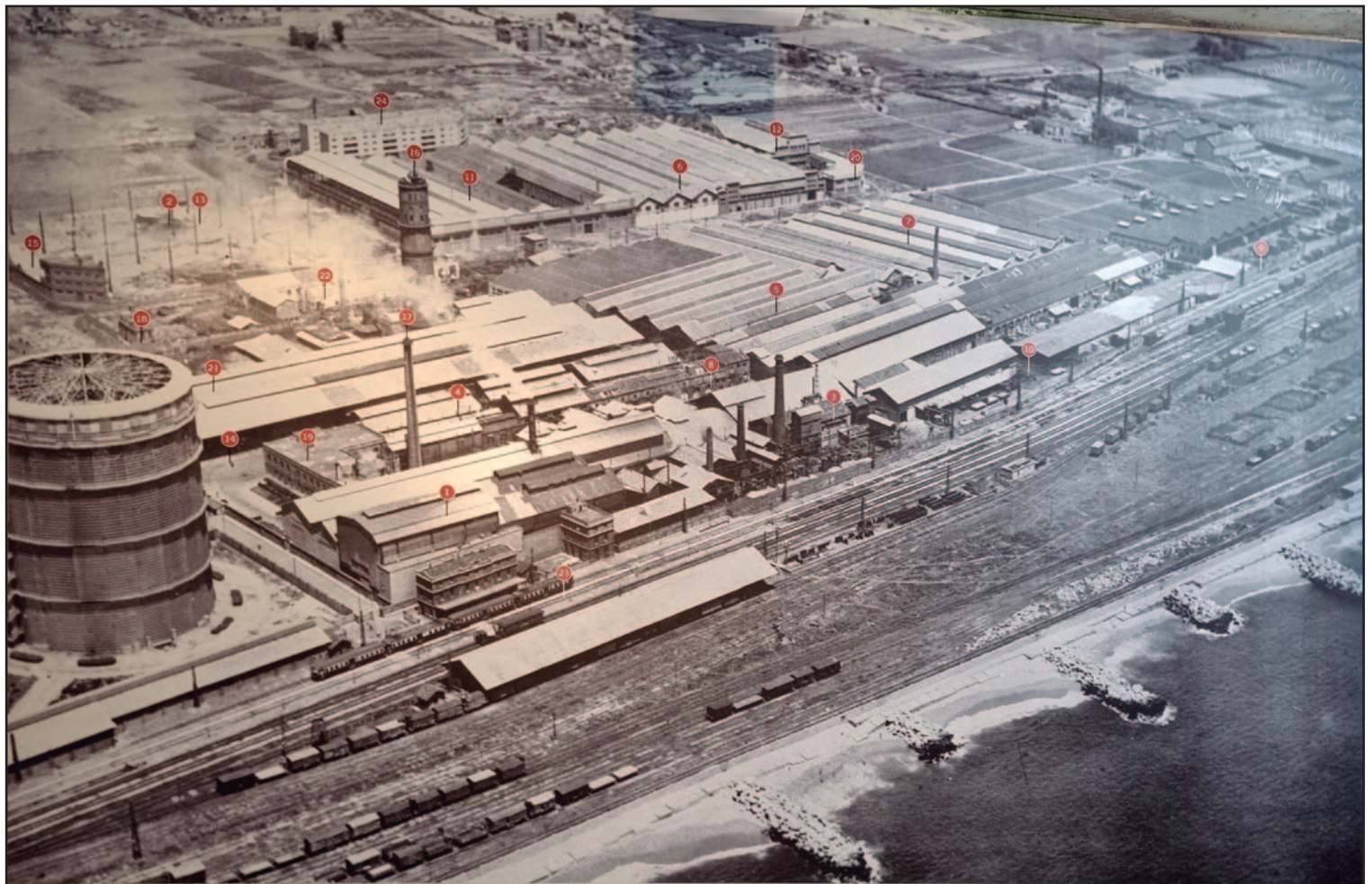
Conjunt industrial de la Torre de les Aigües del Besòs
Fotografia de les obres, setembre 1880

COMPANIA GENERAL ANONIMA DE AGUAS DE BARCELONA LADERA DERECHA DEL BESOS, Memoria 1882
Entid. 136-4.2 Arxíu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)

El 1892 es va desmantellar la maquinària que circulava amb vapor. La bocana del Portal de l'Àngel amb la tapa de fundició amb l'anagrama de la companyia va restar fins al 2014. Actualment, aquesta tapa es pot veure al museu de la Torre.

La companyia va vendre finalment la Torre a la Societat General d'Aigües de Barcelona, que la van fer servir només per a usos industrials i posteriorment el 1922 la va adquirir l'empresa Macosa (Material i Construcciones Sociedad Anónima), hereva de la foneria de Can Girona, que tenia quasi 2.000 treballadors i que la va fer servir sobretot per al refredament del tren de laminació. Quan va arribar Macosa va fer una nova estructura amb nous

Panoràmica aèria de MACOSA, on es pot veure la Torre de les Aigües i en primer pla la platja. 1955

Vista aèria de Can Girona MACOSA, 1955. Arxíu Històric del Poblenou

Font de la llegenda:
Guia d'història urbana Macosa/RGN, autora: Marià Hispano Vilaseca;
disseny: Carlos Ortiga i Jaume Palau;
© Museu d'Història de Barcelona 2017

- 1 Divisió 1A. Acereries.
- 2 Divisió 1B. Laminat.
- 3 Divisió 2. Molins i balrestes.
- 4 Divisió 3. Forja i estampació.
- 5 Divisió 4. Estructures metàl·liques.
- 6 Divisió 5. Construcció de material ferroviari. Caldereria. Estructura i forjat de cotxes ferroviaris.

- 7 Divisió 6. Acabats de material ferroviari. Portes, finestres, revestiments, fusteria, alumini o poliestèr.
- 8 Divisió 7. Manteniment i reparació. Manteniment dels serveis i unitatges de l'empresa.
- 9 Divisió 8. Magatzem general de producció. Entrades i sortides de material i peces.
- 10 Divisió 9. Reparació (més endavant, muntatge d'escapes mecàniques).
- 11 Divisió 10. Fosa de motlles —vinculat al laboratori.

- 12 Divisió 11. Mecanització. Torris, fresadores, per a portes i finestres ideades, amb l'ús de l'alumini i el cristall, aquestes operacions es realitzen a la Divisió 13i.
- 13 Divisió 12 (igual que la Divisió 18i).
- 14 Entrada principal a l'empresa. Plantilles destinades a habitatges per a tècnics, contramestres i el director de l'empresa.
- 15 Entrada per als treballadors (1948).
- 16 Torre de les Aigües.
- 17 Ximeneia.
- 18 Magatzem de ferro.

- 19 Oficines.
- 20 Menjador/laboratori.
- 21 Economat.
- 22 Escola d'aprenents.
- 23 Estació de ferrocarril del Poblenou.
- 24 Habitatges de MACOSA.

1955

elements perquè havia quedat tot desmantellat.

Així que ho van deixar, l'any 1994, van cedir la torre a l'ajuntament i va acabar sent patrimoni de la ciutat. **Amb el temps l'ajuntament la va voler rehabilitar i en l'actualitat, gràcies a un conveni entre l'Ajuntament i l'Arxiu Històric del Poblenou, la torre es pot visitar.**

Durant la Guerra Civil a la Torre de les Aigües s'hi va instal·lar una bateria per a la defensa antiaèria.

La història de la Torre de les Aigües del Besòs fa viure als visitants l'anhel de l'empresari que hi va veure la forma de proporcionar aigua a Barcelona. Posteriorment, frustrat en declarar-se l'aigua no apropiada per al consum humà, el del seu ressorgiment en l'àmbit de la Barcelona industrial i, finalment, la culminació de veure-la rehabilitada i oberta a tots els ciutadans.

Ha estat considerada com una de les més boniques de Catalunya i un element singular i de referència del barri del Poblenou. Molts artistes s'han vist atrets per la bellesa estètica de la Torre i l'han convertit en un referent pictòric.

La nostra visita va ser guiada de forma esplèndida per

Tapa de fundició, amb l'anagrama de la companyia

la Laura Marín durant tot el que va durar el recorregut, incloent-hi la pujada a la torre, que vam fer pas a pas amb parades als diferents pisos, fins arribar a

dalt de tot. **Des de dalt del seu mirador de 62 metres d'alçada es pot veure una magnífica panoràmica de la ciutat i el seu entorn.**

Un cop finalitzada la visita el nostre amic i il·lustrador Manel Esteban, va fer donació al museu d'un quadre pintat per ell de la Torre i la simpàtica gota d'aigua creada per ell.

I seguidament amb una relaxada passejada pel barri ens vam dirigir per dinar a l'emblemàtic Restaurant de l'Aliança del Poblenou.

La següent visita, després de la sobretaula, la vam fer a **Can Framis, Fundació Vilacassas**.

Dalt del Mirador de la Torre

Manel Esteban fent el lliurament del quadre creat per ell

Antiga xemeneia de MACOSA

En primer pla, escultura de Jaume Plensa
"Dell'Arte", de 1990

La visita va ser guiada per en Ferran Calvet, que ens va portar per les diferents sales dedicades cada una d'elles a artistes contemporanis catalans.

Can Framis, darrer projecte de la Fundació Vila Casas, fou inaugurat a Barcelona l'abril del 2009. La Fundació Vila Casas es creà el 1986 pel seu president fundador, Antoni Vila Casas, pertanyent a família de la burgesia catalana dedicada a la indústria tèxtil. Però ell va optar per la carrera de farmàcia i arribà a ser un important empresari de la indústria farmacèutica. Va crear la Fundació per ser un referent en la investigació socio sanitària. A partir del 1998 es va anar incorporant la vessant artística i de patrimoni arquitectònic, que amb els anys ha anat adquirint més protagonisme.

Degut a la seva gran afició pel col·leccionisme d'art contemporani català, i alhora la seva inquietud per contribuir a l'enriquiment de la cultura, ja que per a ell la tradició i la cultura eren la senya d'identitat d'un país i degut també a temes personals, amb el temps va decidir deixar l'empresa i dedicar tots els seus esforços a la fundació. Actualment, la Fundació Vila Casas disposa de quatre espais museístics d'art contemporani i un àmbit, l'Espai AØ de Can Framis, destinat a exposicions temporals. Al llarg dels seus tres pisos, s'exposen al voltant de 300 obres, que daten des de la dècada dels 60 fins a l'actualitat i que pertanyen a diversos artistes contemporanis nascuts o residents a Catalunya. Es poden veure diversos artistes molt reconeguts i alhora artistes de nova generació.

També en l'àmbit socio sanitari la Fundació desenvo-

CAN FRAMIS

FUNDACIÓ VILA CASAS

Obra de Jaume Plensa
"Sanna's Frozen Dream", 2013

lupa un treball de recerca per tal de fer un pont entre els professionals de la sanitat, els mitjans de comunicació i la societat.

Can Framis va ser una fàbrica de finals del s. XVIII, propietat de la família Framis, que es dedicava a la llana. Quan amb el temps va perdre la seva activitat es va convertir en un record de la indústria del Poblenou. **Actualment, convertit en Museu de Pintura Contemporània, és un espai per poder admirar i estudiar les nombroses obres d'art, situat en el districte de la zona del 22@.**

Aquesta famosa zona ha canviat la fisonomia de l'antic barri industrial per la innovació i la tecnologia amb magnífics edificis de disseny modern que conviuen amb antigues fàbriques reconvertides en espais d'art com Can Framis. La rehabilitació de la antiga fà-

brica va ser realitzada per l'Estudi BAAS Arquitectes.

Al museu es poden veure escultures de Jaume Plensa de 1990, com l'escultura **Dell'Arte**, situada davant l'entrada del museu. L'obra representa els pecats de l'Infern de La Divina Comèdia de Dante Alighieri amb una sèrie d'esferes que pengen d'un gran cilindre. A l'interior del museu es troba també una obra seva "Sanna's Frozen Dream", 2013 de vidre de Murano. Tots els caps de Plensa parteixen de models reals.

Degut a l'amplitud del museu i el gran nombre d'obres farem una molt breu pinzellada d'algunes de les obres exposades i els seus autors.

Quadre de Josep Guinovart "La Pava", 1989.
Tècnica mixta sobre taula 210x525 cm.

Quadre de Ramon Casas "Entrada a la plaza de toros de Madrid", 1885-86

Hi ha sales de diversos i reconeguts pintors, com, Tàpies, Ponç, Tharrats, Cuixà, Miró, Dalí etc., artistes intel·lectuals d'avantguarda.

Madrid", 1885-86. El pintor es veu reflectit en dues escenes del quadre amb barret canotier amb cinta vermella i vestit clar.

Sala Guinovart.- Es pot veure un quadre de Josep Guinovart de grans dimensions nomenat la Pava, en al·lusió als avions dels alemanys. Pintat el 1989.

Joan Ponç.- Quadre "Metafísica geomètrica", 1967. Fou considerat un dels artistes més representatius de la avantguarda de la postguerra. Va ser un dels fundadors del grup Dau al Set el 1948.

Sala Casas.- Un quadre de Ramon Casas, també de grans dimensions "Entrada a la plaza de toros de

Joan Josep Tharrats.- Quadre "Tots els peixos de la Mediterrània", 1978. Va ser impulsor, a finals dels anys quaranta, del grup Dau al Set, i editor de la

Quadre de Joan Josep Tharrats
"Tots els peixos de la Mediterrània", 1978. Tècnica mixta s/tela

Moisés Villèlia "Maqueta mòbil",
1983. Bambú pintat 200x130x40 cm

Quadre de Jordi Fulla
"L'Oiseau noir".
Acrílic s/tela

revista del mateix nom juntament amb Joan Brossa, Modest Cui-xart, Joan Ponç, Antoni Tàpies, entre d'altres. Artistes que en plena època franquista promovien l'avantguarda pictòrica. Durant la postguerra, Tharrats va ser capdavanter de l'avantguardisme català.

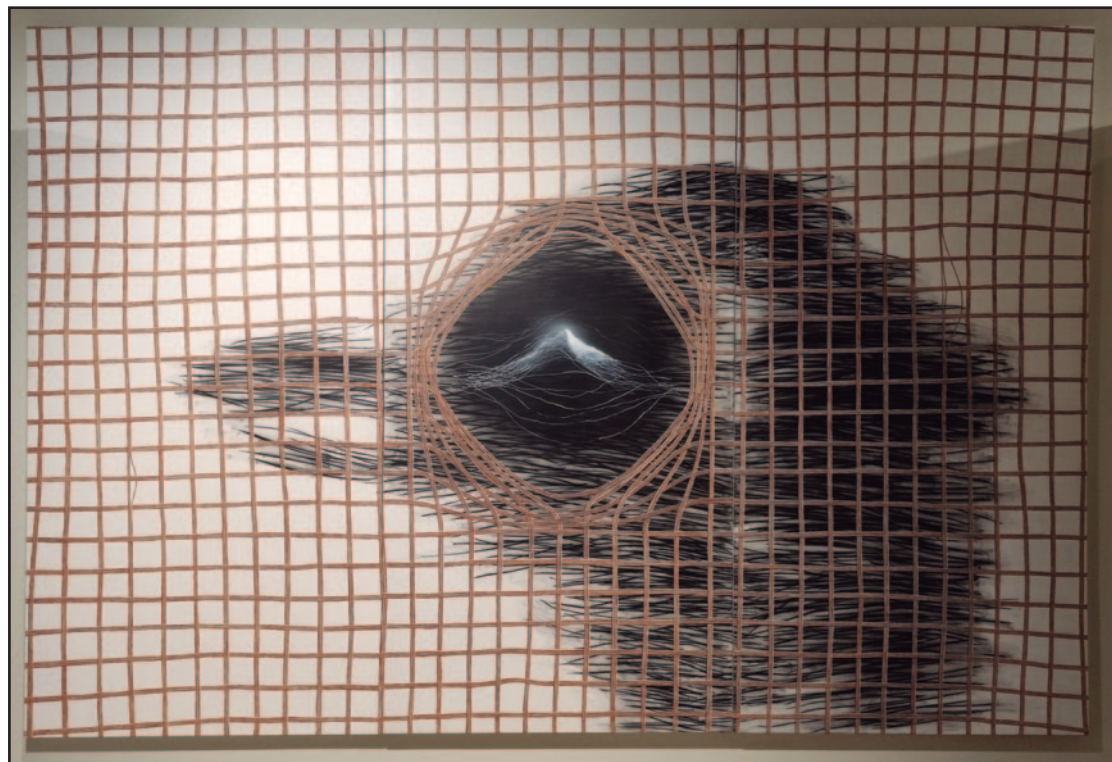
Antonio Llena.-

Quadre *"Allò que cada cosa té d'indicible"*, 1999. Alguns nens quan

les escoles han visitat el Museu, ja que es fan tallers pels escolars, hi veien en el quadre un altar segons va explicar el guia. Ja que una peça d'art, sigui una pintura o una escultura, pot donar a moltes interpretacions segons els ulls que la contemplin. La seva trajectòria artística s'inicia a mitjans de la dècada dels seixanta moments en què realitza diverses exposicions i on projecta escultures i instal·lacions de caire imminentment efímer. Pioner de l'art conceptual a Espanya i de l'art povera.

Jordi Fulla.- Quadre *"L'Oiseau noir"*. Va ser un artista igualadí amb una llarga trajectòria d'exposi-

Quadre de Joan Ponç "Metafísica geomètrica", 1967.
Oli s/tela 125x125 cm

cions a l'Estat espanyol i a galeries i institucions de tot arreu del món. En el moment de la seva mort el 2019, als 52 anys, tenia una exposició oberta al Museu Can Framis de Barcelona.

Moisés Villèlia.-

"Maqueta mòbil", 1983. Fou un escultor i poeta català. Va viure també a París a finals dels anys seixanta, a Quito i a Buenos Aires. Va formar part del Club 49, fundat per Joan Prats. Va tenir intenses col·laboracions amb Oriol Bohigas, Joan Miró, Antoni Tàpies, Josep Lluís Sert, Joan Brossa, Pierre Matisse, entre d'altres. Va morir el 1994 als 66 anys.

Quadre de Antoni Llena
"Allò que cada cosa té d'indicible", 1999.
Tècnica mixta sobre fusta

Mural de Francesc Artigau "La batalla de Sant Pere", 2011. Caseina i oli, sobre cinc plafons de fusta

Francesc Artigau.– Mural "La batalla de Sant Pere". El quadre mostra la quotidianitat d'un dia qualsevol al carrer on l'artista té el seu estudi al barri de Santa Caterina de Barcelona.

Gino Rubert, un jove artista de 40 anys.- Un retaule contemporani "Vanitas Vanitatis", 2020. Una sàtira amb cares de personatges coneguts. El retaule està fet a partir de fotografies d'internet o enviades pels mateixos protagonistes. Hi apareixen represen-

tats des de referents com Picasso o Miró fins a joves promeses o representants del món cultural. Va estar exposat a la Sala del MNAC.

Javier Vilató.– Quadre "Le Rouge orangé", 1971. Va desenvolupar la seva carrera com a pintor, gravador i escultor, entre Barcelona i París. Va morir el 2000 als 78 anys. Fou nebot de Pablo Picasso.

Retaule contemporani de Gino Rubert "Vanitas Vanitatis", 2020. Tècnica mixta s/tela 250x312 cm

Quadre de Javier Vilató "Le Rouge orangé", 1971.
190x250 cm

Xevi Vilaró.- Quadre "Stand by", 2003. Nascut el 1975 és un artista autodidacte d'una brillant tècnica artística

Quadre de Xevi Vilaró "Stand by", 2003. Oli s/tela 120x80 cm

Quadre de Montserrat Gudiol "Figura femenina", 1976.
Oli s/fusta 65x100 cm

Quadre d'Antoni Taulé "Nacionalisme universal", 1979. Oli s/tela 200x300 cm

Montserrat Gudiol.- Quadre "Figura femenina", 1976. Pintora, dibuixant i gravadora, filla de l'arquitecte i historiador de l'art Josep Gudiol i Ricart. El 1981 fou la primera dona que ingressà a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. Va morir el 2015 als 82 anys.

Antoni Taulé.- Quadre "Nacionalisme universal", 1979. És un pintor-fotògraf català que actualment viu a París. A mitjans dels anys 60 comença a dedicar-se a la pintura i a realitzar diverses performances a diversos espais públics.

Can Framis-Fundació Vilacasas és un espai on s'exhibeix i es gaudeix d'una nombrosa i valuosa col·lecció

d'obres d'art on una bona part dels pintors catalans, tant els reconeguts mundialment des de fa anys com els artistes de nova generació, hi estan representats. Val molt la pena de visitar.

Aquestes dues visites es van fer el dissabte 2 de març de 2024. ©

Referències bibliogràfiques:

Torre de les Aigües del Besòs. -

Arxiu Històric del Poblenou.-

Can Framis-Fundació Vila Casas.-

Conjunt escultòric "Els Guardians", sis estàtues de ferro de quasi tres metres d'alt. Obra de l'escultor Xavier Mascaró, que es troben al carrer, davant de Can Framis

La Fundació Vila Casas els va donar a la ciutat perquè formessin part de la col·lecció d'Art Públic

REVOLUCIÓ TECNOLÒGICA

Article d'opinió de **Carles Aparicio**

Per què hem assumit que saltar-se els límits imposats per la natura i els costums socials és correcte, bo i desitjable? Ens hem de sumar a la transformació digital? Quines conseqüències per les nostres vides està tenint l'assumpció acrítica d'una mentalitat tecnològica? Hi ha alguna manera de sortir d'aquest laberint?

En paraules de Klaus Martin Schwab (*Ravensburg, Baden-Wurtemberg, Alemanya, 30 de març de 1938), fundador i expresident executiu del Fòrum Econòmic Mundial (World Economic Forum - WEF), *"estem a la vora d'una revolució tecnològica que modificarà fonamentalment la forma en què vivim, treballem i ens relacionem. En la seva escala, abast i complexitat, la transformació serà diferent de qualsevol cosa que el gènere humà hagi experimentat abans."*

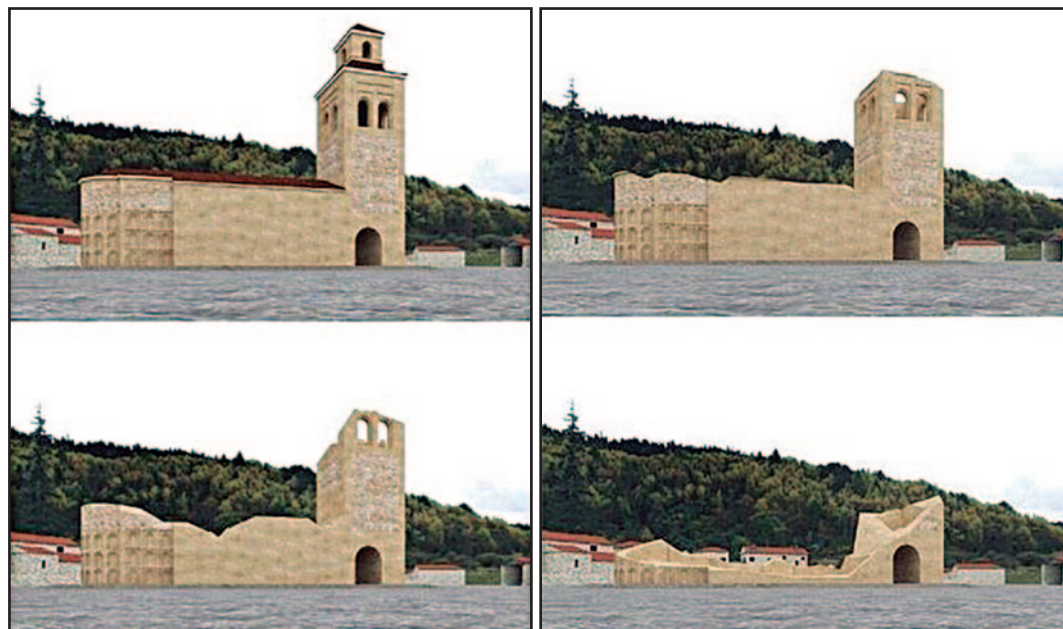
I, sens dubte, una d'elles és la Intel·ligència Artificial (IA).

Parlar d'IA és tan senzill com parlar de màquines intel·ligents. En síntesi es tracta d'un camp de la informàtica que s'enfoca a crear sistemes que puguin dur a terme tasques que normalment requereixen intel·ligència humana, com ara l'aprenentatge, el raonament i la percepció. Utilitza mètodes de xarxes neuronals, estadística, investigació d'operacions i física per trobar "insights" ocults en dades sense ser programa-

da de manera explícita per què sàpiga on cercar o quines conclusions treure.

Segons un estudi realitzat per McKinsey & Company, la IA podria augmentar la productivitat global entre un 0,8% i un 1,4% anualment fins al 2030. **Però a quin preu?** Perquè tot això no només és una qüestió tècnica o científica, sinó que afecta allò més central de la condició humana.

Un exemple de la seva utilitat ja va ser el projecte ARQGAN-ARCHER, que va començar el 2019, i dut a terme per arquitectes i enginyers de la computació de la Universitat Francisco de Vitoria (UFV), **per fer reconstruccions virtuals automàtiques d'edificis històrics desapareguts, mitjançant la tecnologia d'intel·ligència artificial aplicada a la conservació patrimonial.** El projecte va ser distingit a l'entorn acadèmic amb el premi «R+D+i on AI Award», concedit durant el AMETIC Artificial Intelligence Summit 2022. ©

VIOLANANT

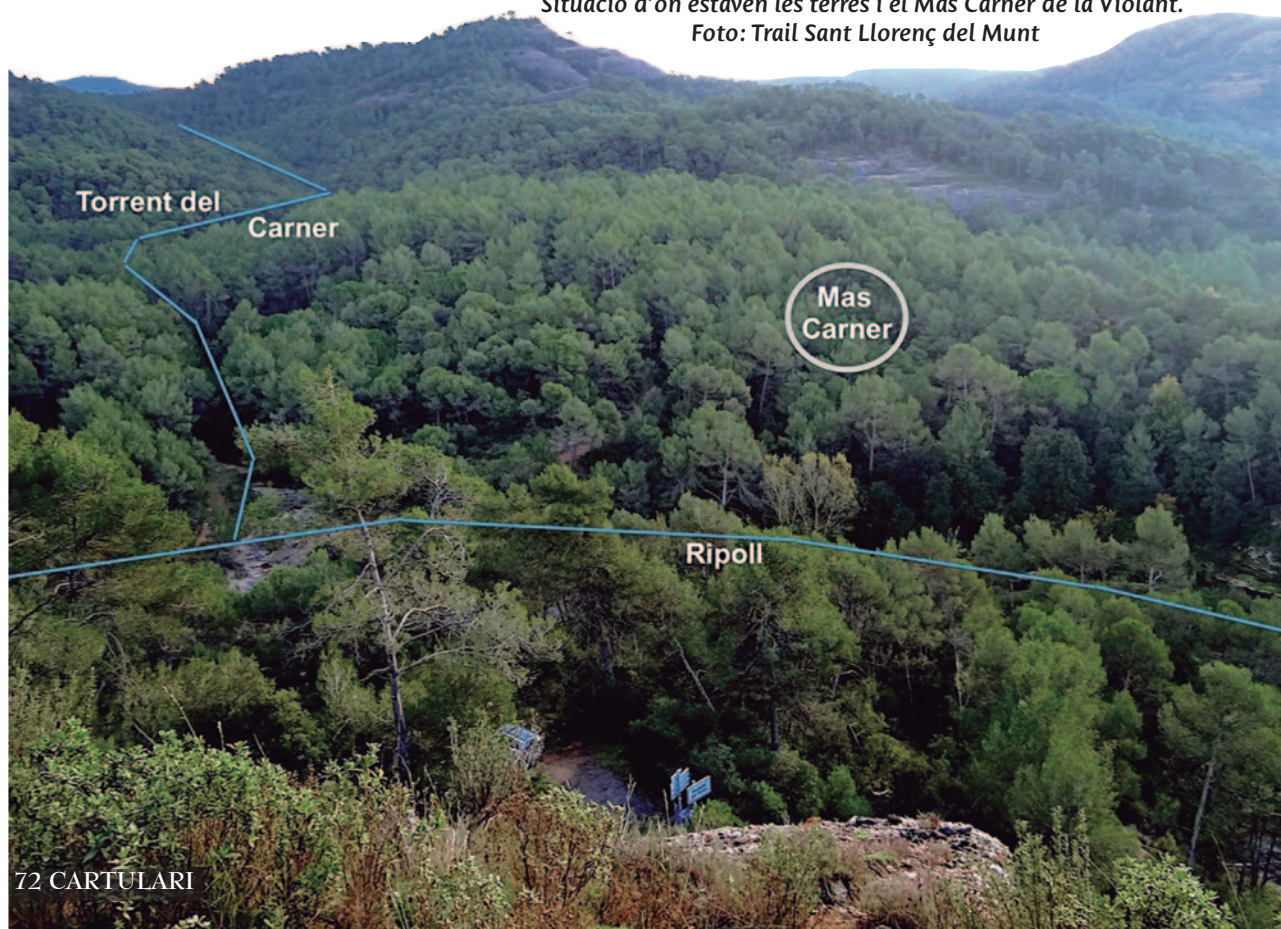
DE PAGESA SOLITÀRIA, A PENJADA PER BRUIXA

Violant Carnera, (1559 a 1620) neix a Castellar del Vallès. Es va casar amb Antic Carner, i van gaudir de moltes terres. El mas Carner estava situat sobre la confluència del torrent del Carner i el riu Ripoll i formava part del veïnat de les Arenes, de la parròquia de Sant Feliu del Racó. Llavors, van tindre dues filles, la Paula i l'Antiga. Elles van créixer i córrer en aquestes terres però després de casar-se van marxar a viure a Caldes de Montbui. El pare s'havia endeutat per les dots de les filles, amb Joan Negrell de Caldes; ell encara reclamava el deute.

Violant Carnera es deia realment Violant Pèlags, però el nom més utilitzat és el cognom del seu marit, que era Carner, i que van feminitzar amb la forma Carnera; així la va conèixer tothom.

Els Carner tenien una gran extensió de terres de la seva propietat i, tot i amb això, no podien fer front als deutes i, finalment, l'any 1610 la justícia els va embargar a l'Antic Carner i la seva dona Violant, moltes terres, mobles i animals (dues vaques, dotze cabres, un bou i una mula). Es va poder conservar la propietat de la casa i una part dels terrenys, però tot i així els problemes econòmics van continuar i per si fos poc, també la masia va patir el bandolerisme.

Situació d'on estaven les terres i el Mas Carner de la Violant.
Foto: Trail Sant Llorenç del Munt

CARNERA

No eren bruixes, eren dones independents que els hi va tocar viure en una època en què la creença del "Dimoni" estava molt estesa per tot el territori català

Maribel Gallén
Vocal de l'Institut

Catalunya i Europa en el segle XVII passaven una època molt difícil on hi havia epidèmies, molta fam, crisis polítiques i religioses, i a la nostra terra es va originar la Revolta del Segadors (1640-1652).

L'any 1617 la situació era molt extrema per a la població més pobre. Hi havia males collites per culpa de la pluja, va ploure tant que el van anomenar "l'any del diluvi".

Hi havia força picabaralles. Pagesos humils, benestants i senyors es disputaven la pertinença de les te-

rres, ja que d'elles depenia la supervivència de les famílies. Per tant, es van propiciar situacions de mal veïnatge, i d'enveges. És de la misèria quotidiana on creixen els processos per culpar les bruixes i el dimoni.

Hem de recordar que les caceres de "bruixes" va començar en el segle XV fins al segle XVIII a Europa, i va néixer la primera llei contra la bruixeria l'any 1424 a les valls d'Àneu, al Pirineu Català.

Balma a la vall del Carner. Foto Trail Sant Llorenç del Munt

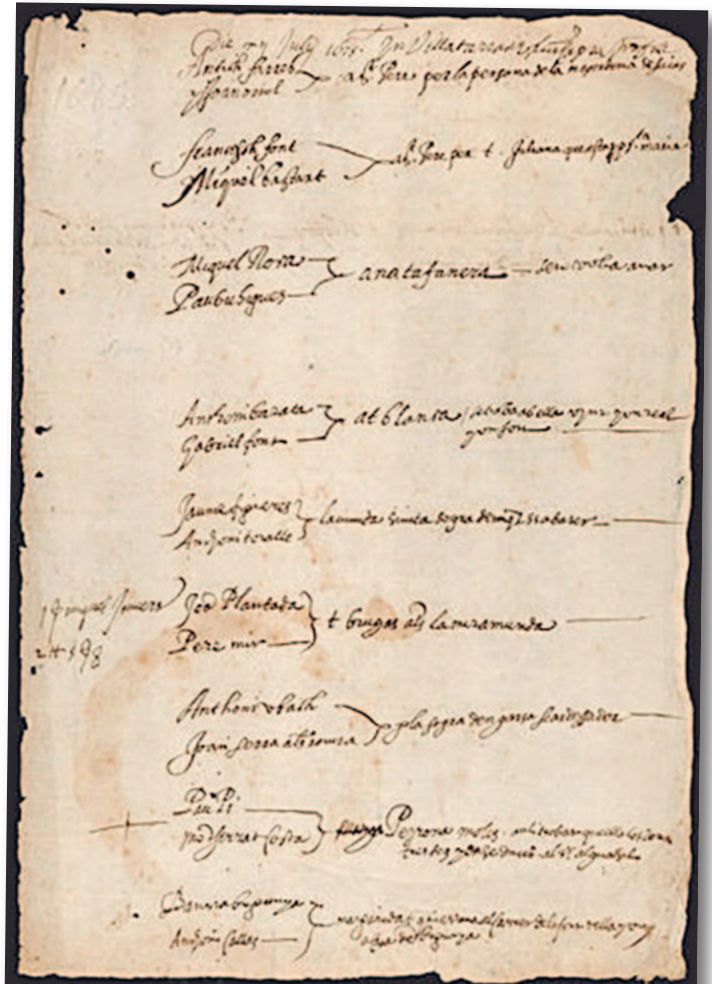

Font del Carner.
Foto: Trail Sant Llorenç del Munt

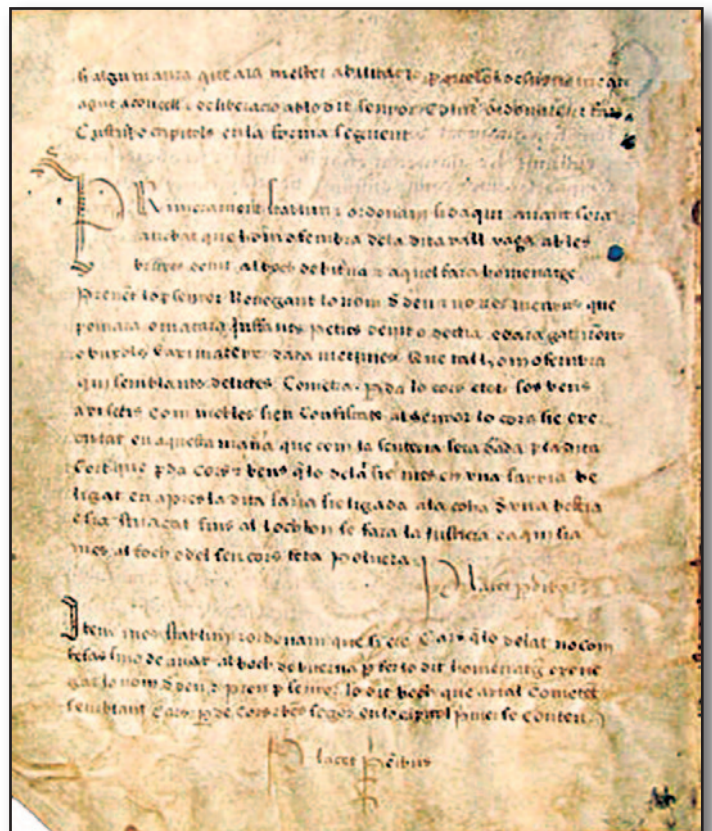
Violant Carnera, era una dona solitària, pagesa, una mica malcarada amb el veïns d'altres masos de les Arenes, possiblement vídua, però també es va dir que el marit amb tants deutes va fugir. Ella coneixia les propietats medicinals de les plantes perfectament per preparar remeis i cures, com la majoria de les dones de l'època. Violant, potser també era lletja, o estranya, o potser més lliure del que la societat benpensant podia tolerar. Era una víctima perfecta per acusar-la de bruixeria, perquè les dones grans i soles són persones vulnerables i sobretot era una dona que posseïa terres. Estava en una situació molt llaminera per als interessats en aconseguir les propietats que encara li quedaven.

Aleshores, un 25 de novembre de l'any 1619, Violant Carnera, que tindria al voltant d'uns 60 anys d'edat aproximadament, va ser denunciada per bruixa i l'encarregat de l'acusació va ser Narcís Carner, veí de les Arenes de Castellar. Va ser el procurador fiscal de la Cort pel senyor del Castell i batlle de Castellar del Vallès.

Llibre de privilegis i ordinacions de les valls d'Àneu. 1424 Arxiu de la Corona d'Aragó. Catalunya conserva el codi més antic d'Europa que va legislar sobre bruixeria. Es tracta d'una ordinació de 1424 feta pel comte de Pallars

Document amb la llista d'onze bruixes que van ser detingudes a Terrassa i dels familiars de la Inquisició que havien anat a cercar-les. Terrassa, 12 de juliol de 1615. Arxiu Històric Comarcal de Terrassa.

Representació d'un ball de bruixes amb dimonis

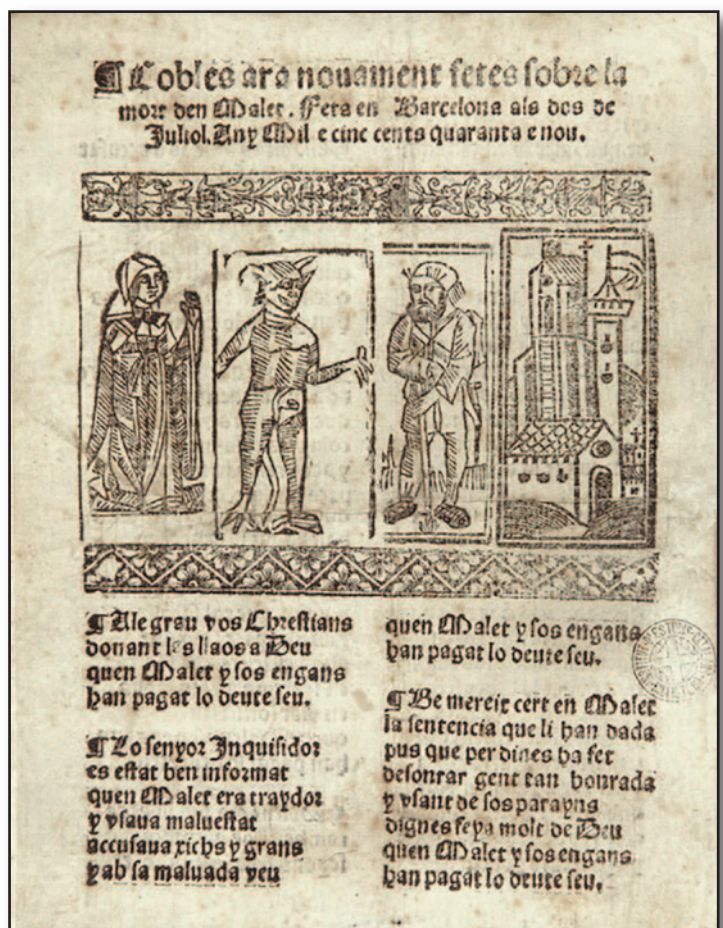
Manuscrit "Cobles ara novament fetes sobre la mort d'en Malet". Joan Malet, era un morisc convers de Flix que fou un caçador de bruixes molt temut. Finalment, va ser ejecutat per la Inquisició. Biblioteca de Catalunya. Font: MHC

A Violant Carnera se la va acusar d'enverinar l'aigua, de provocar pedregades a Castellar i els pobles de les rodalies, de mantenir trobades de bruixes al Puig d'Aguilar, també de ballar sardanes amb el dimoni, de venerar el diable (pel darrere!!), i de blasfemar i renegar dels Sants, de Déu i de la Mare de Déu. Les acusacions no eren per fets del moment, sinó que anaven molt enrere en el temps. Ella sempre es va declarar innocent.

Violant Carnera va ser detinguda el 17 de desembre de l'any 1619, i en aquest cas no va tindre res a veure la Inquisició. La van tancar als calabossos del Castell del Vallès, que era molt tètric, junt amb dues dones joves acusades també de bruixeria: Jerònima Muntada i Eulàlia Oliveres, elles van córrer la mateixa sort.

Després de la confessió de Violant, el Batlle de Castellar la va traslladar a l'Hostal d'en Ferrer de Sabadell, on van ser les autoritats civils formades per jutge, fiscal, metge i notari que li van fer a Violant una advertència:

"Na Carnera ja saps com estàs condemnada a que sies torturada per a que digues la veritat, quines persones hi havia amb ta companyia i han usat l'art de bruixa".

Quadre "Arrest per bruixeria" de John Pettie (1866). Nacional Gallery of Victoria

A Violant, el dia 23 de desembre del mateix any 1619 la van torturar amb les mans lligades a l'esquena, amb cordes que els torturadors estiraven amb gran violència, fins el límit de trencar les articulacions, ella demanava pietat i s'encomanava a Déu i als Sants que l'ajudessin, fins no poder aguantar tant de dolor. Va ser coaccionada i al final va decidir confessar que era una bruixa i que tenia relació amb el Dimoni, que es

transformava en cabró, al qual anomenava "Martinet", també que mantenia relacions sexuals amb ell. Sota amenaces de més tortura, en el judici va delatar a una vintena de dones, que ves a saber si correran els mateixos designis.

Jerònima Muntada i Eulàlia Oliveres, dones de Castellar, van ser traslladades a declarar a Sabadell, el dia 28 de desembre de l'any en curs, es van fer diverses diligències per a la defensa de les dues dones, però hi havia un clima de mala maror, doncs, el germà i el cosí de la Jerònima eren rivals polítics del batlle Narcís Carner, i també de les propietats del municipi. No hi va haver res a fer, i van acompanyar a Violant Carnera, acusades dels mateixos actes de bruixeria i també van ser torturades el 4 de gener de l'any 1620, una pel matí i l'altra va ser torturada per la tarda.

A Violant Carnera, la van sentenciar a mort, després que reconegués que era una bruixa. Les primeres bruixes es cremaven, però després d'alguns anys van decidir que penjar-les en públic era suficient. La primera forca per a Violant, per la nit la van destruir. A ella no hi va haver ningú que la defensés i es va trobar molt desamparada.

Detall de gravat d'una bruixa, 1643.
Font: Glasgow University Library

Printed by John Hammond, 1643.

Violant Carnera, a la primavera de l'any 1620 va ser condemnada a ser penjada públicament. Va ser una de tantes dones que amb la cacera indiscriminada de "bruixes" i amb el suport de l'Església (en aquest cas no va influir) i amb el del sistema judicial de l'època van ser perseguides i assassinades prop de 400 "bruixes" als Països Catalans i de les més de 60.000 que van ser executades a tot Europa.

Moltes d'elles van ser víctimes d'un sistema brutal de repressió i persecució dins d'una societat en crisi, enmig de conflictes de poder, tant polítics com econòmics, i de catàstrofes naturals. També la ignorància i la falta d'empatia i humanitat va desencadenar aquests fets tan cruels i salvatges.

Avui en dia, el Mas Carner situat al Vallès Occidental, és una ruta de senderisme per a curiosos, per poder gaudir dels llocs tan màgics on freqüentava Violant Carnera. ©

Fonts:
Arxiu Històric de Sabadell.-
Arxiu de l'Ajuntament de Castellar del Vallès.-

Gravat d'època en què es representa una execució de dones, que suposadament deien que eren bruixes. Universitat d'Edimburg

ELS MOLINS FARINERS

DE LA VALL D'ARO

Glòria Jara
Articulista i
animadora
cultural

Fins que el turisme no va penetrar fort, a partir de 1960, a la costa del Baix Empordà, la Vall d'Aro era rural. Molts dels pagesos d'aquest sector en el segle XV tenien uns patrimonis d'entre les 45 i 90 vessanes, és a dir, entre 10 i 20 hectàrees. A partir d'un inventari de l'any 1408 de la domus de les Eroles situada llavors al terme municipal de Santa Cristina d'Aro, avui se la coneix com el Remei de Castell d'Aro, se sap que a més de l'horta i de cultius com llobins, veces, mestall, etc. tenia sembrades 24 mitgeres de forment i 24 d'ordi. A l'època medieval les mesures de capacitat de grans variaven d'un lloc a l'altre. A Sant Feliu de Guíxols, al segle XVI, la quartera equi-

valia a uns 32,134 litres i 1 mitgera de cereal era 2 quarteres i 12 partidors. És a dir, 1 quartera equivalia a 6 partidors.

Igual que el mas Eroles, la majoria dels masos de la Vall d'Aro, el conreu principal era el cereal. Tal com es pot llegir en un capbreu de 1506, la majoria de les feines estaven destinades al conreu i a la collita de ce-

reals: entre tots els homes propis de la Pabordia d'Aro, havien de fer, anualment, 13 joves i mitja, 14 tragines i 7 batudes i mitja. En canvi, les jornades de treball a la vinya només eren: 1 podada i mitja, 2 cavades i mitja, 2 magencades i mitja i 1 verema i mitja.

La importància del cereal comportava que el mas, a part de l'habitatge, tingués un graner per guardar-hi el gra del cereal i els coves per portar les garbes, la pallissa per emmagatzemar la palla, a més a més

*Fotografia del mas Eroles. Any 1968
Fons: "El terrenal de Sant Feliu de Guíxols (1354-1980)"*

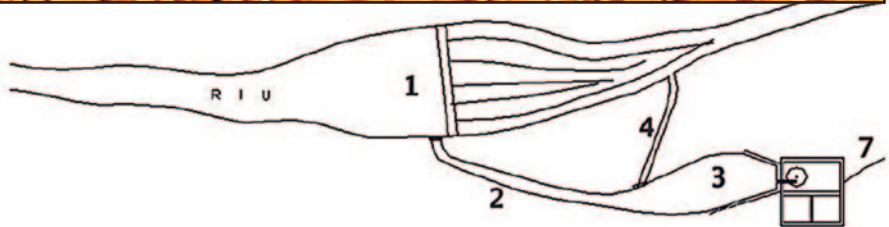
El blat, l'ordi, el forment i la civada eren els cereals més conreats durant l'edat mitjana. Fons: Internet

d'un celler i de les corts per al bestiar, l'aviram i un colomar.

ELS MOLINS

FARINERS MEDIEVALS

L'existència dels primers molins fariners pròpiament dits a Catalunya són del segle IX tot i que la seva expansió va començar al cap de dos segles després. Encara que hi havia molins fariners que es movien amb la força del

Figura 1

El camí de l'aigua: 1 resclosa al riu; 2 rec fins a la bassa; 3 bassa; 4 estel·lador i sobreexidor de la bassa; 5 cup i canal vertical, fa moure el rodet dins el carcabà; 6 desguàs; 7 canal de desguàs.

Dibuix on s'explica el pas de l'aigua abans d'arribar al molí.

Fons: "Els molins: construccions, tipologies i usos"

Estel·lador molt ben conservat proper al Rec del Molí.
Foto: Glòria Jara i Albertí

Vista del molino llamado de **PROVENSAL.**

Venta de comestibles en los últimos meses de **1876.**

Alcázar Collado, fotógrafo - S. Felu de Guixols.

Un molí situat entre el molí Nou i el de la Lixarda. Fons: Arxiu Municipal de Santa Cristina d'Aro

vent o manual, la majoria funcionaven amb la força de l'aigua. Cada molí hidràulic tenia la seva bassa i resclosa, així com els recs, canals de desguàs, carcabans, rodes hidràuliques horitzontals i jocs de moles.

La força de l'aigua movia les pales d'una roda, que podia ser vertical o horitzontal. El moviment circular d'aquesta roda es transmetia instantàniament a una de les moles de pedra del molí fariner. No era un mecanisme molt complex, però les instal·lacions del molí necessitaven un manteniment constant i protegir-les de l'acumulació de sediments i dels estralls de les riuades.

A l'interior del carcabà s'hi produïa la transformació de l'energia hidràulica en l'energia mecànica per a moldre el cereal. I al pis superior de l'edifici hi havia l'obrador o sala de moles, l'espai on els moliners transformaven el gra en farina a través de dues moles. Aquestes moles eren de granit perquè és el tipus de roca que hi ha a la Vall d'Aro.

ELS MOLINS PAGESOS

A l'època medieval els molins fariners eren imprescindibles tenint en compte que el pa era el principal aliment de les famílies. I alhora eren una altra font d'ingressos important per als senyors. En el cas de la Vall d'Aro, tot i que hi havia molts dominis territorials diferents, el monestir de Sant Feliu va ser el principal senyor de molins fariners de la contrada.

Al segle XIV seguint el curs del riu Ridaura i de les rieres i torrents de la Vall d'Aro es comptabilitzaven més d'una vintena de molins hidràulics. La majoria eren molins pagesos, és a dir, no eren del domini del senyor sinó que eren molins petits bas-

Restes del molí d'en Bussot. És un dels atractius de la ruta de les fonts de Castell d'Aro. Foto: Glòria Jara i Albertí

tits i explotats pels tinents dels masos. Era habitual en què cada parròquia i fins i tot en els veïnats de cada parròquia hi hagués un mas que tingués un molí com un element més de la propietat que aportava uns ingressos extres. El pagès que volia bastir un molí necessitava tenir els diners necessaris, el permís del senyor de la terra on s'havia d'aixecar i pagar al senyor un cens anual en moneda o en espècies. Hi havia molins que eren d'un sol pagès, però n'hi havia d'altres que pertanyien a societats de dos o tres pagesos. Sovint els tinents dels masos del veïnat hi portaven a moldre el cereal, tot i que no hi estaven obligats a anar-hi.

Malauradament, les mortalitats, deutes, emigracions..., de la crisi baixmedieval, van comportar l'abandó de molts masos i de retruc van afectar de ple a l'activitat dels molins de tal manera que la vintena que hi havia documentats a finals del 1400, l'any 1500 només se'n comptabilitzaven en funcionament 3: el molí de la Guardiola -compartit pels tinents dels masos Tapioles

del monestir de Sant Feliu: el molí de la Litxarda (avui recordat com el molí del Cuc), el molí dels Terrers (ara anomenat molí d'en Tarrés), el molí Nou (dit també d'en Cartellà a la segona meitat del segle XV i actualment molí dels Frares o molí d'en Ramon) i el molí de la Bassa (ara dit molí Riembau), que compartia "pro indiviso" amb el rector de l'Altar de sant Joan de la Seu de Girona.

A diferència dels molins pagesos, els senyorials no eren un element complementari sinó que es tractaven d'explotacions pròpiament dites. A més, es van construir a iniciativa dels senyors per aconseguir els beneficis que suposava moldre el gra, no només dels pagesos de la vall d'Aro sinó també dels habitants de la vila de Sant Feliu de Guíxols. Per aquest motiu eren construccions grans i ben equipades fins i tot disposaven d'habitatge per als moliners. Els senyorials no es varen veure afectats per a la crisi de la segona meitat del segle XIV sinó al contrari, van guanyar més clientela.

En el Rec del Molí a part dels molins fariners hi havia molts altres molins com el de Mansea al barri de la Brugada que s'utilitzava per pouar aigua. Fotografia de 1968.

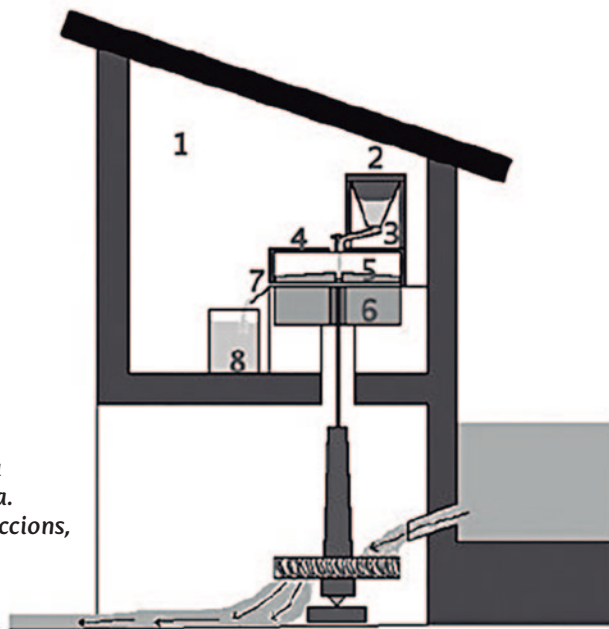
Fons: "El terrenal de Sant Feliu de Guíxols (1354-1980)"

i Sifró- a la parròquia de Solius i els molins d'en Boscà i d'en Bussot – posseïts pels tinents d'aquests dos masos.

ELS MOLINS SENYORIALS

Però a més dels molins pagesos també hi havia els molins senyorials. A la Vall d'Aro estaven situats, els cinc, en el curs del Rec del Molí, al veïnat de Bufaganyes, a tocar del terme de Sant Feliu de Guíxols. D'aquests cinc molins, quatre eren propietat de l'abat

En el transcurs del segle XV, per una banda, hi havia els senyors útils que eren els moliners. Vivien al molí amb la seva família, molien el gra a la seva clientela i pagaven les rendes a l'abat. És a dir, el molí era el seu lloc de residència i la seva principal font d'ingressos i, per altra banda, hi havia els mercaders de Sant Feliu que també van posseir algun molí per controlar els punts clau del subministrament dels cereals panificables. No vivien al molí ni hi treballaven, sinó que l'explotaven per mitjà d'arrendaments a curt termini i es repartien els beneficis i les despeses amb el moliner.

Dibuix on s'explica el procés de la molta.
Fons: "Els molins: construccions, tipologies i usos"

Figura 2

La transformació del gra en farina: 1 sala de moles o obrador; 2 tremuja (guança al Pallars); 3 canaleta (canalot al Ripollès, canalet i esclop a la Vall del Llémena, guançó al Pallars); 4 riscle (masculí al Ripollès i femení a la resta de comarques, coronal al Pirineu lleidatà i coroner a Andorra); 5 mola volandera o sobirana (mola alta a Queralt, volanta a Ripoll i Pallars, pedra molent a Andorra o volant al Pallars); 6 mola sotana, fixa o jussana (mola davall a Queralt, solera al Ripollès, pedra fixa al Pallars); 7 forat (farinal o fariner); 8 farinera (farnera a Sant Feliu de Pallerols, pastera al Pallars i calaixera a Andorra).

Fins a les primeres dècades del segle XV, el monestir explotava aquests molins a partir d'un model de gestió directa, és a dir, era un arrendament temporal a un o més arrendataris a canvi d'un preu determinat. Suposava que els arrendataris explotaven els molins, pagaven les despeses i es quedaven tots els beneficis. El mateix monestir buscava els moliners, però com que els beneficis finals no devien ser molt grans a vegades no tenien més remei que tancar el molí amb la conseqüència que si durava massa temps tancat, es deteriorava fàcilment. Així que entre els anys 1421 i 1432 els abats Galceran de Descatllar, Berenguer de Perarnau i Bernat de Torroella van deixar d'arrendar-los temporalment per establir-los en emfiteusi, és a dir, cedir-los a perpetuïtat a canvi d'una sèrie de prestacions. Aquest canvi beneficiava al monestir, ja que garantia que rebria un cens anual fix i garantit a perpetuïtat, fossin les circumstàncies que fossin, encara que aquests censos eren inferiors als ingressos anuals que obtenia amb els arrendaments temporals. A més a més, també el beneficiava el fet de no haver de buscar arrendataris i moliners. L'emfiteusi proporcionava uns recursos immediats en concepte d'entrades en establiment i també va comportar canvis en els conceptes d'ingressos i drets que hi tenia l'abat del monestir, les obligacions..., Les seves condicions de tinença emfiteutica es varen concretar en drets de fadiga i de percepció de lluïsmes, entre altres.

Al fons, les restes del Molí dels Terrers i en primer terme, la boca del canal que portava l'aigua del Rec del Molí al molí. Foto: Glòria Jara i Albertí

*El Molí dels Terrers, que està documentat des del 1306, va funcionar com a molí fariner fins a l'any 1928.
Foto: Glòria Jara i Albertí*

El segon dret del monestir en emfiteusi va ser el tracte preferencial en el seu ús, en la prioritat a l'hora de moldre-hi i en el preu. És a dir, quan l'abat hi portava a moldre el gra que obtenia de la reserva de les Eroles i de les rendes en espècie dels seus dominis territorials, passava al davant dels altres clients. I només pagava 6 diners per cada mitgera de forment, segons la mesura de Sant Feliu, en concepte de moltura. **La moltura era el preu que cobraven els moliners als seus clients per moldre el gra. Se solia rebre en espècie i consistia en la retenció d'una setzena part del cereal molt.** D'aquesta manera el monestir en sortia benefi-

ciat perquè el pagament fix en moneda feia que no hagués de suportar les pujades del preu del forment i als altres clients pagaven més de 6 diners. És a dir, la moltura de cada mitgera de forment que l'abat portava als seus molins li costava un 20-27% més barata. En canvi, per l'ordi i el mestall pagava al mateix preu que tothom.

EL MOLÍ DELS TERRERS

L'any 1402 l'abat Guillem de Samasó va encomanar, a Pere Mansella, veí de Santa Cristina d'Aro, perquè fes

Fotografia del molí Nou, any 1968, on es podien veure les obertures i el rec per on sortia l'aigua de la bassa després de fer rodar les moles del molí. Fons: "El termenal de Sant Feliu de Guíxols (1354-1980)"

de moliner al molí dels Terrers amb el benentès que l'abat i el moliner es repartirien els beneficis i les despeses a parts iguals, excepte "totam fustam dicto molendino necessariam in arboribus et rotis dicti molendini sive molendinorum" i, també, totes les despeses de manteniment dels elements "de la resclosa amont", que anirien a càrrec de l'abat mentre que el moliner s'hauria de fer càrrec de les "operibus minutis". Però aquest molí que tenia dues rodes i dos jocs de moles va patir una greu degradació. Els documents del gener de 1426 en deixen constància: "toto est destructus et diructus". Per això al 10 d'octubre del mateix any l'abat Berenguer de Perarnau va establir el molí dels Terrers en emfiteusi a Nicolau Vilar, oriünd de Calonge. Així el monestir va obtenir d'entrada - 3.330 sous- i un cens anual de 340 sous per reinvertir en les reparacions necessàries. Tan deteriorat estava que els 1.100 sous que Bernat de Pau, mercader de Sant Feliu, va pagar d'entrada al monestir quan

EL MOLÍ NOU

El 1413 aquest molí va ser arrendat a Pere Loron àlies Surià. Era un pagès acomodat, titular del mas Surià i batlle de l'abat a Santa Cristina, és a dir, s'encarregava de recaptar les rendes del monestir. El 1421 pagava un cens anual de 120 sous per mitjà de l'emfiteusi i l'any 1425 va vendre el domini útil del molí al mercader de Sant Feliu Bernat de Pau.

L'any 1478 el tinent dels masos Mallola de la Serra, Salom i Duran, el tinent del mas Oliver de l'Església, el tinent del mas Pertioles i el tinent dels masos Roquer i Pujaspre, com a prestació al monestir per al molí Nou havien de fer 4,5 jornals anuals d'obres de manteniment i de neteja del Rec del Molí.

EL MOLÍ DE LA LITXARDA

aquest li va establir el mas Mateu àlies Valls serien invertits a reparar el molí.

El cens es va establir amb la condició que el tinent del molí el podia cancel·lar amb el pagament de 2.800 sous. Tot i que durant el segle XV no es va anul·lar, entre els anys 1448 i 1478 es va reduir a 160 sous anuals. En el capbreu del monestir de 1478, el tinent del molí, Joan Oliver, va declarar que el cens anual era de 160 sous i l'any 1511 la tinent del molí, Clara, filla de Joan Oliver, continuava pagant el mateix cens.

Un element del molí Nou o dels Frares situat a l'entrada de la casa de segona residència i que testimonia el seu passat.

Foto: Arxiu de Glòria Jara i Albertí

Aquest molí, igual que el dels Terrers tenia dues rodes i dos jocs de moles i funcionava com si fossin dos molins. Amb els anys el seu nom va anar evolucionant, Luxard (1199), Luxad (1203) i Lixarda (1276).

Va ser arrendat durant els anys 1409 i 1412 a Antoni de Pau, capellà de l'església de Sant Feliu, i a Joan Boscà i Nicolau Douçà per 360 sous anuals a l'abat.

Normalment, els arrendataris contractaven moliners perquè s'encarreguessin de moldre el cereal a canvi d'un salari. Però a vegades hi havia excepcions com va ser el cas en què un dels tres arrendataris, Nicolau Douçà, fos el moliner a canvi de rebre de mans dels altres dos arrendataris un salari anual de 173 sous i 4 diners. Més tard, entre 1415 i 1416 va ser arrendat a Joan Mansella, de Santa Cristina, per 400 sous anuals. El 13 de març de 1421, el procurador de l'abat Galceran va establir el molí de la Litxarda emfiteusi a Pere Gallart, notari de Sant Feliu de Guíxols. Com que Sant Feliu, com moltes altres viles marítimes, corria el perill de ser atacada, ja que el Principat de Catalunya havia entrat en guerra amb Gènova, el monestir necessitava diners per protegir-se. Així doncs, el molí de la Litxarda i els 220 sous rebuts en concepte d'entrada varen ser invertits "*in armis et balistis necessariis dicto monasterio pro guerra*". Aquest cens anual es va mantenir, almenys fins a l'any 1478.

EL MOLÍ DE LA BASSA

Aquest molí tenia la cassa del molín blader que molia el gra i la cassa del molín draper que es dedicava a la manufactura tèxtil, al batanat de draps. És a dir, con

L'abat compartia a parts iguals amb el rector de l'Altar de Sant Joan de la Seu el molí. Quant a la gestió directa de la meitat del molí de la Bassa que el monestir tenia, va ser arrendat a Pere Saguer entre 1409 i 1412 per 130 sous anuals. El 30 d'octubre del 1432 l'abat Bernat i el rector de l'Altar de Sant Joan de la Seu de Girona establiren el molí en emfiteusi a Llorenç Pol, oriünd de la Bisbal d'Empordà per un cens anual fix en moneda de 80 sous. El rector de l'Altar de Sant Joan també rebia 80 sous anuals i el paborde de Juliol de la Seu de Girona tenia dret a rebre'n la tasca dels beneficis de moltura. El setembre de 1474 el mercader de Sant Feliu, Nicolau Pla, va adquirir el domini útil del molí a través d'una permuta amb Bartomeua Pol, la vídua de Llorenç Pol. A canvi del molí, li va donar 3 peces de terra. Aquest mateix any, amb l'entrada del nou tinent del molí, es va reduir a 50 sous tant per part de l'abat del monestir com del rector de l'Altar de Sant Joan. Aquest mercader va morir sense descendència i cap a l'any 1480 el domini útil del molí va ser comprat en subhasta pel ciutadà gironí Joan de Terrades. El 1505, un cop mort, la seva vídua el va vendre a Ponç Torre àlies Mansella, moliner que ja tenia el molí d'en Mansella, i al cap de 3 anys, el va tornar

Fotografia de Joaquim Bigas del molí de la Litxarda, actualment destruït, en part, pel pas de la C-31.
Fons: "El termenal de Sant Feliu de Guíxols (1354-1980)"

sistia en la percussió dels draps per netejar-ne les impureses, enfortir-los i perquè quedessin ben atapeïts. Per aconseguir-ho s'utilitzaven unes maces que es movien amb la força de l'aigua del molí.

Gràcies a un inventari de l'any 1459 podem saber com era aquest molí. Tenia dos pisos, a més de l'espai inferior on hi havia el carcabà amb les rodes hidràuliques. La primera planta acollia els àmbits de treball i els d'habitatge: és a dir, hi havia una entrada, la sala de les moles del molí fariner, la de les maces del molí bataner, la cuina-menjador i el dormitori principal. La segona planta estava destinada a la vida del moliner: hi havia un menjador tot i que en aquest cas es feia servir de mals endreços: fustes de vern, cabdells de borra i carretells, una segona cambra i un espai obert com una mena de porxo o galeria.

a vendre a Bernat Riembau, membre d'una família de pagesos i moliners. Actualment, és la casa pairal que dona nom al Càmping Riembau.

Un patrimoni totalment perdut. Tan sols queden petites restes disperses i alguna roda de molí per a decoració. ©

BIBLIOGRAFIA:

- DONAT, Lúdia i SOLÀ, Xavier. Els molins: construccions, tipologies i usos. Associació d'Història Rural, 2014.
- ESTEVA, Lluís i PALLÍ, Lluís. El termenal de Sant Feliu de Guíxols (1354-1980). Amics del Museu Municipal Sant Feliu de Guíxols, Núm. 5, any MCMXC.
- MARCÓ, X. La senyoria feudal en un vessant de les Gavarres. Els dominis territorials de la Vall d'Aro al segle XV. XIX Premi Joan Xirgo, 2011.

Lluïsa Goberna

CASTELL DE REQUESENS

HISTÒRIA I NATURA EN UNA SIMBIOSI PERFECTA

*I enrere deixarem l'alta cinglera
Que mostra l'enrunat Castell feudal
I reprenent camí per la dreuera
Mirarem com se llança la ribera
Des del bell cim d'un espadat penyal*

Bonaventura Bassegoda

Fragment del poema

"L'anada a Requesens" (1883)

El Castell de Requesens està situat dalt d'un turó a la vall de Requesens en plena serra de l'Albera a l'Alt Empordà. Els seus pisos escalonats estan edificats molt encertadament sobre la mateixa roca del turó. Consta de tres recintes fortificats, torres rodones i quadrades, portals, merlets, etc. Data del segle XI, però la reconstrucció neomedieval és del segle XIX i constitueix un dels millors castells d'arquitectura neomedieval conservats a Catalunya.

En documentació trobada del 859 es reflecteix que els comtats d'Empúries i Rosselló estaven units. A finals del segle X els dos comtats es van separar. Aquest fet va donar pas a molts conflictes que en anys posteriors es van anant produint: disputes, enfrontaments... Al segle XI el comte d'Empúries, Ponç I, va cedir Requesens, que estava dins la seva propietat i tenia el domini del territori, al seu cosí el comte de Rosselló Gaufred II com a garantia de la muntanya de Requesens. Li va concedir que pogués fer una torre de vigilància, però aquest últim hi va edificar una altra torre més, un pati d'armes, diverses estances i el va emmurallar. Aquesta és la primera referència que es té del castell. Era una fortificació austera, funcional, de vigilància i, segons se sap, hi havia una guarnició de deu soldats.

Això va molestar molt el comte Ponç que fins i tot va redactar el que avui es pot considerar com una denúncia, un "memorial de greuges", contra el seu cosí germà.

El castell passà a mans dels comtes d'Empúries al segle XII i van començar a administrar tots els tributs, no només la vigilància.

Es va afegir una sellera castral, un conjunt de masos amb unes 50 cases amb ramats i horts propis per a la seva explotació. Les selleres són el germen dels antics pobles.

Al segle XIII apareix documentat que els Requesens foren anomenats castllans del castell pel comte d'Empúries. El castell apareix a la Crònica de Bernat Desclot com a defensa durant la guerra de Pere III el Gran contra el rei de França.

El 1402 ja es va acabar el domini dels comtes d'Empúries en morir el comte de la segona dinastia. L'any 1418 el rei Alfons V el Magnànim va fer donació a la saga dels Rocabertí del castell de Requesens, ja que feia temps que aquests el reclamaven com a hereus legítims dels comtes d'Empúries. Aquests nobles van

Detall forjat modernista

tenir el domini del castell fins al 1899 quan es va extingir el llinatge dels Rocabertí.

Al segle XVI els castells no podien aguantar els setges i es van construir ciutadelles de defensa. En aquest segle XVI, el castell queda tot desmantellat; era un camp de roca. De la muralla solament queda la base.

RECONSTRUCCIÓ NEOMEDIEVAL

La reconstrucció, entre 1893-1899, va anar a càrrec del prestigiós mestre d'obres figuerenc Alexandre Comalat, per encàrrec de Tomàs de Rocabertí, que fou el 12è comte de Peralada. El comte volia que fos reconstruït per convertir-lo en residència de lleure. Comalat en va fer un estudi i se'n va anar a França i Alemanya per tal d'investigar. Allí va conèixer l'arquitecte Violet Le Duc, tot un referent, i Comalat després d'aprendre la tècnica, va tornar i començà la reconstrucció del

castell el 1893. Els murs que encara tenien la base els va tornar a aixecar. Un cop aixecades les muralles hi va posar unes mènsules de decoració afegides i les volutes. També hi va construir edificis nous com a residència amb jardí i aigua, d'acord amb l'època modernista. El primer pis el van deixar d'estil medieval, no van inventar res. El segon pis ja es va fer de l'estil modernista imperant a l'època. En el pati d'armes, amb el camí de ronda dalt, es pot veure una finestra de forja catalana modernista obra de Gustav de Violet.

Tomàs de Rocabertí no va poder veure acabada la reconstrucció, ja que va morir abans que s'acabessin les obres. La seva germana Joana Adelaïda sí ho va poder veure acabat, però també va morir poc després de forma sobtada. Es parlava que hi va haver indicis d'enverinament, però la investigació va quedar finalment en no res. **Amb aquestes dues morts es va acabar com hem dit abans, el llinatge dels Rocabertí.** L'hereu de Requesens va ser Ferran Trullols i Despuig,

marquès de la Torre, que posteriorment a començaments del segle XX el va vendre a dos germans, Pere i Joan Roselló, industrials mallorquins, que van iniciar l'explotació dels boscos de la propietat. Aquesta tala incontrolada d'arbres centenaris va fer que molta gent de la societat empordanesa no hi estigués d'acord i la "Cámara Agrícola del Ampurdán" el 1908, demanés al propietari que tingués cura de no tallar-los tots per tal de preservar el paisatge. El 1912 també el Diario de Gerona es feia ressò d'aquests fets.

L'any 1927 en va ser propietari el duc de l'Infantat, un gran d'Espanya, Joaquín d'Arteaga. Durant la Guerra Civil el castell va servir d'amagatall per a republicans i anarquistes i els primers anys del franquisme va ser utilitzat com a caserna militar. A causa d'aquests fets va patir diversos saquejos. Es van emportar tot el que van poder: tapissos, armadures, manuscrits, cadires, vaixelles, làmpades i també van desaparèixer els vidres policromats. Només va restar una banyera de marbre que se suposa que no es van emportar atès el

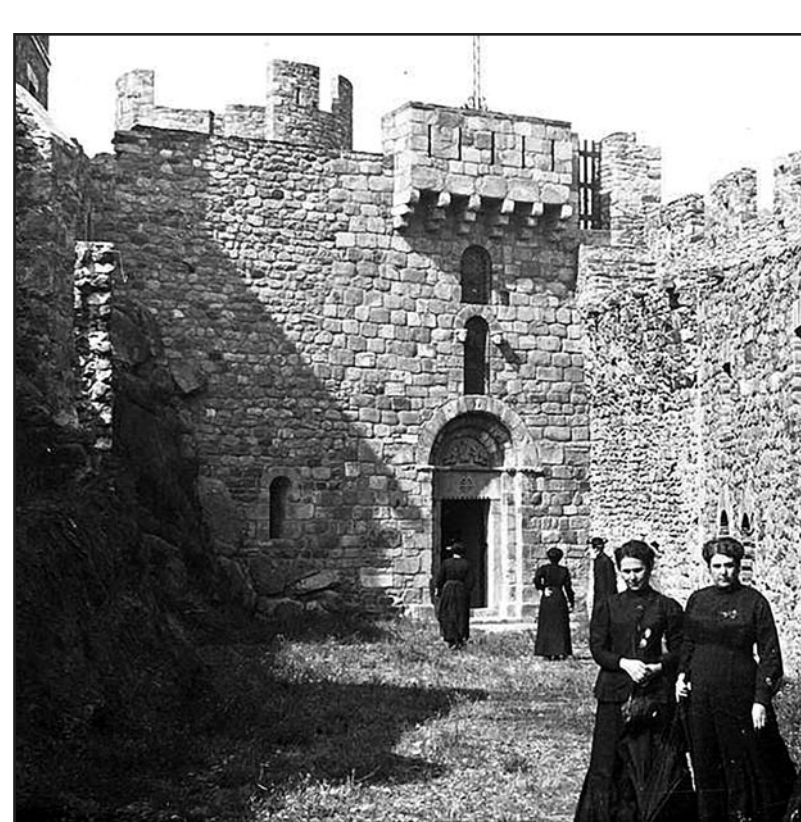

Foto del castell del 1912. Entrada a la capella.
Fons fotogràfic Salvany

seu pes. Ninguna autoritat va posar fre als robatoris i en quedar tan malmès es va anant degradant per culpa del seu progressiu abandonament.

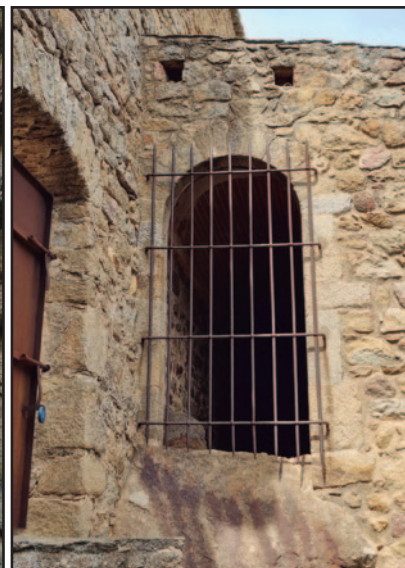
Després de la guerra el duc va vendre la propietat a la Comercial Borés S.A. El 1955 fou venut als socis Ramon Esteba i Josep Pijoan, els descendents dels quals encara en són els propietaris.

L'actual restauració del castell ha estat a càrrec de la propietat. Segons ens va explicar la nostra guia de la visita, l'Iraida Saïs, per cert, una historiadora molt professional, s'ha fet molta feina de restauració i també de neteja, ja que tot l'espai estava ple de vegetació, però malauradament encara queda molt per fer.

Com a anècdota, aquí es van rodar algunes escenes de la pel·lícula "El Perfume" i també va ser l'escenari de la celebració del comiat de solter de Pierre Casiraghi, príncep de Mònaco. Salvador Dalí, abans de comprar el castell de Púbol va intentar de comprar el castell, però finalment no el va poder adquirir.

Estany

Pati d'armes. Finestra de forja catalana modernista

Pati d'armes

Restes de l'antiga llar de foc dels Rocabertí

Passadís interior

I no hi podien faltar les llegendes. Se'n recullen quatre, dues de les quals les nomena el cronista Joan Amades en el "Folklore de Catalunya" (1950). Una d'elles és el setge dels sarraïns en què els defensors del castell van oferir un banquet de peix fresc als assetjadors, pescat d'un riu subterrani que passa per sota del castell. Una altra llegenda, que recull també Amades, és la de la família d'un gegant que vivien al castell -la muller i les filles-, ja que ell, per ser tan alt,

-ho era més que la torre-, no hi podia viure. També la de la princesa que volia convertir-se en pèl-roja i es pentinava els cabells amb aigua rovellada. I l'última, la que expliquen les persones de més edat de Cantallops. Que existia un túnel secret sota el castell que comunicava amb França pel qual els vilatans podien fugir si es trobaven en perill i també per fer contraban.

Panoràmica de les muralles i la torre quadrada, des del terrat-teulada del castell

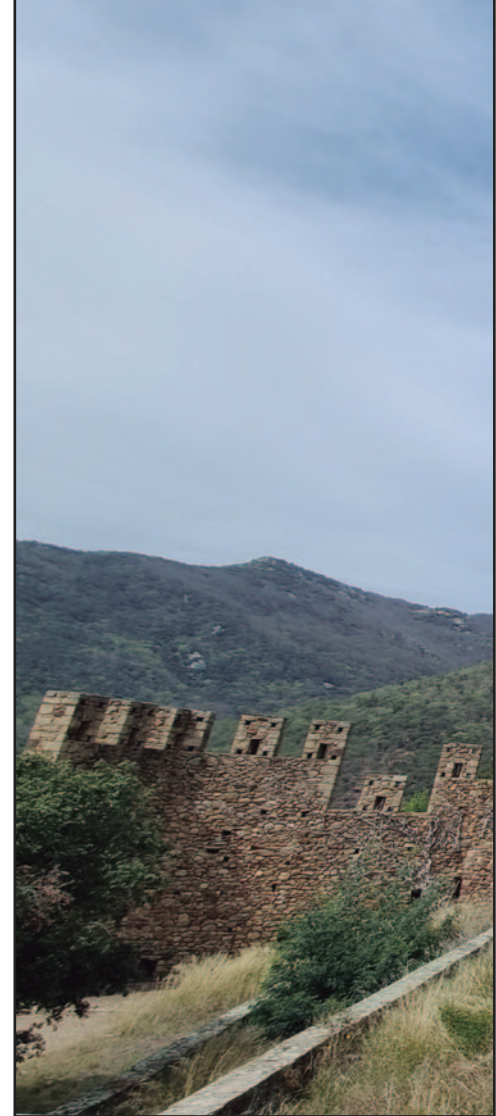

Panoràmica del Castell. Foto : Emporda Turisme

Panoràmica amb el poble de Requesena al fons

Grup al terrat-teulada del castell

entre 1925-1932. I Francesc Basil, compositor, va guanyar un premi amb la sardana "Castell de Requesens". També de nombrosos escriptors i poetes com mossèn Cinto Verdaguer que en el seu poema èpic "Canigó" hi fa una referència al castell de Requesens. Josep Pla també el mencionà i el poeta Francesc Martí, àlies "Aguileta", li va fer el poema titulat "Petita ofrena" que hem reproduït en aquest article.

Per finalitzar la visita el grup va pujar a la teulada del castell per visualitzar una impressionant panoràmica de tot l'entorn, la serra de Rodes, l'Albera i el poble de Requesens.

El castell fou font d'inspiració de músics i compositors. Entre ells, Lluís Bonaterra amb la composició "Requesens" el 1918. El compositor Eduard Toldrà va dedicar unes sardanes a l'entorn i paratges del castell

La pujada al castell només es pot fer si es tenen unes bones cames o un cotxe que no sigui gaire baix, ja que és una pista forestal d'uns 7 km amb trams una mica complicats, amb obstacles pel camí. La nostra opció,

Perspectiva del castell

Les dues visites es van fer el 6 d'abril de 2024

pel fet que l'autocar no podia pujar, va ser la de llogar uns monovolums per poder fer la visita. Tot el camí és molt bonic i creiem que fan bé des de la propietat en no donar més facilitats per pujar perquè així preserven aquest entorn que des del 1986 va ser declarat Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera.

Podem ben bé dir que hem visitat un castell majestuosos en un escenari d'una gran bellesa natural.

Un cop acabada la visita al castell vam baixar fins a Cantallops per fer un dinar a la terrassa del Restaurant "Can Tomàs", on vam fer un excel·lent àpat.

La següent visita va ser al monestir de Sant Quirze de Colera que ens va impactar, tant per la seva grandiositat arquitectònica com per la bellesa del paratge que l'envolta. Però el reportatge d'aquest monestir el deixem pel pròxim Cartulari 51, pel motiu que ens va explicar la guia; la prohibició temporal de publicar fotografies del mateix. ©

Fonts:

Castell de Requesens.-

InfoJonquera.cat- Patrimoni natural i cultural de la Jonquera.-

Finca de Requesens.cat.-

Càtedra de Patrimoni Literari Maria Àngels Anglada-Carles Fages de Climent, de la Universitat de Girona.-

Poema de Francesc Martí "Petita ofrena" dedicat al castell de Requesens el 1907

*Altra volta hem admirat
amb fruïció i goig immens
una joia catalana,
el Castell de Requesens;
digne herald que a Catalunya
va ennoblir amb mil proeses,
ens recorda els temps passats
plens de glòria i de grandeses*

*De sa gran restauració
tan interna com externa
tot el món ne gurardarà
gran record, memòria eterna*

*Altra volta hem admirat
amb fruïció i goig immens
una joia catalana,
el Castell de Requesens.*

Dinar N DALENC de GERMANOR

Presentació

CARTULARI 49

Crònica de Lluïsa Goberna

16 de desembre de 2023

En aquesta ocasió vam decidir provar un nou restaurant i l'escollit va ser el 9 NINE, del carrer València. L'espai és molt agradable i acollidor i el menjar de qualitat.

Vam fer el dinar en el menjador principal i a l'hora de presentar el Cartulari i fer el sorteig de regals el restaurant ens va habilitar un saló privat a dalt del restaurant on vam poder, acompanyats d'una copa de cava, continuar amb l'acte.

Després de lliurar el Cartulari es va fer el sorteig dels nombrosos regals i es va deixar per a l'últim el lot nadalenc de productes catalans.

Paral·lelament a la venda de números, l'amic Manel ens anava explicant les pròximes sortides que teníem programades.

Hem aconpleert una fita més amb aquest Cartulari 49, en espera del 50 per fer la festa grossa, ja que celebrarem els 25 anys de la seva edició. ©

Manel Esteban
 Il·lustrador,
 Dissenyador gràfic,
 Ninotaire, i més .....
 amb tècniques diverses.
 639 465 310
 www:manelesteban.com

JCO MANTENIMENT

La seva satisfacció és el nostre objectiu

- Projectes i reformes integrals de vivendes i edificis
- Acabats exteriors, pintura i fusteria d'alumini/fusta
- Instal·lacions de calefacció, ACS per Aerotèrmia
- Instal·lació plaques fotovoltaïques
- Actualització distribució elèctrica
- Instal·lació d'Unitats de Tractament d'Aire (UTA)
- Assessorament administratiu i seguiment en tot el projecte
- Manteniment periòdic d'instal·lacions generals

Si necessita consultar-nos, en trobarà al Carrer Clot 93, per email o telèfon

652 882 221 – jcomanteniment@gmail.com

Tria On o Com Vols Viure?

Api - Aicat
Perit judicial

**Màxima
Confidencialitat**

C/.Clot 93
08018 Barcelona
AICAT: 10378 API: 2559

☎ (+34) 640 53 50 38
✉ administracion@as-ser.com
🌐 www.inmoas-ser.com

T'ho Financem

Carrer del Clot, 71 – 08018 BARCELONA

Judith
Relotgeria - Joieria

☎ 675 63 74 86 (watsapp)

Àngel Gordon
Hipnòleg Clínic

*Què podem aconseguir amb la
Hipnosi clínica?*

1. Eliminar l'addicció al tabac i altres addiccions
2. Alleujar transtorns afectius
3. Ansietat i depressió
4. Tractament de dolors crònics i fibromiàlgia
5. Millorar defenses de persones que reben quimioteràpia
6. Induir al somni a persones que pateixen d'insomni
7. Tractament indicat per a obesos que volen perdre pes

C/Bailén, 169, pral. 3a
08037 Barcelona
Tel. i Fax 934 592 255

C/ Canonge Dorca, 4, 1r
17005 Girona
Tel. 630 051 601

angelgordonlions@hotmail.com

Fotografía Erich Andrés © Archivo fotográfico Juan-Javier Bofill

MUSEO DEL SURREALISMO
DE BARCELONA
DALÍ ESCULTOR
COLECCIÓN PRIVADA

